

Integrering av flyktningkvinner I et norsk lokasamfunn

I skjæringspunktet mellom byråkrati og individ

Mette Kirsten Øverbye Adland

Masteroppgave i Sosialantropologi

UNIVERSITETET I OSLO

21.mai 2008

Sammendrag

Med denne masteroppgaven har jeg søkt å belyse hvordan integrering som velferdspolitisk tiltak kan foregå i skjæringspunktet mellom byråkrati og individ med bakgrunn i feltarbeidet som er foretatt i et lokalsamfunn jeg har kalt Fjordbygda, og som ligger i sørøst-Norge. Feltarbeidet ble gjennomført i perioden 2003-2005.

Aktørene i en integreringsprosess har jeg delt inn i tre nivåer som er: Individnivå med flyktningkvinner og frivillige hjelpere, kommunalt/administrativt nivå som representanter for kommunale etater og statlig overordnet nivå som er lover og forskrifter spesielt med utgangspunkt i Lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere, 2001:20 og Stortingsmelding nr 49 vedrørende mangfold gjennom inkludering og deltakelse ansvar og frihet 2003-2004.

Informantene har vært ca. tolv flyktningkvinner fra forskjellige deler av verden, seks frivillige hjelpere fra Fjordbygda og ansatte i kommunen. Jeg har møtt kvinnene i det offentlige rom, på Internasjonal kvinnegruppe og Praktisk norsk som er to frivillige arenaer spesielt tilrettelagt som integrerende tiltak, og i møter mellom kommuneadministrasjonen og representanter for frivillig sektor. Jeg har ønsket å drøfte hvordan flyktninger ble mottatt, og hvordan de blant annet kunne få mulighet til å gjøre egne valg i forhold til bosetting, norskopplæring og arbeid. Jeg drøfter også hvordan samarbeidet mellom kommuneadministrasjonen og frivillig sektor utviklet seg i feltperioden. Jeg har lagt vekt på å se på flyktningkvinnenes integreringsprosesser ved å trekke inn teori i forhold til byråkratiets forståelse av likhet som "makenhet" i motsetning til likeverd som åpner for forskjellighet. Videre trekker jeg inn teori i forhold til kommunikasjon ved å benytte blant annet Bakhtins dialogmodell og viktigheten av adressivitet i samhandlingssituasjoner. Jeg er også opptatt av å vise maktperspektivet i samhandlingssituasjoner mellom administrasjonen og enkeltindivid eller frivillig gruppe, gjennom å fokusere på administrasjonens definisjonsmakt og makteffekter som oppstår i kraft av deres avgjørelser. Kommuneadministrasjonen i Fjordbygda hadde fokus på å tilrettelegge

for språkopplæring, bolig og arbeid som er bærebjelkene i integreringsarbeid, men lite fokus på tiltak som ivaretok mestring av egen tilværelse og bidro til selvaktelse for flyktningskvinnene. Denne delen av integreringsarbeidet kunne etter min mening blitt ivaretatt gjennom samarbeid med den frivillige sektoren. Ved bruk av empirien har jeg drøftet hvordan Fjordbygda hadde ressurser til å virkeliggjøre myndighetenes forventinger til samarbeid mellom frivillig og offentlig sektor i forhold til integrerende tiltak, men hvor de ikke benyttet potensialet som lå der.

Innhold

SAMMENDRAG.....	2
INNHold	4
1. INNLEDNING	7
1.1 FJORDBYGDA.....	9
1.2 KVINNENE JEG MØTTE I FJORDBYGDA	12
1.3 INTRODUKSJONSLOVEN	15
1.4 OFFENTLIG ARENAER.....	16
1.4.1 Sosialkontoret.....	17
1.4.2 Frivillighetssentralen	17
1.4.3 Internasjonal Kvinnegruppe.....	18
1.4.4 Praktisk norsk.....	18
1.4.5 InKafè – et samarbeidsprosjekt mellom Frivillighetssentralen, Introsenteret og sosialkontoret 19	
1.5 FELTARBEIDSKONTEKSTEN.....	19
1.6 METODE.....	21
1.7 TEORETISK RAMME	22
1.8 OPPGAVENS STRUKTUR VIDERE.....	26
2. ”KJØP EN SENG PÅ IKEA! ”.....	28
2.1 REGELVERK.....	28
2.2 ET BOSETTINGSMØTE I PRAKSIS	29
2.3 LIKHET- OG LIKEVERDSPERSPEKTIV.....	30
2.4 KOMMUNIKASJONENS BETYDNING – MINE OBSERVASJONER I BOSETTINGSMØTET.....	34

2.5	MAKTPERSPEKTIV	38
2.6	MESTRINGSSTRATEGIER	41
2.7	TINAS STRATEGI I MØTET.....	43
2.8	AVSLUTNING	44
3.	AISHAS SELSKAP	46
3.1	VERTINNEN AISHA	52
3.2	ADRESSIVITET I SAMHANDLINGSSITUASJONEN	54
3.3	OPPSUMMERING	55
4.	FRIVILLIGE ARENAER.....	57
4.1	PRAKTISK NORSK MED DUFTEN AV KRYDDERURTER OG NYBAKT BRØD	59
4.2	SAMHANDLING MELLOM KVINNENE	61
4.3	KVINNENES BEKYMRINGER	62
4.4	SAMTALE VED BORDET.....	63
4.5	INTERNASJONAL KVINNEGRUPPE	68
4.5.1	<i>Bakgrunn for etablering av Internasjonal kvinnegruppe .....</i>	<i>68</i>
4.5.2	<i>Videreføring av prosjektet.....</i>	<i>69</i>
4.5.3	<i>Et nytt semester med Internasjonal kvinnegruppe .....</i>	<i>70</i>
4.6	AVSLUTNING	74
5.	SAMARBEID MELLOM INTROSENTERET OG FRIVILLIGHETSSENTRALEN	77
5.1	INTRODUKSJON AV INKAFÈ-PROSJEKTET PÅ PRAKTISK NORSK.....	79
5.2	INKAFÈEN BLE ÅPNET	80
5.3	KAFÈPROSJEKTET RAKNET	83
5.4	SAMARBEIDSFORMEN UTFORDRES	84
5.5	OPPSUMMERENDE KOMMENTAR	88

6. AVSLUTNING..... 91

KILDELISTE 99

---

1. Innledning

”Den typiske ”Fjordbygding” er sær og stolt som øyfolk pleier å være, men også absolutt generøs og inkluderende. Bygda har i takt med tiden utviklet seg fra ei lita jordbruksbygd til et frodig samfunn med åpen favn mot verden.”

(salgsbrosjyre fra eiendomsmegler i Fjordbygda)

”Kulturelt dødt for innvandrere - Å komme til Fjordbygda og Nabobygda som flyktning, kan være starten på en ensom tilværelse.”

(fra artikkel i lokalavisen, 05.01.2006)

Med utgangspunkt i mitt feltarbeid på ulike arenaer knyttet til integrering av flyktningkvinner i Fjordbygda i sørøst Norge, vil jeg belyse en del utfordringer ved integrering av flyktninger som et velferdspolitisk tiltak. Feltarbeidet ble foretatt fra høsten 2003 til høsten 2005. Den norske velferdsstaten er bygget opp med gjensidig tillit og forventning mellom befolkningen og staten om at staten vil ivareta de svakeste i samfunnet, og bidra til økonomisk støtte og sosial omsorg slik at ingen skal lide nød. Vike påpeker i denne sammenheng at de velferdspolitiske kriterier kan sies å ha vært en suksess i forhold til å gi stadig flere bedre livsvilkår (2004). I dette perspektivet vil jeg ha fokus på dynamikken mellom forvaltningen, den frivillig sektoren og flyktningene.

Integrering oppfatter jeg som en gjensidig prosess hvor alle deltagerne har et felles mål for tiltakene. Hensikten med integreringstiltakene må etter min mening, på den ene siden være at flyktningene får mulighet til å bli økonomisk selvhjulpne, opprettholder selvaktelse og opplever god livskvalitet. På den andre siden oppfatter jeg at myndighetene har en forventning om at flyktningene setter seg inn i norsk samfunnsliv og aktivt tar del i integreringsarbeidet slik at de lojalt slutter opp om landets demokratiske verdier, lover og regler. Dette er en prosess som på ingen måte vil være smertefri verken for samfunnet som helhet eller for den enkelte flyktning. Innenfor disse rammene møtes representanter fra kommunen flyktninger som skal bli eller er bosatt i Fjordbygda.

Forholdet mellom de overordnede politiske retningslinjer og mål, og hvordan dette formidles og gjennomføres i forhold til enkeltpersoner lokalt utgjør den overordnede rammen i denne oppgaven. Disse forholdene leder frem til min problemstilling som lyder: **På hvilken måte oppleves integrering som velferdspolitisk tiltak i skjæringspunktet mellom byråkrati og enkeltindivid?** Mer spesifikt vil jeg spørre: Hvordan blir flyktningene mottatt og hvordan får de mulighet til å gjøre egne valg i forhold til bosetting, norskopplæring og arbeid? Hvilke arenaer er tilrettelagt spesielt med tanke på integrering av flyktninger og er disse ønsket av alle flyktningkvinnene som kommer til bygda? Videre undrer jeg: ”Hva innebærer ”integrering” i et lokalsamfunn og hvilke aktører kan være involvert i en slik prosess?” Andre velferdspolitiske tiltak innenfor skole, helse, pleie og omsorg blir av Vike omtalt som en enestående suksess (2004). Vil det i denne sammenheng være mulig å si noe om integrering av flyktninger som en ny suksess av velferdspolitiske tiltak i Norge? Hvilken betydning har samhandling mellom mennesker for opplevelse av tilhørighet i et lokalsamfunn?

Med utgangspunkt i problemstillingen har jeg valgt å dele aktørene i en integreringsprosess inn i tre nivåer. Dette vil være på:

- 1) Individnivå: Enkeltpersoner som flyktningkvinner, frivillige hjelpere
- 2) Kommunalt/administrativt nivå: Representanter for kommunale etater
- 3) Statlig overordnet nivå: Lover og forskrifter

Det er derfor relevant å se på hvilke relasjoner enkeltpersoner i administrasjonen, frivillighetssentralen og flyktningkvinnene inngår i.

Fra myndighetenes side regnes bosetting som en forutsetning for at flyktninger kan bli integrert i et lokalsamfunn. Jeg vil i oppgaven blant annet presentere et bosettingsmøte for å beskrive en relasjon mellom det offentlige system og en flyktningfamilie. Deretter vil jeg gå inn på samarbeidet mellom det frivillige og det offentlige apparat angående flyktningkvinner i Fjordbygda. Jeg vil se på hvilken måte frivillig arbeid rettet mot flyktninger eventuelt er tenkt å bidra til integrering i et lokalsamfunn, og bruke etableringen av InKafè som et eksempelet med hvordan samarbeidet om en slik arena fant sted i Fjordbygda. Videre vil jeg se på samspillet mellom deltagerne og hvordan relasjoner skapes på arenaer i det frivilliges

---

regi, og hvordan disse arenaene er ment å bidra til selvaktelse og livskvalitet. Jeg vil se på hvordan samarbeidet rundt etablering av en arena skjer, og hvordan aktiviteter tilrettelegges og gjennomføres.

1.1 Fjordbygda

I denne delen vil jeg presentere Fjordbygda ved å gi en kort beskrivelse av stedet gjennom relevante faktaopplysninger. Derneft vil jeg presentere bygda gjennom den måten blant annet ordføreren ønsker nyankomne velkommen. Dette blir så satt i en kontrast til en lokal avisartikkel om manglende kulturelle tilbud slik dette blir oppfattet av en innbygger som er sosialantropolog. Videre vil jeg presentere de arenaene jeg har deltatt på i mitt feltarbeid og aktivitetene som har foregått der. Jeg vil også presentere noen av kvinnene jeg har møtt i felten. Til slutt vil jeg presentere ”Introduksjonsloven” som gir retningslinjer for kommunale aktiviteter i forhold til mennesker med flyktningbakgrunn som blir bosatt gjennom det kommunale apparat.

Fjordbygda er et fiktivt navn på kommunen og alle involverte parter har blitt anonymiserte. Bygda er en øy med fastlandsforbindelse inn til en større by i sørøst-Norge. Den er i norsk målestokk å regne som en middels stor kommune. I feltarbeidsperioden var det ca. 16 000 innbyggere i kommunen. I løpet av feltarbeidsperioden var Fjordbygda en av kommunene i Norge med raskest befolkningsvekst. Bygda hadde flere unge og færre eldre innbyggere enn landsgjennomsnittet. Dette forholdet plasserte kommunen blant landets fattigste kommuner. Ordføreren i Fjordbygda uttalte til lokalavisen at befolkningssammensetningen var uheldig for kommunens skatteinntekter. I denne befolkningen inngikk mange personer med utenlandsk bakgrunn, og de fleste var gift med en etnisk norsk person.

I samme periode var det registrert ca. 70 klienter med flyktningstatus som mottok sosialhjelp. Dette tallet inkluderte de som gikk på Introduksjonsprogrammet, og ca. 10 eldre klienter med flyktningbakgrunn som ikke hadde trygderettigheter. Kommunestyret i Fjordbygda hadde vedtatt å bosette 10 personer med flyktningstatus pr. år. Det var Tiltaksavdelingen på Sosialkontoret som foretok bosetting av personer som kom fra asylmottak andre steder i landet.

I dette landskapet traff jeg en del kvinner på sosialkontoret, på språkskolen, på Frivillighetssentralen, i Internasjonal Kvinnegruppe, på Praktisk norsk og på InKafè. Dette var stort sett voksne kvinner i aldersgruppen 25 – 70 år. De var deltagere på disse arenaene enten som profesjonelle, det vil si de var der i kraft av sin jobb, eller de var der som hjelpere, eller frivillige, eller de deltok fordi de ønsket å være med i et internasjonalt kvinnefellesskap.

I Fjordbygda har det fra gammelt av vært drevet tradisjonelt landbruk med skogsdrift og fiske som viktigste næringsgrunnlag. Etter hvert ble også øya attraktiv som sommersted for folk i nabobyen, og det ble bygget mange sommerhus og hytter langs kysten. En del av disse hyttene er omgjort til helårsboliger, men det var fortsatt en del som benytter hyttene sine som feriested. Dette var således med på å skape en atmosfære av feriestemning på øya, spesielt på sommerstid. Bygda bar fortsatt preg av grendestrukturen som er etablert rundt barneskolene. Den største arbeidsplassen er kommunen med skoler, barnehager, sykehjem, avlastningsboliger samt administrasjonen. Det var registrert mange enkeltmannsforetak i bygda som blant annet hadde sammenheng med at mange kunstnere hadde sine atelierer i kommunen. Dersom man ønsket å være aktiv på fritiden var det mange muligheter for det. Kystområdene og skogsområdene innbød til fysisk utfoldelse i eget tempo. Den største idrettsaktøren i bygda var fotballgruppen. Fra den siste vedtatte kommuneplanens måldel kan vi finne en visjon om at kommunen:

”Skal være et samfunn med kvaliteter. Fjordbygda skal være en god bo- og oppvekstkommune, hvor bevaring av øyas grønne særpreg, der identitet og grendesamfunn vektlegges, der innbyggerne har tilgang på nødvendige og likeverdige kommunale tjenester, og der en bærekraftig utvikling settes i høysetet.”

Til de nylig innflyttede i kommunen var det laget en velkomstmappe hvor de fant opplysninger om kommunen og en del kart over område. I velkomstbrevet fra den daværende ordføreren oppfordret han at alle kunne være med å forme sitt lokalsamfunn gjennom deltagelse på en offentlig arena, for som han skrev: ”Fjordbygda har også et særdeles rikt forenings- og kulturliv. Sovekommune, sa man før. Det hører jeg nesten aldri lenger. Fjordbygda er en våken og levende kommune. Alt dette har bidratt til å skape den spennende, vakre og mangfoldige bygda.”

Kommunens visjon legger til rette for inkludering og integrering hvor det skal være mulig for alle innbyggere å ha opplevelse av et godt og meningsfullt liv. En kontrast til denne beskrivelsen kan illustreres med en overskrift i kommunens lokalavis den 5. januar 2006 som lød: ”Kulturelt dødt for innvandrere.” I artikkelen sto det blant annet: ”Å komme til Fjordbygda og Nabobygda som flyktning, kan være starten på en ensom tilværelse.” En sosialantropolog med søreuropeisk opprinnelse som var bosatt i kommunen, var opptatt av at kommunen måtte legge til rette for flere egnede møteplasser i det offentlige rom slik at folk med ulik bakgrunn kunne samhandle. Han uttalte i artikkelen at:

”Fjordbygda er kulturelt og sosialt dødt for innvandrere. Det er ikke noe samlingssted og knapt noen arbeidsplasser for innvandrere. Folk holder seg for seg selv. Som nyankommet flyktning, vil det nesten være umulig å komme inn i fjordbygdsamfunnet. Dette må kommunen og politikerne ta alvorlig. Bygda er et veldig oppstykket samfunn, hvor det er vanskelig å leve som innvandrer.”

Disse utdragene fra offentlige uttalelser om bygdesamfunnet og mulighetene for et godt liv i Fjordbygda, representerer slik jeg oppfattet det to ytterpunkter i hva denne bygda kan tilby av muligheter. Fra det offentliges side ble det lagt stor vekt på de muligheter som finnes for innbyggerne i kommunen, mens artikkelen i avisen satte fokus på manglende tilrettelegging for de som omtales som innvandrere. I utgangspunktet skal alle innbyggere i et lokalsamfunn ha de samme mulighetene til utfoldelse. Forfatteren ga uttrykk for at det burde tas spesielt hensyn for å tilrettelegge aktiviteter for innvandrere. Når det fra kommunens side blir påpekt at Fjordbygda er et åpent og inkluderende samfunn innebærer dette etter min mening at det ligger en forpliktelse til å tilrettelegge, slik at alle uansett bakgrunn, får mulighet til å delta på de aktiviteter de ønsker. Det er en utfordring for et lokalsamfunn å skape gode sosiale arenaer for alle innbyggere. For å få til dette kreves det ekstra fokus på integrerende tiltak i forhold til enkeltindivid og grupper som ellers lett faller utenfor. Dette krever stor grad av åpenhet, engasjement og samarbeid mellom ulike frivillige organisasjoner, administrasjonen og politikerne i Fjordbygda. Noen av flyktningkvinnene jeg møtte, deltok på slike tilrettelagte aktiviteter.

1.2 Kvinnene jeg møtte i Fjordbygda

På de frivillige arenaene definerte kvinnene seg enten som deltager eller hjelper. Deltagerne kom fra for eksempel Bosnia (tidligere Jugoslavia), Kosovo, Albania, Somalia og Kurdere fra Iran og Irak. Hjelperne var norsktalende kvinner med opprinnelse fra for eksempel Sverige, England, USA, fra bygda eller andre steder i Norge. Hjelperne som hadde et annet opprinnelsesland enn Norge syntes ikke å definere seg som innvandrere på lik linje med de deltagende flyktningskvinnene. De ansatte jeg møtte i Tiltaksavdeling på Sosialkontoret, lærerne ved Språkopplæringen og koordinator for Introduksjonsprogrammet var alle kvinner.

Av flyktningskvinnene jeg møtte, vil jeg presentere nærmere:

Aisha som jeg første gang på Praktisk norsk, og vi hadde jevnlig kontakt på denne aktiviteten. Hun var en voksen dame fra Somalia med tre døtre som hun bodde sammen med. To av døtrene var i alderen 16-18 år og den yngste var i barnehagealder. Aisha var praktiserende muslim.

Tina møtte jeg to ganger i løpet av feltperioden. Hun kom til Fjordbygda sammen med sine tre mindreårige barn fra Somalia, og hun ble raskt innlemmet i Introduksjonsprogrammet. Den første gangen jeg møtte henne var i bosettingsmøte med Tiltaksavdelingen, og den andre gangen hvor vi hadde en uformell samtale om hvordan hun hadde opplevd bosettingsmøtet.

Thereza var en eldre kvinne som bodde sammen med sin mann, datter og to barnebarn. Hun kom fra det tidligere Jugoslavia og kalte seg europeisk muslim. Hun hadde mange fysiske plager og mange ganger hadde hun store problemer med å komme på Praktisk norsk eller Internasjonal kvinnegruppe. Men hun sa at hun måtte komme fordi ”dette er de eneste stedene” hun fikk snakket norsk og vært sammen med andre norsktalende.

Rosa var en voksen dame fra Iran og sunnimuslim. Hun kom til Fjordbygda sammen med sin nesten voksne sønn. De hadde bodd i forskjellige leiligheter i Fjordbygda. Usikkerheten rundt boligforholdet hadde gitt henne store bekymringer som hun ofte ga uttrykk for. Hun sa at hun hadde mye vondt i hodet og var veldig bekymret. Rosa ville gjerne snakke norsk og sa hun forsto mer enn hun kunne uttrykke. ”Jeg være norsk – snakke norsk” sa hun.

Carmen hadde blitt Rosas venninne i Fjordbygda. Carmen var litt yngre enn Rosa, og hun kunne snakke litt persisk slik at de forsto hverandre. Hun kom fra Irak sammen med mann og tre barn i barneskolealder. De var shijamuslimer som de fleste muslimene i Fjordbygda. Hun smilte ofte og hadde ”glimt i øyet”. I kvinnegruppen kunne hun ofte begynne å le hvis det var noe hun ikke fikk helt til, og hun kunne tulle litt med Rosa.

Micaela var en ung kurdisk kvinne som hadde kommet hit som politisk flyktning sammen med sin mann og et lite barn. Like etter at hun kom til kommunen deltok hun på et arrangement i regi av Internasjonal kvinnegruppe og Frivillighetssentralen hvor hun på norsk presenterte kurdernes nasjonaldagsfeiring med musikk, tekst og bilder.

Alle kvinnene deltok på Praktisk norsk og Internasjonal Kvinnegruppe, og de uttrykte alle hvor viktig det var for dem å delta på disse arenaene for å kunne snakke norsk med norske kvinner. Dette opplevde kvinnene at de hadde liten mulighet til ellers i sitt hverdagsliv. Alle kvinnene bidro på hver sin måte til å skape hyggelig stemning i møtene. Bortsett fra de to somaliske kvinnene som brukte hijab og fotsid kappe, gikk alle kledd i bukser og genser. De skilte seg således ikke ut fra den klesstilen som andre kvinner i bygda brukte. Selv om de fleste flyktningkvinnene var muslimer viste de ingen ytre tegn på sin tro i det offentlige rom. De fortalte at de bare benyttet skaut til spesielle anledninger.

I Internasjonal Kvinnegruppe og Praktisk norsk møtte jeg også hjelperne. Det var godt voksne kvinner som var aktivt deltagende i å arrangere og delta på aktiviteter. De fleste var pensjonerte lærere som ønsket å fortsette å gi og dele av sin tid og erfaring i forhold til flyktningkvinner. **Berit, Greta, Siri, Bitte** og etter hvert kom **Trude** med i kjernen av hjelpere.

Berit var engasjert i både Praktisk norsk og på Internasjonal kvinnegruppe med håndarbeidsaktiviteter, og kan beskrives som en ildsjel. Hun tok gjerne ansvar for å hente nøkkel og bake kake til sosialt samvær på internasjonal kvinnegruppe. Hun var også med i planleggings- og evalueringsmøter i Frivillighetssentralen. Hun var en sentral person for gjennomføringen av aktivitetene og hadde vært med i mange år. Hun ga uttrykk for at hun på den ene siden ble skuffet hvis det ikke kom så mange av ”de andre” til aktivitetene, og på den andre siden ble hun veldig glad når det kom mange.

På InKafè ble **Trude** en nøkkelperson i det å ta ansvar for gjennomføring og planlegging av kafèdriften. Hun var også deltager på Praktisk norsk og tok sin del av ansvaret for innkjøp og tilrettelegging av matlagingen.

På Frivillighetssentralen traff jeg **Lena** som var leder for sentralen. Hun var utdannet lærer og hadde arbeidet som det i en annen del av landet. Hun var nyinnflyttet til bygda. Lena var en kvinne midt i livet og fremsto som ivrig og imøtekommende. Hun var opptatt av samarbeid mellom de kommunale etatene og frivillighetssentralen. I hennes stillingsinstruks inngikk det at hun skulle legge til rette for frivillig innsats og bistå initiativtakere. Disse oppgavene gjorde hun med stor entusiasme som tydelig smittet over på hjelperne. Videre tilrettela hun for aktiviteter gjennom utstrakt kontakt med det kommunale apparatet i forhold til samarbeid om tiltak, leie av lokaler, annonsering av aktiviteter i lokalpressen og ellers alle administrative oppgaver som fulgte de enkelte aktivitetene.

På Sosialkontoret møtte jeg kvinner mellom 25 og 40 år med ulik arbeidserfaring og utdannelsesbakgrunn som sosionom, kriminolog og sosialantropolog. En av sosionomene var **Emma** som jeg møtte etter et år i feltarbeidet. Hun hadde da fått en vikarstilling på Tiltaksavdelingen på Sosialkontoret som saksbehandler. Samtidig holdt hun på med videreutdanning som lærer for fremmedspråklige. Hun var aktivt deltagende på håndarbeidsaktivitetene og tok ofte ansvaret for denne aktiviteten. Dette gjorde hun på sin fritid fordi som hun sa: ”Jeg elsker håndarbeid og synes dette er morsomt!”

På språkundervisningen møtte jeg lærere, introduksjonskoordinator og elever. Blant dem var lærer **Torill**. Hun var en voksen dame som tidligere hadde vært ungdomsskolelærer i bygda, men som nå underviste for fremmedspråklige. Hun var en engasjert lærer og viste stor omsorg for sine elever.

Marianne var introduksjonskoordinator. Hun hadde lang erfaring i å arbeide i forhold til flyktninger; både kvinner og menn. Hennes oppgave var i tråd med Introduksjonsloven å tilrettelegge for individuelle planer for de elevene som skulle inngå i introduksjonsprogrammet. I tillegg til å legge til rette for opplæring, skulle hun også samarbeide med Frivillighetssentralen om aktiviteter for innvandrere og flyktninger i alderen 16 – 20 år.

Integrering som velferdspolitisk tiltak griper inn i den enkelte flyktnings hverdagsliv, enten dette er i møte med Tiltaksavdelingen, språkopplæringen eller hjelperne på en frivillig arena. I en integreringsprosess er de enkelte aktører delaktige i utformingen av og målsettingen med de tiltakene som settes i verk. Introduksjonsloven og veiledningen som følger denne loven angir myndighetenes målsetting for integrering av flyktninger.

1.3 Introduksjonsloven

Loven gir retningslinjer i forhold til betydningen av samarbeid mellom den offentlige og frivillige sektoren. De fleste av flyktningskvinnene jeg var i kontakt med var ikke omfattet av introduksjonsprogrammet, men hadde rettighet og plikt til språkopplæring i 300 – 800 timer. De ble allikevel omfattet av deler av Introduksjonsloven i forhold til bosetting og hvilke tiltak som ble etablert i forhold til hver enkelt. Jeg vil derfor presentere hensikten med denne loven og oppsummere relevant innhold her.

Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere gjelder også for tidligere ankomne flyktninger. Introduksjonsordningen har til hensikt å etablere språkkunnskap og norsk samfunnsforståelse i løpet av to år slik at flyktninger og innvandrere raskt blir selvhjulpne både økonomisk gjennom arbeid og sosialt i sine omgivelser. I innledningen til Rundskriv H-20/05 oppfordret daværende kommunalminister Erna Solberg kommunene til å bidra til at flyktninger og andre innvandrere skal få en rask deltagelse i det norske samfunnslivet. Videre la hun vekt på lovens § 1 som sier at alle nyankomne flyktninger har en rett og en plikt til å delta i introduksjonsprogrammet, og at kommunene har en plikt til å iverksette denne ordningen. Introduksjonslovens § 1 sier: ”Formålet med denne loven er å styrke nyankomne innvandreres mulighet for deltagelse i yrkes- og samfunnslivet, og deres økonomiske selvstendighet.” I veiledningen til loven legges det også vekt på at det kreves koordinering og samarbeid mellom flere ulike tjenesteytere i kommunene i forbindelse med individuelt tilrettelagte integreringstiltak.

Introduksjonsloven legger videre vekt på at den skal bidra til kvalifisering og samfunnsdeltakelse ut over yrkesliv og/eller utdanning (s 21). I denne sammenheng kommer blant annet betydningen av frivillig arbeid inn i bildet. Det fremholdes at forenings- og

fritidsaktiviteter kan bidra til oppbygging av sosiale nettverk og kunnskap om lokalsamfunnet, og oppmuntrer dermed til at introduksjonsprogrammet i de enkelte kommunene fremmer bygging av sosiale nettverk i samarbeid med frivillige organisasjoner (ibid.).

Introduksjonsloven legger også føringer for det arbeidet som skal utføres i en kommune i forhold til mennesker som kommer fra asylmottak når det gjelder til bosetting, språkopplæring, arbeid og sosial deltagelse. Loven kan også benyttes som verktøy i tilrettelegging av tiltak i forhold til flyktninger som ikke omfattes direkte av introduksjonsordningen. Aktørene i denne sammenheng er:

- 1) sosialkontoret
- 2) språkopplæringen i Introsenteret og
- 3) frivillige organisasjoner, hvor blant annet Frivillighetssentralen er en arena for samarbeid og aktiviteter som kan bidra til nettverksbygging og deltagelse i det sosiale liv.

Introduksjonsloven og veiledningene som følger denne, legger etter mitt skjønn et stort ansvar på kommunene for gjennomføring av lovens hensikt om rask opplæring av norsk språk og samfunnsliv slik at flyktningene kan bli selvhjulpne med eget lønnsarbeid. Dette arbeidet stiller blant annet store krav til det pedagogiske opplegget, og er avhengig av hvilke ressurser den enkelte kommune disponerer over både i forhold til personell og økonomi. Hver kommune blir gitt mulighet til å forme sitt introduksjonsprogram i forhold demografiske forhold og spesielle kvaliteter og muligheter i sitt samfunn. Dette innebærer for den enkelte flyktning at mulighetene og tilbudene i de individuelle planene vil utarbeides forskjellig avhengig av hvor de er bosatt.

1.4 Offentlig arenaer

Under vil jeg gi en kort beskrivelse av noen av arenaene hvor informantene var deltagere, og som kan ha betydning for deres integreringsprosess i Fjordbygda.

1.4.1 Sosialkontoret

Sosialkontoret besto av tre seksjoner: Barnevernet, Sosialavdelingen og Tiltaksavdelingen. Tiltaksavdelingen håndterte alle problemstillinger knyttet til de som hadde behov og rett til økonomisk bistand og veiledning i henhold til ”Lov om sosiale tjenester”. Dette vil være mennesker som er boligsøkende, arbeidssøkende eller skal overføres til atføring eller andre trygdeytelser. Organiseringen av Sosialkontoret innebærer at det er problemene som definerer hvor du får hjelp og ikke om du er flyktning eller rusmisbruker. Klientene betjenes av saksbehandlerne ut i fra sakenes definerte problemer, og dette medførte at også arbeidet i forhold til flyktninger var lagt til Tiltaksavdelingen.

1.4.2 Frivillighetssentralen

Denne sentralen startet i Fjordbygda i 1995. Den holdt til i andre etasje i et stort, eldre, hvitt hus som også fungerte som eldresenter. Lederen forholdt seg til et styre som var valgt av frivillige på årsmøte.

”Å gi er å få ” er sentralens ”valgspråk” i sin markedsføring til kommunens innbyggere. Frivillighetssentralen er basert på en tanke om at mange har behov for hjelp av et eller annet slag som ikke utføres av det offentlige, og mange har idèer om ting de har lyst til å gjøre sammen med andre, eller for å være til nytte for andre. Utgangspunktet er at det skal være gøy, gi glede, være viktig for mange og at det er gratis. Visjonen for dette arbeidet baserer seg således på mange typer av frivillighet. Hjelperne kan være med på å tilrettelegge, evaluere og være ansvarlig for gjennomføringen av en aktivitet, mens andre kan bidra underveis. Dette arbeidet gjøres i forhold til hvor aktiviteten skal utføres, i hvilket tidsrom og hvordan aktiviteten skal annonseres. Det legges opp til et skille mellom de forskjellige deltagerne i og med at det er introdusert et hjelperbegrep i forhold til andre deltagere. I praksis vil det variere i forhold til aktivitetens karakter hvorvidt dette skille synliggjøres. I kommunen var det i feltperioden registrert mellom 125 – 130 personer i dette systemet. Av disse hadde ca 10 personer registrert at de ønsket å bidra som hjelper i forhold til tiltak rettet mot flyktninger og nybosatte i kommunen.

1.4.3 Internasjonal Kvinnegruppe

Deltagerne i kvinnegruppen var etablerte kvinner fra Fjordbygda, hvor noen var hjelpere, og flyktningkvinner som hadde bosatt seg relativt nylig. Kvinnegruppen var et tilbud til alle kvinner i Fjordbygda som ønsket å møte kvinner med ulik kulturell bakgrunn. Tanken bak aktiviteten var at det er lettere å kommunisere og bli kjent med hverandre gjennom å gjøre praktiske oppgaver sammen. Deltagerne praktiserte norsk gjennom å snakke om og utføre konkrete oppgaver. Tilbudet var gratis for de som deltok, og materialkostnadene ble dekket av Sosialkontoret. Min opplevelse var at det ble skapt god atmosfære og trygg ramme rundt det å praktisere et for mange fremmed og vanskelig språk. Det var som regel like mange norsktalende kvinner som kvinner med annen språkbakgrunn, og antall deltagende kunne variere fra fire til tolv stykker hver gang. De møttes til håndarbeidsaktiviteter hver 14. dag i en eldre skolebygning fra kl 18.00 – 20.00 og som ble avsluttet med kaffe/te og medbrakte kaker.

Gruppen disponerte to håndarbeidsrom. Kvinnene oppholdt seg for det meste i det ene rommet som var utstyrt med mange bord satt sammen til et stort arbeidsbord og med stoler plassert rundt. Veggene var malt lysegult og fra taket skinte det sterke lysstoffrør. Rommet var funksjonelt i forhold til gruppens behov, og beliggenheten var sentral i forhold til busstransport, men noen av deltagerne uttrykte litt misnøye med omgivelsene. De ønsket seg et sted som var mer ”hjemmehygge” med sofaer, salongbord og varmere belysning.

1.4.4 Praktisk norsk

Praktisk norsk var en del av språkoppleringen og hadde i utgangspunktet et aspekt av obligatorisk fremmøte knyttet ved seg. Arenaen var tilrettelagt gjennom et samarbeid mellom språkoppleringen, Sosialkontoret og Frivillighetssentralen. Gruppen var satt sammen av kvinner i forskjellig alder og med forskjellig opprinnelsesland. Noen hadde bodd i kommunen i mange år mens andre hadde bodd der ca. ett år. Felles for dem var at de hadde begrensede norskkunnskaper. I gruppen inngikk også etnisk norske kvinner og utenlandske kvinner som var gift med nordmenn. Disse kvinnene snakket godt norsk. Dette var kvinner som ble rekruttert via Frivillighetssentralen, og som ønsket å være en ressurs i forhold til

---

norskundervisningen for fremmedspråklige. De omtalte seg selv som hjelpere. På Praktisk norsk varierte antall deltagere fra fire til tolv personer hver gang.

Hver onsdag fra klokken 14.00 til 16.30 møttes kvinnene på heimkunnskapsrommet på barneskolen lengst nord i bygda. Rommet lå i en sidebygning som også huset gymsalen. Heimkunnskapsrommet besto av fire arbeidsbenker med tilhørende komfyrer og oppvaskkum. Disse seksjonene sto etter hverandre langs vinduer som gjorde at lokalet virket lyst. På siden for hver av seksjonene sto det et bord med fire stoler rundt. Når deltagerne på praktisk norsk skulle spise satte de disse bordene sammen slik at det dannet et langbord.

1.4.5 InKafè – et samarbeidsprosjekt mellom Frivillighetssentralen, Introsenteret og sosialkontoret

InKafè var et resultat av en idé som ble satt ut i live ved hjelp av Frivillighetssentralen. På vegne av Internasjonal Kvinnegruppe ble det gjennom sentralen søkt om midler fra fylkeskommunen for å sette i verk frivillig integrerende tiltak i kommunen i form av kafèdrift. Målet for kafèen var å skape en flerkulturell møteplass hvor kafèen skulle være ”en arena for naturlige og uformelle treff mellom minoritetsgrupper og den norske befolkningen”. Videre var det et ønske og mål at ”innvandrerkvinner som jobber på kafèen introduseres til arbeidslivet i Norge”. InKafèen skulle holde til i foajeen i Samfunnshuset hvor mange mennesker bare passerte igjennom til sine ulike gjøremål. Lokalet fremsto som en åpen, uformell, offentlig arena og egnet seg til å inneholde en liten kafè. Her kunne folk hygge seg over kortere eller lengre tid og knytte nye bekjenskaper dersom de ønsket det. Utfordringen ble hvordan prosjektet skulle realiseres. Det krevdes penger og det krevdes samarbeidspartnere både fra frivillige og administrasjonen i kommunen.

1.5 Feltarbeidskonteksten

Feltarbeidet ble foretatt over en periode på to år fra 2003 til 2005. Jeg ønsket gjennom prosjektet å forske på den prosessen kommunen skulle inn i, i forhold til

Introduksjonsprogrammet som ble implementert høsten 2004. Min strategi var å benytte tiden fra august 2003 til september 2004, til å delta på arenaer som var etablert uavhengig av det kommunale systemet. Dette var Internasjonal Kvinnegruppe og Praktisk Norsk, og senere samarbeidsprosjektet om InKafè. Deretter ønsket jeg å følge arbeidet på Tiltaksavdelingen og på Introsenteret i forhold til etablering og utforming av Introduksjonsprogrammet.

Gjennom første del av feltarbeidet ønsket jeg å skape en avstand til det kommunale systemet. Dette følte jeg var nødvendig i forhold til den politiske rollen jeg tidligere hadde innehatt. Jeg hadde vært politisk leder av Sosialutvalget gjennom to perioder, og ønsket om å foreta feltarbeid i egen kommune var blant annet motivert ut fra de impulser og den innsikt jeg hadde fått gjennom dette arbeidet. Som utvalgsleder hadde jeg mulighet til å følge kommuneadministrasjonens organisering av sitt arbeid i forhold til bosetting og språkopplæring av flyktninger. I den første perioden i Sosialutvalget hadde Sosialavdelingen en egen avdeling som håndterte bosetting av flyktninger i kommunen. I den andre perioden jeg satt i Sosialutvalget ble det skifte av sosialsjef og den nye lederen ønsket en omorganisering som blant annet innebar at bosetting av flyktninger skulle skje gjennom Tiltaksavdelingen med bakgrunn i at flyktningene hadde samme tjenestebehov som andre klienter i kommunen. Som leder for Sosialutvalget hadde jeg gått imot denne endringen, og hadde gitt uttrykk for dette både overfor den nye sosialsjefen og rådmannen i kommunen. Min holdning var at flyktninger som skal bosettes i kommunen krevde en tettere og mer omfattende oppfølging enn andre klienter som skal bosettes.

Jeg opplevde at min posisjon som tidligere utvalgsleder skapte utfordringer som preget store deler av feltsituasjonen. Disse medvirket til frustrasjon og usikkerhet, men også økt innsikt og læring for meg som student. Dette forholdet ga meg flere utfordringer enn jeg hadde forutsatt. På grunn av min erfaring og bakgrunn hadde jeg en forventning om at kommunen ville være positive til mitt feltarbeid, og at blant annet administrasjonen ville bidra til å gi meg informasjon og tilgjengelighet til relevante arenaer. Først og fremst handlet utfordringene jeg opplevde om møter med ansatte i administrasjonen og min håndtering av de situasjonene som oppsto. Jeg ser i ettertid at jeg blant annet ikke fikk kommunisert godt nok inn til administrasjonen på hvilken måte jeg ønsket å jobbe og hva hensikten med feltarbeidet var. En annen utfordring var tilnærmingen til informanter, både de som var kommuneansatte og flyktninger som var bosatt i kommunen. Jeg oppdaget etter hvert at det tok lang tid å etablere trygge forhold som skapte tillit til meg som student og deltager på

---

deres aktiviteter. Kvinnene som ble mine informanter utgjorde en liten kjerne av kvinner både blant de med flyktningbakgrunn og hjelperne som var til stede på de ulike arenaer gjennom hele feltperioden.

Feltarbeidssituasjonen ble også en prosess hvor jeg måtte endre forventninger, holdninger og ambisjoner i forhold til hvilke typer informasjon oppgaven skulle basere seg på. De nevnte utfordringene ble også medvirkende til hvilke arenaer jeg fikk tilgang til.

1.6 Metode

Temaer i forhold til integrering og inkludering er områder jeg har vært opptatt av i mange år. Derfor var ikke valg av tema for masteroppgaven vanskelig å finne. Jeg gjør derfor David Abram ord til mine når han påpeker at: ”Forskeren velger ikke tilfeldig, men tiltrekkes av et bestemt emne, en disiplin eller spesialitet, gjennom komplekse, subjektive erfaringer og møter” (2005).

Mitt feltarbeid er basert på kvalitativt orientert forskning gjennom samvær og samtaler med de forskjellige aktørene. Dette innebærer i følge Cato Wadel å prøve ”å observere direkte den samhandling som finner sted mellom folk, og en prøver selv å delta i så mye av denne samhandlingen som overhodet mulig” (1992). Jeg la vekt på å være deltagende i ulik grad på de enkelte arenaer hvor jeg var til stede. Dette innebar at jeg i noen sammenhenger deltok perifert i forhold til det som skjedde og observerte samhandlingssituasjoner, eller jeg foretok enkelte handlinger som informantene vanligvis gjorde for å skaffe meg både verbal og kroppslig erfaring i forhold til en aktivitet.

Bakgrunns materialet for oppgaven ble innhentet ved at jeg deltok på ca. 30 sammenkomster i Internasjonal Kvinnegruppe og Praktisk Norsk samt ca. 20 møter på Frivillighetssentralen. Videre var jeg deltager på møter i regi av kommuneadministrasjonen hvor jeg hadde rollen som observatør i den forstand at det var forventet at jeg ikke skulle komme med verbale innspill uten at dette ble bedt om. Jeg var også tilhører på seminarer i UDIs regi. Jeg har benyttet skriftlig dokumentasjon i forhold til arbeidsoppgaver og samarbeidsavtaler for de avdelinger som er involvert i forhold til flyktninger, samt skriftlig dokumentasjon

vedrørende Introduksjonsprogrammet i forhold til lovverk, forskrifter og temahefter. Disse aktivitetene danner grunnlaget for den empirien jeg presenterer i senere kapitler.

Empirien fra feltarbeidet er først og fremst basert på samtaler som fremkom i samhandlingssituasjoner, og som ble nedskrevet i etterkant av møtene. Jeg foretok også i noen grad forberedte intervjuer og samtaler som utviklet seg til uformelle intervjuer. Samtalene kan ha vært mellom kvinnene på en av arenaene, eller samtaler mellom dem og meg som enkeltpersoner eller gruppe. Kroppslige uttrykk og holdninger i kommunikasjonen samt omgivelsene og rammene rundt møtene ble viktig informasjon for meg. Mine egne reaksjoner både fysisk og psykisk har også vært en kilde til forståelse gjennom å undersøke nærmere hva disse reaksjonene kunne formidle. De kroppslige reaksjonene ble viktige for meg for å prøve å forstå hva som lå bakenfor det som ble sagt eller det som ikke ble sagt, men uttrykt i deres kropp. I kommunikasjon mellom mennesker vil det fysiske uttrykket utgjøre en stor del av det som blir formidlet. Noen ganger kan det som blir uttrykt verbalt stå i kontrast til det som blir uttrykt gjennom kroppen. Dette beskriver Unni Wikan i sin artikkel: "Beyond the words: The power of resonance" hvordan resonans eller gjenkjennelse i egen kropp kan gi nyttig informasjon som man ellers ikke ville fått tilgang til ved bare å lytte til ordene (1992). I mine møter med flyktningkvinnene ble jeg klar over at kommunikasjonen mellom oss i stor grad var basert på kroppslige uttrykk gjennom blikk, grimaser, fakter og fysisk nærhet. Denne formen for kommunikasjon ga meg et utgangspunkt for fortolkning om hvordan kvinnene hadde det.

1.7 Teoretisk ramme

Myndighetene har som målsetting at folk som innvandrer til Norge skal integreres i det norske samfunnet. Dette kommer til uttrykk i Stortingsmelding nr. 17 (2000-2001) hvor de fremholder at integrering både er et middel og et mål i innvandringspolitikken og således også et velferdspolitisk tiltak. I Stortingsmelding nr. 49 (2003-2004) påpekes det at integreringsbegrepet har to hovedbetydninger: Det kan være beskrivelsen av en prosess hvor de enkelte integreringstiltakene har betydning eller det kan omtales som målet for tiltak. Når det gjelder integrering som mål fremholder myndighetene at begrepet betegner "målet om

---

likestilling gjennom like muligheter, rettigheter og plikter til deltakelse for alle, uansett opprinnelse.” I forhold til integreringsbegrepet som prosess blir det påpekt at dette handler om hvilke virkemidler som blir tatt i bruk for at innvandrere skal bli en del av samfunnets sosiale liv. Det legges vekt på at det skal være en gjensidig prosess mellom enkeltindivid og samfunnet for øvrig. Videre påpeker myndighetene at dette skal være en pågående prosess som vil variere i forhold til den enkeltes forutsetninger og livssituasjon (Stortingsmelding nr. 17 2000-2001). Dette innebærer også at individer vil være ulikt integrert i samfunnet ved at de har rett til å velge annerledes (Stortingsmelding nr. 49 2003-2004).

Integrering er en prosess som skjer på ulike arenaer. I denne oppgaven vil jeg fokusere på samhandlingssituasjoner mellom det offentlige og flyktingene i en integreringsprosess i Fjordbygda, og belyse dette i forhold til forståelse av likhet og likeverd slik dette blir diskutert blant annet av Marianne Gullestad i ”Likhetens grenser” (2001). Drøftingen rundt forholdet mellom likhet og likeverd problematiseres i ”Likhetens paradokser” (Lien, Lidèn, Vike, 2001) blant annet i forhold til oversettelsen av det norske ordet ”likhet” med det engelske ordet ”equality” som står for ”likeverd” i betydningen jevnbyrdig men forskjellig. I noen sammenhenger blir likhet oversatt i forståelsen av ”makenhet” eller ”av samme slag” som på engelsk heter ”sameness”.

I kapittelet om bosettingsmøtet diskuterer jeg utfordringen i byråkratiets håndtering av klienter i forståelsen av likhet som ”makenhet” i forhold til likeverd i betydningen av muligheten til å være forskjellig. Kontrastene mellom flyktingers levde liv og livet de har muligheten for å leve i et nytt land, vil for en del mennesker oppleves som en stor utfordring, og måten de reagerer på vil variere fra menneske til menneske. Det er mange forhold som spiller inn som for eksempel alder, familieforhold og religion. Et viktig aspekt er også i hvilken grad man føler at man har kontroll over egen livssituasjon. Mennesker som av en eller annen grunn flytter til et annet land for å bosette seg der for kortere eller lengre tid, blir en del av nye kontekster og nye fellesskap. En vesentlig betydning for hvordan livet i det nye samfunnet vil bli, avhenger av hvordan den enkelte håndterer og opplever sin nye situasjon. I hvilken grad opplever en flykting å ha mulighet til å være deltagende og ha kontroll over sin nye livssituasjon? Spørsmålet kan settes i sammenheng med hvorvidt man er en aktør som bevisst handler og gjør valg ut i fra de rådende forhold, eller om opplevelsen er at man er en brikke som lar seg styre inn i situasjoner uten å stille spørsmål ved det som skjer (Nygård, 1993).

I mitt perspektiv innebærer integrering gjensidig forpliktelse og aktiv deltagelse fra de impliserte partene. I mange sammenhenger blir det fra myndighetens side uttalt et ønske om et mangfoldig og flerkulturelt samfunn. Forutsetningen for at et mangfoldig samfunn skal oppleves som berikende for det enkelte menneske må etter min mening ligge i samhandling på tvers av alder, kjønn, religion og annen sosio-økonomisk bakgrunn. Etter min oppfatning vil integrering som velferdspolitisk tiltak være avhengig av en gjensidig interesse og nysgjerrighet i forhold til å lære om og bli kjent med andre mennesker.

Jeg knytter blant annet min forståelse av integrering til Thomas Hylland Eriksen og Torunn Arntsen Sørheim (1994). De skriver at integrering i det norske samfunnet skjer ved at det er den norske kulturen som definerer reglene for samhandling mellom de enkelte gruppene. Eriksen og Sørheim poengterer at dette skaper en skjev maktfordeling (ibid.). Integrering er en av tre strategier for stater til å organisere forholdet mellom majoritet og minoriteter. De to andre formene er segregering og assimilering. Segregering innebærer at grupper lever fysisk adskilt. Et eksempel på dette var apartheidsystemet i Sør-Afrika. Assimilering er den motsatte organiseringen hvor etniske grupper blir borte og smelter sammen med majoritetsbefolkningen. Et forsøk på en slik behandling kan hentes fra det norske samfunnets tidligere holdning til den samiske befolkningen. Eriksen og Sørheim hevder videre at disse organiseringsformene beskriver grader av statens behandling av minoriteter, og hvor integrasjon defineres på denne måten: ”Deltagelse i samfunnets felles institusjoner kombinert med opprettholdelse av gruppeidentitet og kulturelt særpreg” (1994, s 79). For at myndighetenes strategi om integrering skal være vellykket forutsetter dette aktiv deltagelse fra både majoritetssamfunnet og minoriteter på individnivå.

Jeg vil også trekke inn Unni Wikan som mener at dersom Norge skal fungere som et flerkulturelt samfunn må det skapes et sosialt fellesskap hvor det er enighet om spillereglene (1995). Hun hevder at det sosiale fellesskapet skapes i samhandling mellom enkeltindivider, og i en integreringsprosess blir det derfor viktig med ulike arenaer hvor mennesker med ulik bakgrunn har mulighet til å møtes. Dette gir tilgang til å lære det norske språk, og Wikan påpeker at dette er nøkkelen til deltagelse i et samfunn for å få mulighet til utdanning og arbeid. Integrering skapes i interaksjon på individnivå eller handlingsplanet som Wikan uttrykker det. Jeg tolker hennes uttrykk om et handlingsplan som en beskrivelse av at integrering skjer på ulike nivåer. Myndighetenes lover, regler og forskrifter legger til rette for handling, og er et overordnet nivå. Utførelsen av tiltakene skjer på et administrativt nivå og

---

innebærer tilrettelegging av språkopplæring, bolig og arbeid. Reell integrering vil skje gjennom deltagelse på ulike arenaer i offentlig og privat regi hvor den enkelte får tilgang til sosial samhandling.

Kommunikasjonsteori er et viktig område når det gjelder analyser av relasjoner mellom mennesker. Jeg vil her ta utgangspunkt i Bakhtins dialogmodell hvor han ser på kommunikasjon mellom parter som en dualistisk asymmetri hvor adressiviteten mellom partene har stor betydning for sam-været (1983). Adressivitet forstår jeg som den åpenheten og interessen partene viser i forhold til hverandre for å oppfatte og være enige om samtalsens videre gang. Bakhtin beskriver denne adressiviteten som en evne til å skjønne hva den andre parten vil si før ytringen skjer. Han viser også til dialogens form gjennom novellens struktur i forhold til å dvele ved et tema og kunne gå i dybden og nyansere ulike aspekter. Jeg vil benytte begrepet adressivitet i forhold til å analysere situasjonen som oppstår mellom saksbehandler og klient i bosettingsmøter, men også i forhold til samhandlingssituasjoner i kvinnegruppene og i samarbeidsmøte mellom Frivillighetssentralen og administrasjonen i Fjordbygda. I kontrast til å ta dialogen som utgangspunkt for kommunikasjonsformen vil jeg trekke inn Batesons schismogenesebegrep hvor argumentene fra partene blir polariserte (1986). Dette innebærer at partene ikke er lydøre for hverandres argumentasjon, men blir værende i sine egne meninger og uttrykker disse i monologer. Både Bakhtin og Bateson er opptatt av betydningen av kroppslige uttrykk i kommunikasjonen og at dette spiller inn i forståelsen av samhandlingssituasjonen (Bakhtin 1983, Bateson 1958). I bosettingsmøtet og i beskrivelsen av samhandlingssituasjoner i kvinnegruppene vil jeg vise til kroppsuttrykk hos kvinnene.

Kommunikasjon skjer også gjennom sansning av de fysiske omgivelsene og i aktiviteter som skjer i kvinnemøtene. Tim Ingold trekker frem dette i sitt begrep om "taskscape" hvor han mener at sansning av handling gir en mening til opplevelsen den enkelte har i en gitt situasjon. Aktivitetenes lyder, eller fravær av lyder kommuniserer stemninger, holdninger som oppfanges av andre og påvirker dem i forhold til hvordan de opplever omgivelsene og situasjonen de er på et gitt tidspunkt (2000). I forhold til kvinnegruppene tenker jeg at dette kan benyttes i forhold til aktivitetene vi utførte hvor vi var stille og konsentrerte men hvor lyden av strikkepinner, pusten til personen ved siden av, eller bevegelsen av noen som flytter seg i rommet bidro inn i opplevelsen av disse møtene.

I samhandling mellom byråkrati og enkeltpersoner ligger det også et maktperspektiv. Max Weber påpeker byråkratiets makt, og at byråkrater og ansatte i det offentlige innehar en myndighet eller makt i utførelsen av sitt virke (1997). Dette forholdet gir også de ansatte en mulighet til å definere hvordan oppgavene skal løses og hvilke kriterier som skal ligge til grunn for tiltakene. Knut Nustad poengterer at makt forutsetter frihet, som innebærer at ”subjektet som blir underlagt dominans har en mulighet til å foreta valg som så begrenses av maktrelasjonen” (2003, s 25). Denne type dominans kan utføres i forhold individuelle planer og tiltak som blant annet skal tilrettelegges for flyktninger. Nustad refererer til Latour (1986) som sier at et av de viktigste aspektene ved en slik definisjon av makt er makten til å definere virkeligheten (2003). Dette vil jeg kalle definisjonsmakt som jeg vil benytte i forhold til maktperspektivet i bosettingsmøtet, og i forhold til samarbeid mellom Introsenteret og Frivillighetssentralen. Videre vil jeg belyse det Nustad kaller makteffekter og som innebærer en effekt av handling. Makteffekt oppstår som et resultat av relasjoner mellom grupper eller individer og kan belyse situasjoner hvor handling utføres ut i fra en forståelse av virkeligheten som ligger i for eksempel byråkraten eller saksbehandleren myndighet å definere (Nustad, *ibid.*).

Jeg har valgt ut teori i forhold til viktige begreper som bidrar til å belyse relasjoner mellom mennesker i en integreringsprosess. Begreper som likhet og likeverd, dialogens betydning for forståelsen av kommunikasjon og maktperspektiver vil jeg benytte i en sosialantropologisk analyse i skjæringspunktet mellom byråkrati og enkeltindivider i integreringsprosesser i Fjordbygda.

1.8 Oppgavens struktur videre

Jeg har kalt kapittel 2: ”Kjøp en seng fra IKEA”. Jeg presenterer dette møtet for å belyse hvordan forståelsen av likhet som grunnleggende premiss for sosiale tjenester kan komme til uttrykk i et bosettingsmøte med en flyktning, og hvordan dette blant annet skaper makteffekter. Maktperspektivet kommer også til uttrykk gjennom kommunikasjonen mellom saksbehandleren og klienten.

I kapittel 3 vil jeg ta utgangspunkt i et selskap hos Aisha som et eksempel på hvordan en flyktningkvinnes ressurser ikke blir gjenkjent og akseptert av det offentlige apparat. Hennes

liv i diaspora kan også være et eksempel på flyktninger som ikke ønsker stor grad av integrering i lokalsamfunnet og hvordan dette håndteres av saksbehandlere i Tiltaksavdelingen på Sosialkontoret.

I kapittel 4 vil jeg presentere de ulike frivillige arenaene som er et tilbud til alle kvinner i Fjordbygda og som har interesse av å delta i et internasjonalt fellesskap med andre kvinner. Gruppene er etablert gjennom Frivillighetssentralen og har som sin målsetting å bidra til integrering og sosialisering av flyktningkvinner. Jeg vil drøfte samhandlingen mellom flyktningkvinnene og hjelperne, og hvordan flyktningkvinnene ga uttrykk for at disse møtene hadde betydning for deres hverdagsliv. I forhold til å ha fokus på integrering vil jeg vise hvordan kvinnegruppene kunne være en tilleggsressurs i kommunen.

I kapittel 5 vil jeg gi et innblikk i samarbeidsmuligheter mellom det offentlige og frivillige apparat i kommunen for å ivareta statens velferdspolitiske intensjon om ivaretagelse av flyktninger gjennom ulike integreringstiltak, og hvilke utfordringer og muligheter som ligger i et slikt samarbeid. Utgangspunktet i dette kapitlet er et samarbeidsprosjekt i forbindelse med etablering av en kafè.

I kapittel 6 vil jeg gi en oppsummering og avsluttende kommentarer vedrørende integrering av flyktninger som et velferdspolitisk tiltak i et lokalsamfunn på bakgrunn av den empirien jeg har beskrevet i oppgaven.

2. ”Kjøp en seng på IKEA! ”

I Fjordbygda var det som tidligere nevnt, gjort et politisk vedtak om å bosette ti personer med flyktningstatus pr. år. Dette innebærer at kommunen også forplikter seg til å skaffe til veie egnet bolig til den enkelte flyktning. Allerede på asylmottaket hvor flyktninger og saksbehandlere fra Sosialkontoret møtes for å snakke om bosetting blir boligmulighetene kartlagt. Flyktningenes familiesituasjon er grunnlaget for blant annet størrelsen på boligen og dens nærhet til offentlige tjenester. Boligene er enten kommunalt eid eller leiet på det private marked. I denne forbindelse var det et samarbeid mellom Sosialavdelingen og Boligavdelingen for å tilrettelegge for boliger slik at de var klargjort og tilgjengelige for flyktningene ved ankomst til bygda.

2.1 Regelverk

I Stortingsmelding nr 49 vedrørende kommunens ansvar i forhold til bosetting, vil den praktiske gjennomføringen av denne oppgaven være gjenstand for skjønn og de ressurser som foreligger i den enkelte kommune for hvordan dette vil skje. Departementet overlater til kommunene å etablere retningslinjer og rammer for innholdet i et bosettingsmøte. Det stilles således store krav til administrasjonen og den enkelte saksbehandler når det gjelder å ivareta både kommunen og den eller de som skal bosettes, for å legge til rette for en vellykket integrering (2003-2004).

Fjordbygda har etablert egne skriftlige rutiner og retningslinjer for førstehåndsmøte i asylmottak, eller det administrasjonen kaller kartlegging av en familie. I møtet med familien på mottaket skal administrasjonen danne seg et bilde av familien og omvendt. Det blir sendt ut et tilbud til familien dersom begge parter er enige om bosetting. Møtet på asylmottaket kan dermed danne grunnlaget for den bakgrunnskunnskapen Tiltaksavdelingen har om familien før det formelle bosettingsmøtet, som finner sted etter familiens ankomst til bygda. Ved å kartlegge familiens behov og muligheter på dette stadiet i bosettingsprosessen, har administrasjonen mulighet til å starte tilretteleggingen av et individuelt opplegg for familien i

---

god tid før de ankommer bygda. Det bør blant annet avtales anskaffelse av utstyr som bør være i leiligheten før familien ankommer. For denne aktuelle familien som jeg vil beskrive i det følgende bosettingsmøte, ble det anskaffet fire senger for familiens penger uten at dette var avtalt på forhånd.

Det foreligger enkelte skriftlige retningslinjer for bosettingsmøtet i kommunen som vedrører den praktiske bosettingen og økonomien i forhold til dette. Det skriftlige materiale jeg er blitt forelagt i forhold til slike bosettingsmøter er en sjekklister over de konkrete oppgavene som skal utføres i selve møtet. Dette gjelder en mengde skriftlig og muntlig informasjon og utfylling av skjemaer, blant annet underskrift av boligkontrakt, etablering av bankkonto, utfylling av søknadsskjemaer i forhold til forskjellige støtteordninger og informasjon om etablering av fastlege i forhold til den enkelte i familien. Tiltaksavdelingen har således fokus på den formelle gjennomføringen av en bosetting. Hensynet til den mellommenneskelige siden av bosettingen virker mer tilfeldig. En av saksbehandlerne på Tiltaksavdelingen fortalte meg at informasjon om den enkelte som skal bosettes, er kunnskap som stort sett meddeles muntlig i interne møter mellom saksbehandlerne på Tiltaksavdelingen.

2.2 Et bosettingsmøte i praksis

I en bosettingssituasjon skapes en relasjon mellom saksbehandlere i det offentlige system og den enkelte flyktning. Denne relasjonen vil etter min mening, ha betydning for hvordan mennesker opplever å bli mottatt og ivaretatt. I denne forbindelse er det et spørsmål om hvordan denne relasjonen kan oppleves av de ulike partene. Møter mellom representanter for det offentlige og enkeltindivider vil også ha betydning for hvordan den videre integrering skjer i bygdesamfunnet. I arbeidet med å etablere de formelle rettigheter og plikter for den enkelte flyktning ved bosetting kan det oppstå uforutsette situasjoner og utfordringer som må håndteres fra alle involverte parter.

Jeg vil gi et innblikk i hvordan samhandlingen skjedde i møtet mellom Tina, en somalisk kvinne, og representanter for administrasjonen i Fjordbygda. Dette møtet viser hvor kompleks et bosettingsmøte i Fjordbygda kan være. Jeg beskriver hvordan samhandlingen mellom saksbehandleren og klienten foregikk, og diskuterer om det er mulig å gjennomføre

formelle krav og samtidig ivareta mellommenneskelige forhold. Drøftingen vil ta utgangspunkt i de ulike rollene som er involvert i en slik situasjon, og hvilken betydning kommunikasjonen mellom partene kan ha for relasjonen som etableres. Dette innebærer blant annet å se på maktforholdet i dette møtet. Jeg vil også trekke inn aktørperspektivet og mestringsstrategier i denne situasjonen, og drøfte hvordan den enkelte handler.

2.3 Likhet- og likeverdsperspektiv

Tina og hennes tre barn hadde kommet til kommunen dagen før fra et statlig asylmottak. De var blitt tildelt og installert i en kommunal bolig som ligger et godt stykke unna Sosialkontoret på Servicesenteret. Denne dagen kom kvinnen alene til bosettingsmøtet for blant annet å undertegne leiekontrakten.

Bosettingsmøtet foregikk i 2004 på et møterom på Servicesenteret i kommunen. Til stede under møtet var Tina, helsesøster for flyktninger, leder for boligavdelingen, og en saksbehandler fra Tiltaksavdelingen som var lederen for møtet. Hun var en ung, nyutdannet sosionom som hadde et kortvarig vikariat i avdelingen. Saksbehandleren hadde på kort varsel måttet ta dette bosettingsmøtet fordi den opprinnelige saksbehandleren var blitt syk. Lederen for Boligavdelingen og helsesøsteren er voksne kvinner som har arbeidet i flere år i administrasjonen og har deltatt på mange bosettingsmøter. Til dette møte var det også innleid ekstern tolk som var en ung, somalisk mann.

Et bosettingsmøte mellom Tiltaksavdelingen og klienter i Fjordbygda har det samme innholdet i forhold til hvilke konkrete oppgaver som skal gjennomføres. Det er således ikke avhengig av hvilken person, familie eller hvor de kommer fra som danner grunnlaget for gjennomføringen av og målsettingen for møtet. Max Weber påpeker at administrasjonen i det offentlige skal skjøtte sine oppgaver på en ”saklig” måte og at dette skal gjøres uten ”persons anseelse” i henhold til forut beregnede regler (1997, s 127). Dette synet kan synes å ligge til grunn for at det praktiseres slik jeg oppfatter det, et likhetsprinsipp i den forstand at alle, uansett bakgrunn, som skal bosettes i kommunen, får det samme tilbudet. Det legges ikke opp til å differensiere tilbudet i forhold til den enkelte klient i denne sammenheng. Dette virker for meg som et paradoks idet Tiltaksavdelingen har gjort et forarbeid i forhold til å

---

intervjue familier på asylmottak og gitt tilbud om bosetting til de som avdelingen mener vil kunne ha glede og nytte av å bo i Fjordbygda. De har dermed etter min oppfatning, lagt til rette for en individuell oppfølging for flyktninger som de senere ikke benytter seg av i bosettingsprosessen. I forhold til denne familien hadde de for eksempel kjøpt inn fire senger hvor de ikke hadde spurt moren om hva slags senger hun ønsket. De hadde heller ikke undersøkt om det var annet utstyr eller mat hun ville ha behov for at var på plass ved ankomst. De benyttet penger fra Tinas bosettingsmidler til å kjøpe inn det Tiltaksavdelingen mente var hensiktsmessige senger. Jeg mener at Tiltaksavdelingen har vurdert familien ut i fra et likhetsprinsipp i forhold til antall barn og deres alder og antall voksne, i forhold til hvilken type senger familien trengte.

Min tolkning vil være at likhetsprinsippet dermed følges i forhold til de formelle retningslinjene, men ikke i forhold til utførelse. I hvilken grad den enkelte klient blir behandlet i forhold til et likeverdsprinsipp, det vil si i hvilken grad den enkeltes behov blir ivaretatt vil være avhengig av den enkelte saksbehandlers kompetanse på dette område. I denne sammenheng er saksbehandlerne etter min mening, representanter for majoritetssamfunnet og har et særskilt ansvar i forhold til integrering av minoriteter. Dette ansvaret baserer jeg blant annet på Eriksen og Sørheim som påpeker at kontakten mellom nordmenn og innvandrere bygger på en skjev maktfordeling (1994). Flyktningkvinnene møter den norske velferdspolitiske kulturen i sine møter på Sosialkontoret hvor det er saksbehandlerne som setter premissene for tiltakene.

I en Tiltaksavdeling hvor utgangspunktet er at alle som trenger hjelp til å skaffe seg en bolig gjennom sosialsystemet skal ha den samme behandlingen uansett bakgrunnen for dette behovet, har slik jeg forstår det, en underliggende tenkning om likhet i form av ”sameness”. ”Sameness” vil i denne sammenheng være å forstå som at de forskjellige klientene har et ”likt” behov. Vike påpeker at det må skilles: ”Mellom likhet som premiss for sosial samhandling på den ene siden, og likhet som regulerende prinsipp for velferdspolitiske institusjoner på den andre” (2004, s 16). Jeg forstår utsagnet slik at tjenestene som tilbys av det offentlige skal ha det samme innhold, men at utførelsen, eller måten tilbudet blir presentert på må være basert på et likeverdsprinsipp. Dette innebærer at det må ligge en erkjennelse til grunn om at hver enkelt klient må behandles forskjellig ut fra den enkeltes ståsted. Forståelsen av likhet som prinsipp blant saksbehandlerne i en Sosialavdeling vil kunne ha store konsekvenser for den enkelte klient i hvordan deres sak håndteres. Prinsipper

som likhet kan også gjøre seg gjeldende uten at ordet blir direkte referert. En forestilling om likhet kan være en underliggende motivasjon for handling, eller det kan prege vår verdioppfatning uten at vi reflekterer over at nettopp likhet ligger til grunn (Gullestad, 2001).

Organiseringen på Tiltakskontoret er lagt til rette på bakgrunn av sakenes innhold og ikke det enkelte menneskes behov i forhold til bosetting. Halvard Vike påpeker at det blant annet er et underliggende prinsipp i det offentlige byråkrati i forhold til likebehandling av klienter i form av å gi likelydende tilbud ut i fra fastlagte kriterier (2004). Videre sier han at:

”Bråkraten forvalter saklig, nøytral autoritet, en autoritet som er forankret i lov, faglighet og skjønn” (ibid., s 145). Han mener også at: ”Likebehandling er ekstremt ambisiøst og arbeidskrevende. Enhver som tenker over hva det i praksis betyr å gi lik behandling til sosialklienter, ... - skjønner dette. Det finnes knapt to like tilfeller” (ibid., s 146).

Vike setter her fingeren på hvordan likhetsprinsippet som skaper et dilemma mellom forventninger som ligger i forvaltningens instruks om likebehandling ut i fra sak, og utførelsen av likhetsprinsippet av den enkelte saksbehandler i møtet med hver enkelte klient. Mitt inntrykk av saksbehandleren på Tiltaksavdelingen var at hun behandlet den somaliske kvinnens bosetting som enhver annen klient som skulle bosettes. Således utførte hun oppdraget i forhold til sakens innhold. Det hun ikke tok hensyn til var hva denne kvinnen hadde behov for i forhold til bosettingen. I nevnte møte som vil bli diskutert i detalj under, ble Tina gitt en lik behandling ut i fra en forståelse av at hun var like trengende som enhver annen klient. Møtet ble etter min oppfatning allikevel ikke håndtert ut i fra et likeverdsprinsipp forstått som et like verdig tilbud med utgangspunkt i Tinas situasjon og behov.

I dette tilfellet tok Tiltaksavdelingen i Fjordbygda utgangspunkt i at en kvinne fra Somalia hadde det samme bosettingsbehovet som for eksempel en rusmisbruker. De formelle kravene og rettighetene i forhold til kommunen og klienten er de samme. Allikevel vil en bosetting fortone seg forskjellig med utgangspunkt i at tjenesten skal tilbys mennesker med forskjellig bakgrunn og behov. Alle parter vil ha fordel av om saksbehandlere i en kommune hadde reell bakgrunnskunnskap om hvordan de skal håndtere og møte personer i deres livssituasjon. Dette poenget fremholdt ernæringsfysiolog ved Lovisenberg diakonale sykehus Tonje Mellin-Olsen, i sitt foredrag vedrørende helseproblematikk og flyktninger, ved å si at det er viktig å møte menneskene ”der de er” og dermed legge til rette for dialog (seminar i

---

Drammen, mai, 2006). Med utgangspunkt i Bakhtins dialog vil saksbehandlers adressivitet, det vil si evne til å være åpen for den andre parts verbale og fysiske uttrykk innebære og møte menneskene ”der de er”. Flere av saksbehandlerne jeg snakket med fortalte meg at de ikke hadde ”spesiell bakgrunnskunnskap” om de forskjellige flyktningene de skulle bosette.

Ut i fra et rolleperspektiv minner Goffman om at det i andre samfunn finnes andre spilleregler, og at man må ta høyde for dette når de dramaturgiske spillereglene blir tilrettelagt i et samfunn (1992). Med et slikt utgangspunkt vil det være vanskelig for saksbehandlere å legge til grunn et likhetsprinsipp som innebærer at målsettingen med de tiltakene som settes i verk blir tilfredsstillende oppnådd for den enkelte klient. I bosettingsmøtet vil saksbehandler måtte håndtere både likhet som et regulerende prinsipp og likhet i forståelsen av likeverd i relasjonen mellom seg selv og klienten. Saksbehandleren og klienten har i utgangspunktet forskjellige roller i dette møtet, men de har også forskjellig status. I dette bosettingsmøtet er saksbehandleren en ung, hvit, ugift, nyutdannet kvinne, og den somaliske kvinnen er alenemor, flyktning og nylig innflyttet i bygda.

Både rolle og status vil ha betydning for relasjonen mellom de to partene, og ansvaret for hvordan flyktningkvinnen blir ivaretatt i denne situasjonen hviler på saksbehandler som har definisjonsmakten i dette tilfellet. Integrering av flyktninger som et velferdspolitisk tiltak har et underliggende premiss om likhet i forhold til tjenester som ytes av det offentlige.

Premisset er ikke umiddelbart gjenkjennelig for flyktninger som kommer fra andre kulturer hvor hierarkiske strukturer, mistillit til staten og lojalitet til familie og slekt er fremtredende. I et bosettingsmøte blir det således viktig for representanter for administrasjonen å møte flyktninger med en forståelse og aksept for forskjellighet, og at dette krever en tilnærming av problemene som varierer fra klient til klient.

Tina er somalisk og har bakgrunn fra det samme land som flere andre som har bosatt seg i denne kommunen, og er i den forstand ”lik” i betydningen ”equal”, men ikke i betydningen ”sameness”. Dersom saksbehandler har en forutinntatt holdning til hvem hun skal møte basert på en ”stereotyp forståelse” av somaliere vil dette være medvirkende til hvordan hun håndterer relasjonen til flyktningkvinnen. Denne mulige tolkningen gjør jeg på bakgrunn av uttalelser på et UDI-seminar. Her ble det uttalt fra en deltager at: ”Somaliere er jo så late.” I en annen sammenheng hadde jeg en samtale med en saksbehandler på Tiltaksavdelingen som sa at hennes erfaring med somaliere var at de var de vanskeligste å ha med å gjøre.

Egenskapsforklaringer som benyttes for å karakterisere enkeltindivider ut i fra en generell forståelse av ”alle” somaliere innebærer et uheldig utgangspunkt for å møte mennesker ”der de er”.

2.4 Kommunikasjonens betydning – mine observasjoner i bosettingsmøtet

Da jeg kom inn på Sosialkontoret, hadde møtet allerede startet og jeg merket en fortettet og sint atmosfære i luften som slo mot meg, og jeg tenkte umiddelbart: ”Oi, hva er dette?!” Lederen for møtet så på meg og fortsatte samtalen. De to andre fra administrasjonen sa forsiktig: ”Hei” til meg, og jeg satte meg stille ned i et hjørne hvor det sto en stol. Tina satt og så ned i bordet lett bortvendt fra saksehandleren. Helsesøster og leder for boligavdelingen satt tilbaketrukket og det virket på meg som om de tok litt avstand fra situasjonen. Møtelederen forklarte via tolken om forhold i forbindelse med boligen. Tina var sint på grunn av forholdene i leiligheten. Hun påpekte at det ikke var riktige senger til barna, at lysene i noen rom ikke virket og at sluket var åpent på badet. Dessuten påpekte hun at det var det for lang avstand til butikk og buss. Hun uttrykte: ”Jeg vil ikke bo der!” Hun sa at hun ville tilbake til mottaket eller bo i byen hvor hun hadde bekjente og familie. Saksbehandleren prøvde å få klarhet i hva som var galt eller ikke fungerte, og forklarte hva som hadde skjedd da hun fulgte familien til boligen. Det hadde vært lyst ute, og det ble ikke sjekket om lysene virket i de forskjellige rommene. På vegne av Tina hadde Tiltaksavdelingen kjøpt inn senger på forhånd: To enkle senger, en barneseng med sprinkler og en dobbeltseng uten at dette var blitt avklart med Tina på forhånd. Tina ga uttrykk for at hun var opprørt over at de hadde blitt sittende i mørket, og at det ikke var to barnesenger med sprinkler der istedenfor én. Hun mente at fireåringen måtte ligge i sprinkelseng for ellers kunne barnet falle ut. Hun sa også at barna kunne putte ting oppi sluket på badet og at det ikke var bra.

Det ble snakket en del frem og tilbake om sengene. Saksbehandler fra Tiltaksavdelingen mente at de kunne sette en sengehest foran. Men det var ikke en aktuell løsning for moren på dette tidspunktet. Det var viktig for Tina at det ble fremskaffet enda en sprinkelseng med en gang. Da forklarte møtelederen at det måtte hun skaffe selv for penger hun ville få utbetalt

---

fra Tiltaksavdelingen. Hun sa til Tina at hun måtte dra til IKEA for å handle. De snakket frem og tilbake rundt problemet med sprinkelsengen, men det kom ikke til noen løsning. Tina hadde ingen bekjente eller familie i Fjordbygda eller i nærheten. Det ville således ikke være så enkelt for henne å få barnepass så hun kunne dra for å gjøre innkjøp. Hun hadde ikke bil og var derfor nødt til å reise en lang vei med flere forskjellige kollektive transportmidler. Det ville ikke uten videre være enkelt for henne å foreta denne reisen og gjøre innkjøp av større varer. Saksbehandler på Tiltaksavdelingen sjekket ikke med Tina om hun hadde ønsker om å gjøre innkjøp på andre steder enn IKEA.

De to andre fra administrasjonen forholdt seg i ro, og deltok ikke i samtalen. Tina fortsatte å se bort og ned og da hun pratet var det med sint stemme, som ble understreket av korte, bestemte bevegelser med armene og hendene. I løpet av en kort rådslagning mellom de tre fra administrasjonen konkluderte de med at situasjonen ikke ga grunnlag for å underskrive noen leiekontrakt, og at møtet kunne heves. Atmosfæren i rommet var, slik jeg oppfattet det, preget av at den som skulle bosettes uttrykte sinne og de ansatte fra kommunen virket oppgitte og litt irriterte. Helsesøster og leder for boligavdelingen gikk til sine kontorer.

Strukturen i møtet kan belyses ved å benytte Goffmans forklaringsmodell omkring sosialt samspill som for eksempel å spille roller på ulike scener. Det kan synes som de ansatte hadde fordelt rollene, og hvordan de skulle utføres før de kom i møtet med den somaliske kvinnen. Goffman sier det på denne måten:

”Innen en sosial organisasjons vegger finner vi et lag av opptredende som samarbeider om å forelegge for publikum en bestemt definisjon av situasjonen. Vi finner ofte en inndeling i et område bak kulissene, hvor opptredenen forberedes, og et fasadeområde, hvor opptredenen fremføres.” (1992, s 197)

I møtet fremviste saksbehandlerne en enighet om hvem som skulle lede møtet og hvordan det skulle utføres. Gjennomføringen ble utfordret ved at Tina var sint, men dette forholdet endret ikke møtets saksgang. I etterkant av møtet uttrykte lederen for boligavdelingen at hun ikke opplevde dette som et godt møte.

Det er mye og til dels kompleks informasjon som skal formidles på en gang.

Saksbehandleren var oppmerksom på at tolken fikk med seg det som ble sagt, og ga ham den tiden han trengte for å oversette. De to andre representantene fra kommunen forholdt seg

stille og tilbaketrukket inntil det var deres tur til å informere om det som hørte til innenfor deres arbeidsfelt. Det foregikk således ikke noe synlig samarbeid mellom de enkelte aktørene fra administrasjonen i dette møtet. Men deres tilstedeværelse hadde betydning for hvordan kommunikasjonen i møtet utviklet seg. De involverte seg ikke i samtalen mellom saksbehandleren fra Tiltak og flyktningskvinnen, men de bidro i kommunikasjonen gjennom sine kroppslige uttrykk ved blant annet å legge armer og ben i kors og å sende hverandre oppgitte blikk. Deres tilstedeværelse var på ingen måte nøytral og deres kroppslige kommunikasjon kan forstås ut fra hvordan både Bateson og Bakhtin legger vekt på at kommunikasjon skjer gjennom både verbale og kroppslige uttrykk så vel som de fysiske omgivelsene som samhandlingen skjer i (Bateson, 1958; Bakhtin, 1983).

Representantene fra administrasjonen holdt seg hele tiden til å informere om hvilke rettigheter og plikter den nyankomne har i forhold til bolig og økonomi. Det saklige innholdet ble også understreket i hvordan omgivelsene og tingene som omga oss, inngikk i og påvirket kommunikasjonen mellom de tilstedeværende (Bateson 1958). Møterommet og strukturen i møtet ga etter min mening et autoritært og upersonlig inntrykk. Rommet besto av det mest nødvendige utstyr for å kunne gjennomføre et møte i det offentliges regi.

Et saklig inntrykk synes også å gjenspeile seg slik leiligheten fremsto da kvinnen ankom dagen før. Bortsett fra sengene, ga tingene, omgivelsene eller saksbehandlers handling ikke noe inntrykk av at de var ventet. Det var vanskelig slik jeg oppfatter det, å se at de ble ønsket velkommen som nye innbyggere i lokalsamfunnet. Saksbehandleren fortalte meg at hun hadde forlatt leiligheten raskt etter at familien var kommet dit fordi hun følte at hun ”var i veien”. I denne situasjonen opptrådte hun ikke som representant for kommunen og således som vert, som ønsket nye innbyggere velkommen til deres nye hjem. Det var heller ikke mye i omgivelsene som viste at de var ventet og velkomne. Familien ble raskt overlatt til seg selv av en person de aldri hadde møtt før. De var invitert hit og således kan det ligge en forventning fra flyktningskvinnens side om tegn på velkomst fra kommunens side. Hennes frustrasjon og sinne i bosettingsmøtet kan blant annet, trolig tolkes ut fra at hennes forventninger ikke ble innfridd. Saksbehandlere på Sosialavdelingen er i en maktposisjon hvor de i et integreringsperspektiv har et ansvar for å ivareta bosettingssituasjonen for en flyktningsfamilie. Dette ansvaret hviler på den enkelte saksbehandler i utførelsen av de lovpålagte tjenestene (Vike, 2004 s 172).

Da jeg foretok intervjuer blant saksbehandlerne i Tiltaksavdelingen spurte jeg blant annet om hvilken forståelse de hadde av integreringsbegrepet i forhold til flyktninger. Alle svarte at det dreide seg om bosetting, språkopplæring og arbeid. Få trakk frem integrering i forhold til sosiale aktiviteter eller spesielle tiltak rettet mot flyktninger. De nevnte ingenting om deres involvering i en integreringsprosess ut over det som var forventet av dem som profesjonelle yrkesutøvere. En integreringsprosess vil innebære aktiv deltagelse fra alle involverte parter. Tina kommuniserte sin opplevelse av sitt første møte med Fjordbygda i bosettingsmøtet. Hun ga selv denne forklaringen til meg i et senere møte: ”Jeg var redd og sint.” I bosettingsmøtet opplevde jeg at Tina var frustrert og fortvilet over å bli plassert i en bolig uten lys, langt ut på landet, uten å kjenne noen og langt fra mottaket hun og barna kom fra. Hennes følelsesmessige reaksjon burde etter min oppfatning blitt bearbeidet ved at saksbehandler hadde stilt noen undersøkende spørsmål til kvinnen om hvordan hun opplevde situasjonen. En av saksbehandlerne på Tiltaksavdelingen sa blant annet til meg i en uformell samtale at: ”Vi har utdanning og kunnskap om sosiale ferdigheter og kommunikasjon.” Ved en senere anledning sa møtelederen til meg at: ”Jeg er vant til å håndtere sinte kunder fra det året jeg jobbet i klageavdelingen i en avis.” Var det denne typen erfaring hun benyttet seg av i møte med flyktningskvinnen? I så tilfelle kan dette være et forsøk på rasjonell håndtering av et problem hvor klientens uttrykte behov og sinnstilstand ikke blir trukket inn som en viktig faktor. Denne formen for kommunikasjon kan like gjerne resultere i at argumentasjonen eskaleres fra begge parter. Bateson omtaler denne typen samtale som ”schismogenese” hvor slike situasjoner eskaleres i den forstand at partenes ulike syn gjensidig forsterkes i en negativ spiral (1958). Resultatet av en slik kommunikasjon er ikke at man blir enige, men at man blir stående på hver sin side å argumentere for sitt syn uten at dette blir hørt eller mottatt av den andre part.

Da IKEA hele tiden ble nevnt som det stedet hvor hun kunne anskaffe seg ny barneseng undret det meg at de andre to fra administrasjonen ikke bidro med alternativer. De hadde mulighet til verbalt å bidra til å bringe kommunikasjonen over i et annet spor slik at partene ble mer lydhøre for hverandres argumentasjon og hva som ble forsøkt uttrykt. Saksbehandlerne fra administrasjonen viste ingen adressivitet i samhandlingssituasjonen. Jeg så hvordan de endret sin holdning etter hvert som forholdet mellom Tina og lederen for møtet tilspisset seg. De trakk seg vekk fra bordet, og la armene i kors. De hevet øyenbrynene og knep leppene sammen. Jeg tolket dette som uttrykk for at de følte seg ubekvemme med

situasjonen, og tok fysisk avstand fra det som utspilte seg. De uttrykte således intet ønske om å forsøke å bidra til en mulig løsning av situasjonen ved å bringe inn momenter som kunne videreføre samtalen i dialogform (Bakhtin 1983). Denne fysiske kommunikasjonen bidro etter mitt syn til å skape den spesielle stemningen i rommet, og forsterket schismogenesen i samtalen mellom Tina og møtelederen.

Helsesøsters og leder for Boligavdelingens reaksjonsmønster tilsier at de fra å være statister eller passive deltagere demonstrerte at de ønsket å bli tilskuere til situasjonen (Goffman 1992). Deres holdning gikk etter hvert over til irritasjon idet lederen for Boligavdelingen ga uttrykk for at ”dette fører ingen vei”, og at ”det virker ikke som det vil bli noen underskrift av boligkontrakten.” Helsesøsteren sa seg enig, og begge to forlot raskt lokalet. Denne situasjonen kan sammenlignes med hva Goffman kaller en slags ”modus vivendi” i interaksjonen. ”Alle tilstedeværende yter sitt bidrag til en samlet, generell definisjon av situasjonen (...). Det vil også råde reell enighet vedrørende ønskeligheten av å unngå åpen konflikt ved definisjonen av situasjonen (...) betegnelsen ”foreløpig samstemmighet”” (1992, s 18).

På dette tidspunktet i møtet ble det et oppbrudd idet representantene fra administrasjonen og flyktningskvinnen selv uttrykte en opplevelse av at situasjonen var vanskelig, og at det var nødvendig med nye momenter i saken dersom det skulle komme til en løsning. Min oppfatning av reaksjonen fra representantene i administrasjonen var at de ønsket å unngå et høyere konfliktnivå enn det som hadde fremkommet så langt i møtet.

2.5 Maktperspektiv

I møtet mellom det offentlige system og en privatperson er ikke rollene likeverdig fordelt. Dette innebærer blant annet at makten til å oppnå et resultat er ulikt fordelt mellom de enkelte parter.

I siste del av bostettingsmøtet forlot også saksbehandleren rommet, og Tina og tolken ble sittende igjen alene å vente. Jeg gikk også ut for å snakke med helsesøster og boligsjefen. Jeg traff helsesøster og spurte henne om den somaliske kvinnen hadde vært sint hele tiden. Hun

---

bekreftet dette. Jeg spurte da om det er gjort eller sagt noe for å berolige henne, eller vise forståelse for det hun var sint for. Helsesøster sa at det ikke var gjort noe spesielt i forhold til dette. Jeg gikk innom leder for boligavdelingen og hun uttrykte at saksbehandleren fra Tiltaksavdelingen ikke skulle ha tatt dette møtet. Hun mente det var feil av lederen for Tiltaksavdelingen å sette en så fersk person til å ta ”et så vanskelig møte” som hun uttrykte det. Hun mente også at lederen burde tatt det selv når andre mer erfarne saksbehandlere var borte. Lederen for boligavdelingen bekreftet også at det ikke var gjort eller sagt noe for å prøve å dempe den ampre situasjonen. Da møtelederen kom tilbake gikk jeg også inn i møterommet igjen. Hun ringte til UDI fra møterommet. Etter telefonsamtalen formidlet hun til Tina at hun kunne flytte fra kommunen på eget økonomisk ansvar, men hun kunne ikke flytte tilbake til mottaket.

Reglen er at når man har takket ”ja” til opphold i en kommune, har man gjort et valg som blant annet innebærer, at det er i denne kommunen man vil få tilbud om bolig og tilrettelagt opplæring, for eksempel gjennom introduksjonsprogrammet. Dette gir den som skal bosettes en økonomisk støtteordning som er knyttet til den valgte kommunen. Vil man flytte til en annen kommune er man ”fri” til å gjøre det, men da medfølger ikke den økonomiske støtteordningen. Da Tina fikk høre dette ga hun uttrykk for at hun ville bli, men satte som forutsetning at kommunen måtte skaffe henne en annen leilighet. Saksbehandler fra Tiltaksavdelingen lovet at hun skulle prøve å ordne dette. Situasjonen hadde roet seg ned, og det viste seg nå at det lå til rette for at hun ville skrive under leiekontrakten allikevel. Det ble derfor sendt bud på lederen for boligavdelingen. I denne omgangen ble det vurdert av saksbehandler at helsesøster ikke behøvde å innkalles igjen. Saksbehandler fra Tiltak gikk nå igjennom den økonomiske delen i forhold til hva Tina ville få i etableringsbeløp og andre økonomiske forpliktelser hun måtte ta stilling til. Videre tok leder for Boligavdelingen for seg leiekontrakten og de rettigheter og plikt som hviler på henholdsvis utleier og leietager. Da alle formaliteter var gjennomgått ble møtet hevet og saksbehandler ble med kvinnen til banken for å ta ut penger for å kjøpe en lampe.

I Temahefte 17 fra UDI vedrørende psykisk helse hos flyktninger fremkommer det blant annet at det i det offentlige systemet erkjennes at det i et makt-avmaktsperspektiv ikke er to likeverdige parter som møtes. Det fremheves at desto dårligere en flyktning er i å beherske språket og i å kjenne sine rettigheter, desto større blir den asymmetriske maktposisjonen. Etter min mening ligger det i dette perspektivet en oppfordring til blant annet saksbehandlere

som arbeider med flyktninger, å være bevisst på den rollen og det ansvaret de har i et slikt maktperspektiv. Weber påpeker byråkratiets makt i forhold til sin utførelse av lovpålagte tjenester. På bakgrunn av legitimitetsprinsipper hevder Weber at dette skjer gjennom en befalingsmyndighet gjennom de pålagte lover og regler og en autoritet i utførelsen av disse. Slik jeg tolker det, ligger makten også i at regelverket blir bestemmende og må adlydes av de det gjelder (1997). Ansvaret for utførelsen påpeker Vike ligger i den: "Pålagte forpliktelsen til å realisere maktens spesifiserte hensikter i praksis" (2004). I "Gavens makt" (2003) er Nustad blant annet opptatt av å se på hvordan handlinger kan få makteffekter. Dette mener han er et annet utgangspunkt for å forstå makt enn slik Weber definerer makt. Nustad omtaler Webers maktteori fra "Wirtschaft und Gesellschaft" som: "Muligheten for en mann eller flere menn til å realisere sin vilje gjennom felles handling selv om det gjøres motstand av andre som deltar i handlingen" (Weber i Nustad, 1991:180). I Webers betydning blir makt å forstå som en egenskap noen aktører har i samhandling med andre (Nustad, 2003). Makten blir i denne forståelsen en posisjon som ligger forut for selve handlingen. Nustad er opptatt av den makten som oppstår som en effekt av handling, i noen tilfeller også er uintendert. Det som må forklares, er nettopp hvordan noen er i stand til å skape makteffekter hevder Nustad (2003). I denne betydningen fremtrer makt som et resultat av relasjoner mellom grupper eller individer.

I bosettingsmøtet hadde møteleder i utgangspunktet makt i kraft av sin profesjon, og hvordan hun utførte oppdraget om bosetting av en familie. Ved å klientifisere flyktninger og betrakte dem som hjelpetrengende øker avstanden mellom flyktninger og offentlige tjenestemenn som kan føre til at de ikke blir selvhjulpne. I forhold til bistandsarbeid påpeker Nustad at det er de rike landene som yter og legger føringer for hvordan ressursene skal benyttes i de fattige mottakerlandene (2003). Denne forståelsen av bistandsarbeid kan overføres til forholdet mellom Sosialkontoret og klientene. Tina formidlet et behov som saksbehandleren ikke behøvde å ta hensyn til i forhold til sakens innhold. Det lå i saksbehandlers makt å vurdere situasjonen og legge føringer for hvordan møtet skulle gjennomføres.

Kommunikasjonen mellom saksbehandleren fra Tiltaksavdelingen og flyktningkvinnen utviklet seg til en "stillingskrig" hvor partene argumenterer hver for seg og gjensidig forsterket hverandres uenighet (jfr. Schismogenese) (Bateson, 1958). Saksbehandleren snakket ut i fra sak og ga formelle forklaringer, mens moren argumenterte ut i fra følelser. Tina uttrykte frustrasjon og misnøye over situasjonen på flere måter og flere ganger –

---

gjennom kroppsspråket og det hun sa. Møtelederen brukte normalt stemmeleie og hadde lite bruk av kroppsbevegelser utover at hun noterte på et ark. Jeg satt bak henne slik at jeg ikke kunne se ansiktsuttrykket hennes. Hun syntes for meg behersket og viste styrke ved ikke å la seg ”vippe av pinnen”. En samtale mellom saksbehandler og klient vil være ulikt posisjonert, men dersom det er enighet om målsettingen med møtet vil et slikt møte kunne gjennomføres i en dialogs form. Bakhtin påpeker at dialog kan være asymmetrisk i forholdet mellom avsender og mottaker, men at partene allikevel kan ha et gjensidig ønske om å bringe samtalen videre (1983). I dette tilfellet benytter verken saksbehandler eller klient denne muligheten for samtaleform. Det kan synes å være uenighet om målsettingen ved møtet, og saksbehandler benyttet en maktstrategi hvor hun demonstrerte sin overlegenhet og utholdenhet gjennom å holde seg til sakens fakta. Hennes posisjon skapte en makteffekt som hun benyttet seg av i forhold til klienten ved å opprettholde sin definisjon av situasjonen og lot være å vurdere alternative løsninger underveis i dette møtet (Nustad, 1992).

I henhold til Nustads forståelse av handlingens makteffekt kan møtelederens håndtering av situasjonen også beskrives som utøvelse av definisjonsmakt. Goffman trekker også frem effekten av uttrykksmåter som mulig maktmiddel. Han sier: ”Makt av enhver art må være kledd i effektive uttrykksmidler, og virkningen vil være forskjellige, alt etter hvordan den dramatiseres” (1992, s 199). Saksbehandleren benyttet en herskertechnik som hadde som målsetting å ”psyke” ut den andre parten. Møtelederen fortalte meg senere at hun hadde erfaring med ”brysomme og sinte kunder”. Hun sa at hennes teknikk var å gjenta det samme helt til sinnet hos kunden hadde gått over, og hun ga inntrykk av at dette var en strategi hun mestret.

2.6 Mestringsstrategier

Heller ikke Tina lot seg ”vippe av pinnen” selv om hun benyttet en annen strategi ved å være sint i stemmen, bruke store armbevegelser for å understreke det hun sa og ha ansiktet vendt bort fra saksbehandleren. Hun virket både ressurssterk og selvbevisst. Kan hennes holdning i møtet forstås som en mestringsstrategi for å ivareta seg selv og sin familie? I min forståelse av situasjonen kan flyktningkvinnens oppførsel oppfattes som en mestringsstrategi. Som

aleneforsørger for tre mindreårige barn vil det være nærliggende å forstå hennes fortvilelse og sinne som uttrykk for frustrasjon over den situasjonen hun opplevde at de var kommet opp i.

I Temahefte 18 fra UDI vedrørende Introduksjonsprogrammet tar de opp noen forhold i forbindelse med flyktningers mestringsstrategier. Her fremkommer dilemmaet førstelinjetjenesten kan oppleve i forhold til at flyktninger ofte blir fremstilt som svake grupper som har et hjelpebehov, samtidig som det uttrykkes en forståelse om at flyktninger er ressurssterke og vant til å klare seg selv. Flyktninger, hevdes det, har benyttet strategier for å komme til dette landet og denne kunnskapen kan benyttes også i møtet med det norske samfunn. Videre står det at mennesker på flukt utvikler forskjellige former for mestringsstrategier som avspeiler den unntakstilstanden de har vært eller befinner seg i. Disse strategiene kan av førstelinjetjenesten tillegges negative hensikter som ikke nødvendigvis er reelle problemstillinger. Problematismen av mestringsstrategier i et statlig temahefte som distribueres til alle saksbehandlere i kommunene som arbeider med innvandrere, er etter min mening i seg selv med på å mistenkeliggjøre motiv for den enkeltes handlinger. En slik holdning kan også finne grobunn ved manglende kunnskap om integreringsprosessens muligheter for begge parter. Integrering som velferdspolitisk tiltak må være gjenkjennelig og akseptert av de partene som er involvert. Dersom flyktninger ikke er inneforstått med de gjensidige rettigheter og plikter som ligger til grunn for tiltaket, vil den enkelte kun benytte egnerfart kunnskap for å mestre sin opplevde situasjon.

Jeg har hørt utsagn fra saksbehandlere om at flyktninger raskt gjør seg kjent med hvilke økonomiske rettigheter og muligheter de har i Norge, mens de virker ”hjelpeløse og kunnskapsløse” på mange andre områder. Jeg opplevde at de oppfattet en del flyktninger som uredelige i forhold til fremsatte behov og at dette kunne gjenspeile seg i deres omtale av flyktninger generelt, men også i deres møte med disse som klienter. Det å tillegge mennesker holdninger eller hensikter på bakgrunn av en generell forståelse for flyktningers situasjon mener jeg vil skape et dårlig utgangspunkt for en tilfredsstillende tjenesteyting i forhold til integreringstiltak.

UDI mener at forståelsen av mestringsstrategier er en viktig erkjennelse å ha med seg i mottaks- og integreringsarbeidet i Norge. I et seminar vedrørende helse og flyktninger i Norge, uttalte en mann fra Iran som arbeider innen helsevesenet, at flyktninger forholder seg

---

til tre kulturer. Dette er etter hans mening: Kulturen de kommer fra, kulturen i sitt nye hjemland, men også ”kulturen” flyktninger etablerer for seg selv i migrasjonsfasen. Han mente at flyktninger lærer seg strategier for å oppnå det de ønsker under fluktperioden, og at dette er et forhold de som arbeider med flyktninger bør være klar over. En utfordring vil være møter med mennesker med en annen kulturell referanseramme, og med forskjellige forventninger til situasjonen. Mestringsstrategier kan også forstås i forhold til at individet er en aktivt, handlende aktør, og at strategiene en person velger er et bevisst valg av handling i forhold til de utfordringene man opplever å stå overfor (Nygård 1993). I denne sammenheng kan flyktningkvinnens handlinger i bosettingsmøte anses å være en mestringsstrategi.

2.7 Tinas strategi i møtet

Tina hadde slik jeg opplevde det, en helt annen forståelse av situasjonen og antageligvis en annen agenda for møtet enn saksbehandleren. Hun uttrykte i møtet sinne og fortvilelse over det bostedet hun var blitt tildelt. Tina uttrykte gang på gang at hun ikke ville bo der. Min tolkning var at hun ga sterke signaler både verbalt og fysisk ved bruk av fakter med hendene og lukket kroppsholdning, om at hun hadde andre forventninger til hvordan boligen og dens beliggenhet skulle være. Hennes oppførsel og holdning kan forklares ut fra en mestringsstrategi, men den kan også forklares ut i fra Barths aktørmodell som innebærer at enhver aktør gjør rasjonelle valg basert på egen nytte og funksjon ut i fra egen opplevelse av situasjonen (1981). Med utgangspunkt i denne modellen kan den somaliske kvinnens holdning i møtet forstås som en aktivt handlende aktør. Tina gjorde bevisste valg i forhold til de valgmulighetene hun til enhver tid opplevde at hun hadde. Hun var tydelig misfornøyd, og hun stilte krav til endring. Dette resulterte i at hun til slutt ga samtykke til å bli boende i Fjordbygda først da hun forsto at det ikke var økonomisk mulig å gjøre om beslutningen om å bosette seg her. Min tolkning av den endrede situasjonen er at da hun ble stilt overfor valget om å bli med de økonomiske rettigheter dette medførte i forhold til å forlate bygda uten økonomisk støtte, endret hun innstilling til sine beslutninger. Det var etter min mening ikke saksbehandlers gjentatte opplysninger om kjøp av møbler på IKEA eller at kommunen skulle ordne opp i de påpekte manglene som var utslagsgivende for Tinas innstilling til møtet. Med tidligere henvisning til Batesons schismogenesebegrep var denne

argumentasjonen tvert i mot med på å låse situasjonen (1958). Det var derimot opplysningen om at hvis hun ville flytte kunne hun gjøre det, selv om hun da ville miste alle sine økonomiske rettigheter. Ut i fra kvinnens reaksjonsmønster kan det tolkes slik at hun erkjente at hun ikke hadde noen reel valgmulighet utover å godta situasjonen. Denne beslutningen tolker jeg at hun foretok ut i fra egen vurdering og ikke bare fordi hun ble fortalt dette (Nygård 1993).

Tina fremsto for meg som en ressurssterk og selvbevisst kvinne. Hun hadde brakt seg og sine barn langt, og hennes utsagn og holdning i møtet viste at hun hadde ressurser til å stå for det hun mente at de trengte. Stilt overfor hva jeg vil oppfatte som et umulig valg, tok Tina en avgjørelse og endret holdning til situasjonen hun var kommet opp i. Hun fortsatte å se mye ned og bort på tolken, men hun snakket ikke lenger med sint stemme eller brukte aggressive faktorer. Tina uttrykte heller ikke maktesløshet i form av at hun viste tegn til at hun hadde gitt opp. Derimot satte hun nye betingelser for at hun eventuelt skulle bli boende, nemlig ved å si at hun ønsket at kommunen jobbet for at også hennes andre barn fikk komme til henne, og at de skulle få en ny, større og mer sentralt beliggende leilighet. Tinas handlinger i bosettingsmøte kan derfor sees som et uttrykk for at hun var en aktivt, deltagende aktør i forhold til egen livssituasjon (Nygård, 1993). Ut i fra sitt ståsted og erfaring tok hun i bruk de midlene hun opplevde at hun hadde til rådighet for å ivareta seg selv og barna sine.

2.8 Avslutning

I dette kapitlet har jeg vært opptatt av å drøfte samhandlingen mellom saksbehandlere og en klient i et kommunalt integreringsperspektiv. Jeg har trukket inn maktreasjonen i møtet, og hvordan forståelsen av likhet i forhold til likeverd kan spille inn i utførelsen av en offentlig tjeneste. Videre har jeg drøftet forholdet mellom saksbehandlere og klient ved å se samhandlingen i forhold til det å mestre en situasjon og muligheten for å gjøre egne valg innenfor gitte rammer. Det har også vært viktig å belyse hvordan kommunikasjonen kunne tolkes mellom partene i forhold til at hensikten med bosettingsmøtet ble oppfylt.

Flyktningkvinnens selvforståelse av hvordan hun skulle takle bosettingssituasjonen hadde betydning for hvordan hun kommuniserte sine behov under møtet. På bakgrunn av de

---

formelle økonomiske rammene hadde ikke Tina noe reelt valg i forhold til bosetting, men hun viste at hun ønsket å være en aktiv deltager i forhold til denne prosessen. I et senere møte mellom Tina og meg fortalte hun: ”Jeg husker ikke så mye fra det møtet men jeg var redd og sint. Jeg har hatt så mange saksbehandlere, jeg husker ikke, men jeg var sint og redd.”

Jeg har ønsket å belyse forhold ved relasjonsbygging og kommunikasjon mellom enkeltindivid og representanter for administrasjonen som kan ha betydning for den videre integreringsprosess i lokalsamfunnet. I hvilken grad legges forholdene til rette for at partene i slike bosettingsmøter skal kommunisere som likeverdige? Disse forholdene er etter min mening viktige i en helhetlig forståelse av integrering. Unni Wikan påpeker nødvendigheten av bolig, arbeid og språk som bærebjelker for en ”vellykket integrering”, men i tillegg vil jeg fremheve at relasjonene som etableres mellom minoritets- og majoritetsbefolkning er avgjørende for hvordan den enkelte vil oppleve å være integrert i det nye samfunnet.

Et element som også er viktig er hvordan mennesker opplever seg selv i forhold til omgivelsene på det nye stedet. Det vil kunne ha store konsekvenser for Tinas videre liv i Fjordbygda for hvordan hun opplevde å bli ivaretatt som selvstendig individ, og hennes mulighet til å ta avgjørelser som hadde betydning for henne og barna (Nygård, 1993). I et bosettingsmøte hvor partene er ukjente for hverandre mener jeg at Nygårds utsagn viser betydningen av at saksbehandler har en åpenhet og imøtekommenhet overfor den enkelte flyktning, slik at målet om for eksempel selvhjulpenhet i en integreringsprosess kan bli nådd.

3. Aishas selskap

I motsetning til Tina som var nylig ankommet til Fjordbygda, hadde Aisha bodd i kommunen i flere år. Hun hadde bosatt seg i bygda før introduksjonsprogrammet tredde i kraft og var derfor avhengig av sosialhjelp. Hun hadde deltatt i norskopplæringstilbudet på Språkopplæringen innenfor rammen av 300 – 800 timer, men etter å ha vært igjennom de tilmålte timene hadde hun fortsatt problemer med å snakke norsk da jeg traff henne som deltager på Praktisk norsk. Det skulle vise seg at de forsøkene som var gjort fra Sosialkontorets side for å hjelpe henne videre i språkopplæring og arbeidstrening ikke hadde resultert i at hun og hennes familie var blitt selvhjulpne. Deltagelsen på Praktisk norsk var kommet i stand etter påtrykk fra saksbehandlere på Tiltaksavdelingen, og hun kom til kvinnegruppen så sant hun ikke var syk. Etter et år på Praktisk norsk overrasket hun hele gruppen med å invitere til selskap hjemme hos seg selv.

Med utgangspunkt i Aishas selskap, vil jeg beskrive hvordan det sosiale livet i kvinnegruppen tas videre inn i en privat sfære, og hvordan Aisha gis mulighet til å vise en side av seg selv som jeg opplevde saksbehandlerne i Tiltaksavdelingen ikke hadde fått øye på. Min opplevelse av henne var på ingen måte i samsvar med det som ble formidlet om hennes ressurser av en av saksbehandlerne. Jeg vil derfor også diskutere dette møtet i lys av forholdet mellom det offentliges integreringstiltak for flyktninger, og flyktningenes eget ønske om å bli integrert. Jeg vil tolke dette forholdet ut i fra en tenkning om at Aisha tilhørte en migrantgruppe som lever i diaspora, og at hennes agenda for å være bosatt i bygda ikke nødvendigvis handlet om et ønske om å bli integrert i det norske samfunnet.

Opptakten til selskapet startet en dag på Praktisk norsk hvor samtalen fløt rundt bordet, og vi begynte å snakke om musikk og dans. Aisha satt ved bordet og danset med overkroppen. Plutselig sa hun: ”Neste onsdag kommer dere til meg og hører musikk.” Det ble en opprømt stemning rundt bordet, og spesielt hjelperne ble overrasket og glade. Aisha snakket ikke så godt norsk så vi måtte forsikre oss flere ganger om at hun virkelig mente at vi skulle komme hjem til henne. Hun bekreftet dette med et stort smil. Hjelpenes reaksjon kan forklares ved at Aisha ikke tidligere hadde tatt initiativ til aktiviteter i kvinnegruppen. På grunn av manglende norskkunnskaper ble hun oppfattet som en person som trengte mye hjelp og veiledning. Ved å innta denne aktive holdningen viste hun en annen side av seg selv som de

---

andre deltagerne på kvinnegruppen ikke hadde oppdaget. Hun viste et stort engasjement gjennom sine fakter med armene og hun smilte både med munnen og øynene. Aisha utstrålte en bestemt og vilje i at dette var noe hun ønsket å gjennomføre. Hennes fremtreden kan forstås i forhold til det Pedagog Eva Norland omtaler som å inneha selvaktelse, og som nødvendig for at mennesker skal kunne oppleve god livskvalitet. Hun påpeker at livskvalitet er en nødvendig substans for integrering (27.10.2000, forelesning i sosialpedagogikk). Selvaktelse inneholder seks elementer som omfatter fysisk og psykisk trygghet, tilhørighet, kompetanse, individualitet og valgfrihet. Gjennom sitt initiativ viste Aisha, etter min mening, at hun hadde både trygghet, individualitet og valgfrihet tilgjengelig i seg selv.

Dagen opprørt og vi møttes som avtalt ved skolekjøkkenet. De som deltok i dette selskapet var: Trude, Greta, Siri, Berit, Mette, Rosa, Thereza og Carmen som kom direkte til Aisha litt senere. Noen spaserte, andre tok bil. Berit som hadde vært hos Aisha tidligere, fortalte at det var god parkeringsplass utenfor huset hvor hun bodde.

Trude hadde bakt sjokoladecake uten egg fordi Aisha var allergisk for egg. Trude fortalte at hun har vært inne på nettet for å finne oppskriften. Jeg opplevde at det var viktig for henne å vise at hun hadde lagt en del arbeid i å finne en oppskrift som passet spesielt for Aisha. Noen ganger hadde det blitt laget mat som inneholdt kjøtt som ikke var halal, eller salater med egg. Aisha hadde påpekt dette og uttrykt ergrelse, hvorpå hun lagde sin egen mat. Hjelperne ble opptatt av dette og kommenterte noen ganger til meg at de synes Aisha var litt vanskelig. Jeg oppfattet at Trudes sjokoladecakebaking var et uttrykk for respekt for Aisha og en takk for hennes invitasjon. Trude fikk mye positiv omtale og ros fra de andre hjelperne i forhold til det arbeidet hun hadde lagt ned.

Ottar Brox beskriver slike situasjoner som uttrykkskonkurranser innad i grupper eller utad i forhold til andre grupper. Kommunikasjonen innad i en gruppe kan utarte seg til en konkurranse om hvem som gjør eller sier ting enda bedre enn de andre selv om alle er enige i utgangspunktet (2000). I dette tilfellet ønsket ingen å overgå Trude med et annet og flott bidrag. Slik jeg tolket det påtok Trude seg et ansvar for å uttrykke at det ble satt stor pris på invitasjonen på vegne av alle deltagerne. Kakens betydning som en gjengave ble oppfattet og rost av de andre deltagerne. I denne situasjonen oppfattet jeg at Trudes kake var et uttrykk for resiprositet. Dette kan sammenlignes med det Marianne Lien viser fra sitt feltarbeid i Båtsfjord (2001), hvor hun sier at: "Gavebytterelasjoner gir en unik mulighet for distinksjon

og differensiering, og dermed bidrar til å konstituere sosiale nettverk og dermed også integrasjon på tross av ulikhet i livsstil.” (ibid. s 95). Det var mange ulike kvinner i Aishas selskap, men invitasjonen og kaken ga uttrykk for et gjensidig ønske om å inngå i sosial samhandling med hverandre.

En annen likhet med Liens materialet fra Båtsfjord er at omgangsformen i det offentlige rom i Fjordbygda var mer ruralt enn urbant preget. Dette ga seg blant annet utslag i at mennesker kjenner hverandre fra forskjellige sammenhenger gjennom arbeid, skole og fritidsaktiviteter. Blant deltagerne på kvinnegruppen opplevde jeg det stikk motsatte. Alle deltagerne viste glede over å bli invitert hjem til Aisha og i sin samhandling viste de også en nærhet til hverandre. Asle Høgmo beskriver hvordan det i storbyen skapes og opprettholdes en fremmedhet som den normale relasjonen menneskene imellom i det offentlige rom (ibid.). Min opplevelse er at den nærheten som hadde blitt etablert i kvinnegruppene videreføres i møter i det offentlige rom. I møte med kvinnene for eksempel på vei til butikk eller skole ble det utvekslet hilsminger og ofte klemmer. En annen innfallsvinkel for å forstå Aishas invitasjon er å se på Trudes handling i forhold til hvordan man i offentlig sammenheng ofte bruker metaforen vert/vertskap og gjest i forståelsen av en fremmed (Høgmo, 2000). Denne metaforen benyttes også til å beskrive forholdet mellom nordmenn og innvandrere. I besøket hos Aisha var det hjelperne og andre deltakere som var gjester eller fremmede i Aishas hus. Her var det hun som rådet grunnen og vi var deltakere i hennes gjestfrihet slik hun fremviste dette.

Aisha bodde i et stort hus sammen med sine døtre. Vi gikk opp i 2. etasje hvor det blant annet var kjøkken, spisestue og stue. Den eldste datteren hadde flyttet til en nærliggende kommune fordi hun hadde giftet seg med en somalisk mann og fått en liten datter. Hun var allikevel ofte på besøk hos moren sin, og hun var der også denne dagen med sin lille datter. Hun hadde to yngre søstre. Den yngste gikk i barnehagen og den andre gikk på videregående. Det var et gledelig gjensyn med Susanne, den eldste, og vi ga hverandre klemmer og uttrykte at det var hyggelig å se henne igjen. Kvinnene beundret også hennes lille datter på 4 – 5 måneder.

Vi ble vist inn i stuen hvor vi benket oss på en stor sofa som sto langs to kortvegger og størstedelen av langveggen. Sofaen var en gave fra noen i familien og kom fra Saudi Arabia fortalte døtrene med stolthet i stemmen. Sofaen var trukket i et mørkt mønstret, fløyelsaktig

---

stoff. Den var inndelt med høye puter slik at det kunne sitte to personer mellom hver pute. På gulvet foran sofaen sto det et lite bord for hver sittedel med plass til et glass eller en kopp. Bordene var trukket med samme stoff som sofaen på sidene og med speil som bordplate. Vi hadde kommet til et ryddig og velorganisert hjem, og med god plass for mange mennesker. Da vi satte oss ned i sofaen ble vi servert appelsinsaft av døtrene. På den ene kortveggen ved siden av sofaen sto det et stort fjernsyn.

Fjernsynet sto på da vi kom, og det ble værende på under størstedelen av besøket. De hadde parabolantenne og tok inn mange kanaler fra arabisktalende land. Noen zappet igjennom en del av kanalene. De hadde ingen norsktalende kanaler. Dette ble forsiktig kommentert i samtale mellom noen av hjelperne. Jeg tolket denne kommentaren først og fremst som et uttrykk for bekymring for at døtrene ikke hadde tilgang på norske TV-program hjemme og ikke fikk praktisert norsk. Hjelperne var opptatt av at døtrene hadde behov for tilgang til det norske språk på flere forskjellige måter ellers ville de få store problemer med å klare skolen. Gjennom media som TV og internett kan flyktninger blant annet holde seg oppdatert om hva som skjer i deres hjemland. Media kan også bidra til å opprettholde kulturelle bånd til det samfunnet de har forlatt. (Mobil)telefon og SMS kan bidra til at sterke familiære bånd ikke kuttes selv om man fysisk har flyttet langt fra hverandre. På den ene siden kan disse mulighetene for mange oppleves som positivt og nødvendig i en situasjon hvor alt rundt dem er fremmed. På den annen side kan det bli en hindring for å gjøre seg kjent med de nye omgivelsene som omgir en. I ”Andre bilder av ”de andre”” skriver Danielsen, Moen og Helset om eldre pakistanere som er bosatt i Oslo og sammenligner deres liv med eldre damer på Frogner. De viser blant annet til hvordan translokal tilhørighet motvirker påtrykket om assimilering (se Shaw i Danielsen, Moen og Helset, 2000), og sier at en måte pakistanske eldre motsetter seg assimilering er ved at de vektlegger og rekonstruerer etnisk tilhørighet i nye omgivelser. Det å vende seg mot islam er en måte å styrke en kollektiv identitet på og en oppvurdering av egne verdier (Fuglerud, 2004, s 57).

Dette kan etter min mening sammenlignes med situasjonen jeg opplevde hos Aisha. Jeg oppfattet henne som en sterk kvinne som hadde søkt trygghet for seg og sine barn i et fredelig land. Hun hadde flyktet fra sitt hjemland, men som migrant viste hun ikke et ønske om å bli innlemmet i dette samfunnet. Fuglerud skriver at: ”migrasjon til et annet land ikke er ensbetydende med innvandring til Norge, men handler om mennesker som flytter fra et sted til et annet” (2004, s 11). Aisha synes ikke å være opptatt av å ta del i det norske

samfunn som hun blant annet ga uttrykk for var et gudløst land. Slik jeg tolket Aisha var hun opptatt av å vedlikeholde sin kulturelle identitet, og ha muligheten til å reise tilbake til sitt hjemland når det var mulig. I Fjordbygda fikk hun hjelp til bosted, og hun ble sendt på språkopplæring mens døtrene hennes ble sendt på skoler og i barnehage. Hennes deltagelse på Praktisk norsk var i utgangspunktet motivert ut i fra sterkt påtrykk fra Tiltaksavdelingen, og ikke slik jeg oppfattet henne, ut i fra eget ønske om å lære norsk blant andre norsktalende. Etter språkopplæringen ble det forventet at hun skulle ut i arbeidspraksis. Som analfabet var ikke Aisha vant til å sitte på skolebenken, og det ble vanskelig for henne å tilegne seg norsk skriftlig og muntlig. I tillegg var hun mye syk og hadde vanskelig for å følge opp på en arbeidspraksisplass. I Somalia hadde hun drevet to forretninger og oppdratt barna sine samtidig. I Fjordbygda kom hun til kort, og hennes posisjon som mor og forsørger mistet noe av sin autoritet. Slik jeg tolker utsagn fra en saksbehandler på Tiltaksavdelingen ble ikke hennes ressurser gjenkjent eller anerkjent som kompetanse, og hun ble vurdert som hjelpetrengende og vanskelig å håndtere innenfor sosialsystemet. Tiltaksavdelingen definerte løsningsalternativer som skaper en makteffekt som fratok Aisha muligheten til å fremstå som en ressurssterk kvinne i dette systemet. Aishas erfaring fra sin forretningsvirksomhet syntes heller ikke å bli oppfattet som en ressurs blant saksbehandlerne i Tiltaksavdelingen. Jeg opplevde at Aisha hadde et annet fokus på sin oppdragelse av døtrene enn det som er en lovfestet rett og plikt i Norge, nemlig skolegang. Hun var opptatt av å leve i tråd med de kulturelle verdier og normer hun selv var oppdratt i, og med denne bakgrunnen oppfattet jeg at hennes mål var å gjøre døtrene til gode somaliske hustruer basert på muslimsk tro. På grunn av hennes manglende norskkunnskaper hadde Aisha problemer med å følge opp barna i forhold til hva som skjedde på skolen og i barnehagen, men det syntes vanskelig for saksbehandlerne på Tiltaksavdelingen å få henne til å samarbeide om dette forholdet.

Mangfoldet av arabisktalende, og somaliske TV-kanaler og mangelen på norsktalende programmer, kan være et uttrykk for at hun anså informasjonen og underholdningen på disse kanalene som viktige i deres liv for å opprettholde kontakten med det somaliske samfunnet og deres somaliske familie. Aisha benyttet ikke mulighetene for tilgang til det norske samfunnet gjennom norsk TV. Hun syntes å være mer orientert mot det landet og den kulturen hun hadde forlatt, enn å være tilstede med sine nåværende omgivelser for å skape nye sosiale relasjoner for seg og barna sine i Fjordbygda. I deres fremstilling av migrasjon og tilpasningsprosesser blant somalisk og tamilske ungdom påpeker Engebriksen, Bakken og

---

Fuglerud at: ”i en situasjon hvor familien utsettes for store forandringer på relativt kort tid blir det avgjørende for utfallet i hvilken grad foreldrene greier å opprettholde autoritet og støtte sine barn i deres tilpasningsprosess” (2004, s 143). Forfatterne påpeker videre at dette understreker:

”en fare ved selve migrasjonssituasjonen, nemlig at foreldre og barn skaper seg grunnleggende forskjellige prosjekter, der barna utvikler preferanser for migrasjonslandets kultur og verdier, mens foreldrene først og fremst identifiserer seg med verdier og kultur de selv har vokst opp med” (ibid., s 143).

I forhold til Aishas familie ville dette poenget først og fremst gjelde den yngste jenta som gikk i barnehage. Hun ble sosialisert inn i omgivelser som var ukjente for hennes mor og søstre. De eldre søsknene hadde allerede blitt sosialisert inn i en somalisk, kulturell tenkning og synes å være opptatt av å følge sin mors veiledning. I Aishas tilfelle ville hun ha problemer med å være en ressurs for sin yngste datter i et norsk lokalsamfunn, og hun ville kunne føle at hun mistet noe av sin foreldreautoritet i og med at mye av sosialiseringen skjedde i barnehagen.

Gjennom en samtale med en av saksbehandlerne på Tiltaksavdelingen fikk jeg vite at familien var blitt IQ-testet fordi de ble ansett som vanskelige og det var blitt stilt spørsmål rundt deres mentale funksjonsevne. Det skulle vise seg at denne testen ikke hadde falt så heldig ut for Aisha. Jeg spurte saksbehandleren om IQ-testen var kultursensitiv og tok hensyn til at personen det gjaldt var analfabet, og om den tok høyde for de levekår hun var kommet fra. Hun fortalte da at dette var en standardtest som ble brukt i forhold til utredning av alle i Norge. Jeg stiller spørsmål ved holdbarheten av en slik undersøkelse som tar utgangspunkt i at testen er allmenngyldig uansett kulturell bakgrunn. Familien var blitt oppgitt av flere saksbehandlere fordi tiltak som var satt i verk overfor familien ikke hadde gitt de forventede resultatene. Saksbehandlerne anstrengelser for å iverksette integrerende tiltak hadde møtt motstand hos denne kvinnen som var analfabet, forretningsdrivende og enslig forsørger for flere barn. Slik jeg oppfattet Aisha ble hun gjennom kommunale integreringstiltak utfordret på sitt verdigrunnlag som praktiserende muslim, og i forhold til sin oppgave som mor og forsørger. Det var vanskelig for henne å forstå forventningene om den gjensidige forpliktelsen som ligger til grunn for de offentlige, sosiale tiltakene i form av økonomisk støtte og forventninger om aktiv deltagelse fra hennes side i forhold til tilegnelse

av det norske språk og arbeid for å bli selvhjulpen. I sitt møte med Tiltaksavdelingen hvor hun møtte krav og forventninger kunne dette skape en opplevelse hos henne om at det ville bli vanskelig å bli akseptert fullt ut i dette samfunnet (Fuglerud, 2004). Ut i fra hennes holdning og utsagn kan det også tolkes at hun heller ikke var interessert i å være aktiv deltager i et samfunn hun mente å skulle ha et midlertidig forhold til.

3.1 Vertinnen Aisha

Jeg lette etter Aisha for å spørre om jeg kunne hjelpe henne med noe. Hun sto på kjøkkenet sammen med døtrene sine og lager mat. Hun ”husjet” meg ut igjen. Som gjest skulle jeg tydeligvis ikke være på kjøkkenet. Susanne kom inn i stuen med Aishas barnebarn på armen. Hun tok frem et ekstra teppe og la babyen på stuegulvet. Raskt var Carmen borte og tok henne opp. Vi som satt rundt, beundret henne og tok på henne etter tur. Carmen syntes hun hadde for mye klær på seg og tok av henne kjolen. Babyen var veldig tillitsfull og lot oss holde henne uten tegn til å begynne å gråte. Jeg satt sammen med de andre og drakk litt mer appelsinsaft. Vi småpratet og tittet bort på TV. Det var en stor åpning mellom stuen og spisestuen, og når man satt i sofaen langs langsiden i rommet kunne man se inn i spisestuen. Bordet og stolene i spisestuen var fra en italiensk butikk i Oslo fortalte Susanne som hadde vært der før. Her dekket døtrene på til måltidet vi skulle få. Det luktet deilig mat fra kjøkkenet, og like etter sa Aisha at maten var klar, og vi satte oss til bords.

En av døtrene kom med nye glass til drikke. Det ble satt frem en stor mugge med vann og en annen med saft på bordet. I to boller var det ris pyntet med rød safran. I en stor bolle var det salat, og i to andre boller var det en gryterett med fårekjøtt. Den smakte sterkt og godt. Noen spurte om hva slags kjøtt det var og spurte om det var lam. Aisha brekte og jeg sa: ”Er det sau?” og hun nikket bekreftende. Alle lo av at hun kunne gjøre seg forstått ved å lage en dyrelyd som var gjenkjennelig for alle rundt bordet. Vi roste den gode maten, og Aisha smilte og lo. Hun virket stolt og glad. Ved enden av bordet virket hun som en kvinne med trygghet og kontroll over situasjonen. Det var vanskelig for meg å forstå at dette skulle være en kvinne med lite ressurser. Aisha hadde åpnet sitt hjem for oss, og viste oss at i disse omgivelsene hadde hun oversikt og mestret sine husholdsplikter både i forhold til matlaging,

---

innredning og i måten hun delegerte arbeid mellom sine døtre. Hun viste også hvordan hun hadde kunnskap om å skape en trivelig atmosfære og være en inkluderende og hyggelig vertinne for sine gjester.

Da måltidet var over, gikk vi inn i stuen igjen. Aisha og døtrene hentet frem klesstoff i ruter og striper i rødt, gult, hvitt og svart. Susanne hentet noen nydelige stoffer i mørkeblått med sølvpaljetter og broderier. Aisha og Susanne kledde på noen av oss. Aisha snurret meg inn i et rutete stoff med tilhørende jakke og ekstra stoff som jeg skulle ha over skulderen. Rosa ble pyntet i det mørkeblå stoffet som så ut som en stjernehimmel fra ”Tusen og en natt”. Greta fikk det stripe stoffet på seg og skaut på hodet. Nå skulle vi danse! Handlingene i selskapet som å dele et måltid, ikle seg deres festdrakter og etter hvert danse sammen bidro til opplevelsen av selskapet som en åpen og inkluderende arena. Kvinnene kommuniserte sitt engasjement gjennom latter og ansiktsuttrykk (Bakhtin 1983). En av døtrene gikk bort til PC-en som sto i hjørnet ved spisebordet og ordnet slik at vi så et opptak med somalisk sang og musikk på TV. Vi danset til denne musikken. Deretter hentet Aisha en tromme som hun trommet på og Susanne danset, vi andre klappet takten. De viste oss hvordan de bruker hoftene og rumpa når de danser, og fortalte oss at disse bevegelsene var viktige i dansen. Vi prøvde, men jeg oppdaget at det var veldig vanskelig å være så ledig. Vi lo og småpratet. Aisha satt i sofaen og smilte. Jeg fikk prøve trommen og Susanne kommenterte: ”Dette kan du”. Jeg fikk også prøve å danse til trommen med et klede over hode hvor det var et poeng at jeg skal skjule ansiktet. Jeg oppfattet at dette var en kjent dans fra Somalia. Susanne spurte om vi kunne vise noen norske danser. Jeg sa at fra gammelt av hadde vi mye ringdanser med sang til. Jeg kom på at jeg kunne polka, og hun og jeg prøvde oss på en svingom. I selskapet utviklet samværet mellom kvinnene seg til å uttrykke gjenkjennelse og gjenytelse i kommunikasjonen både verbalt og fysisk (Bakhtin 1983).

Dansen kan forstås som et element i en dialektisk relasjon mellom de dansende, og hvor bevegelsene bidro til å skape en åpenhet og mottagelighet for hverandres tilstedeværelse (ibid.). Aishas selskap ble etter min mening med på å bringe samhandlingen og kommunikasjonen mellom deltagerne på Praktisk norsk videre fremover. Kvinnene inngikk i en dialektisk relasjon hvor samtalene og handlingene fløt over i hverandre, og det samværende forholdet mellom kvinnene ble båret fremover i deres åpenhet for hverandre. Aisha hadde iscenesatt selskapet og hun hadde hatt regien over fremførelsen og innholdet fra den dagen hun inviterte til selskap. Hun hadde lagt til rette for hva som skulle skje og forberedt

mat og drikke. Hun fordelte serveringsrollene til sine døtre, og selv hadde hun rollen som vertinne. De inviterte spilte sine roller som gjester, og hadde med gave som understøttet dette forholdet. I denne posisjonen hadde hun en form for definisjonsmakt i forhold til hva som skulle gjøres gjeldende. Aisha fremførte sin rolle som vertinne til fullkommenhet gjennom sin tilstedeværelse og kontroll. Hun fikk de andre kvinnene til å slappe av, og være gjester i hennes selskap. Aisha visste hva som var forventet av henne som vertinne, og hennes opptreden ble gjenkjent av kvinnene (Goffman, 1974).

3.2 Adressivitet i samhandlingssituasjonen

I forhold til saksbehandlere på Tiltaksavdelingen kan en tolkning være at hun i møte med dem, ikke hadde fått mulighet til å vise disse sidene av seg selv. I en setting på et kontor på Tiltaksavdelingen er rollene annerledes fordelt. Der er det saksbehandleren som har definisjonsmakten om hva som skal gjøres gjeldende i samhandlingen, og har regien for møtet (ibid.). Saksbehandlerne skal forholde seg til Integreringslovens retningslinjer vedrørende bosetting og integrerende tiltak i forhold til språkopplæring og arbeidstrening. De forholder seg til de retningslinjer som er gitt dem for utførelsen av sine oppgaver. I formidlingen av tiltakene rettet mot den enkelte klient vil det være nødvendig å være åpen og mottagelig for klientens potensial for blant annet å bli selvhjulpen. Dette krever innsikt og kompetanse i forhold til å komme bakenfor det som blir ytret av klientene.

I sitt selskap viste Aisha at hun hadde full kontroll over situasjonen. I et møte på saksbehandlers kontor på Tiltaksavdelingen derimot, vil situasjonen være en annen og hun kunne fremstå som hjelpeløs og lite deltagende i forhold til integrerende tiltak. I samhandlingssituasjoner mellom saksbehandler og klient kan dette forstås som en dialog mellom to parter hvor hensikten er å oppnå en målsetting. Partene må ha et åpent sinn, eller adressivitet som Bakhtin kaller det, i forhold til hverandres argumentasjon og kommunikasjonens form i forhold til fysiske uttrykk og omgivelsenes betydning i samværet (1983). Hvis ikke kan det oppstå en fastlåst situasjon som jeg tidligere valgte å omtale som schismogenese. I denne sammenhengen må det også etableres en enighet som innebærer at partene er delaktige i forhold til gjennomføringen av handlinger knyttet opp mot

---

målsettingen, og at partene er inneforstått med hva dette innebærer for den enkelte. Saksbehandleren som ansvarlig for gjennomføringen av tiltakene, har i kraft av sin posisjon et spesielt ansvar for å komme klienten i møte gjennom ”å se klienten der personen er”. I en integreringsprosess for en person som Aisha, som ikke har mulighet til å uttrykke seg godt verbalt, er det grunnleggende viktig at saksbehandler inngår i samhandlingssituasjoner hvor kommunikasjonen kan foregå gjennom andre virkemidler og på andre egnede arenaer. En dialog er som Bakhtin påpeker ikke bare en verbal kommunikasjonsform, men innbefatter hele strukturen i sam-været (ibid.). I denne forbindelse kan også Unni Wikans forståelse av resonans komme til anvendelse i forhold til å komme bak ordene gjennom å gjenkjenne i egen kropp de fysiske uttrykk hos den andre part, og på denne måten imøtekomme og forstå klienten (1992).

I en samhandlingssituasjon mellom saksbehandler på Tiltaksavdelingen og en flyktning som lever i diaspora hvor denne livsførselen ikke blir gjenkjent av saksbehandleren, vil muligheten for å legge til rette for integrerende tiltak være komplisert. Saksbehandleren vil oppleve frustrasjon over at tiltakene ikke fungerer etter intensjonen om integrering, og dermed kunne avskrive klienten som ”vanskelig” og ”umulig å gjøre noe med”. Dersom saksbehandler på Tiltaksavdelingen hadde gjenkjent og anerkjent utfordringene ved at Aisha levde i diaspora, ville dette muligens vært en bedre innfallsvinkel for å skape en deltagende og aktiv holdning hos Aisha i forhold til integrerende tiltak. Dersom de hadde møtt Aisha i en mer likeverdig setting ville de antageligvis ha kunnet oppdage hennes ressurser, og tatt utgangspunkt i dette ved tilrettelegging av tiltak for henne. Aisha gjorde egne valg ut i fra sin opplevde mulighet til et godt liv i Fjordbygda. Det var en utfordring i samhandlingen mellom saksbehandlere for Tiltaksavdelingen og Aisha for å etablere et forhold hvor hennes valg kunne la seg forene med Tiltaksavdelingens krav til selvhjulpenhet.

3.3 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg tatt utgangspunkt i et selskap som ble initiert og tilrettelagt av en somalisk kvinne som av det kommunale systemet var blitt stemplet som en person med reduserte evner, og som er vanskelig og håpløs å forholde seg til. Jeg har ønsket å vise hvor

avgjørende det er å møte mennesker ”der de er” slik at de har mulighet til å vise sine ressurser og kompetanse eller forståelse av medborgerskap som nødvendigvis ikke er gjenkjennelige for det offentlige apparat sett ut fra et norsk velferdsperspektiv. Forpliktelsen og gjenytelsen i forhold til aktiv deltagelse i offentlige integreringstiltak er nødvendigvis ikke gjenkjennelig eller ønskelig for alle flyktninger.

4. Frivillige arenaer

Hensikten med dette kapitlet er å vise samhandling mellom kvinner på to frivillige arenaer; Praktisk norsk og Internasjonal kvinnegruppe, og hvordan disse arenaene i et frivillighetsperspektiv blant hjelperne er tenkt å kunne bidra til integrering og sosialisering av flyktningkvinner i et lokalsamfunn. Jeg vil legge vekt på kommunikasjon, deltagelse og nettverksdannelse i forståelsen av at disse elementene også er viktige i en integreringsprosess i forhold til livskvalitet og selvhjulpethet for flyktningkvinnene. Eva Norland knytter selvaktelse til opplevelse av livskvalitet ved å påpeke at selvaktelse gir den enkelte evnen til å være et medmenneske. Dette gjør at man kan fylle livet med det som gir livskvalitet. Norland legger til at: "Selvaktelse skaper ansvarsbevisste samfunnsborgere" (forelesning, 2000). Dette har således sammenheng med kvinnenes mulighet til å bli selvhjulpne både i sosiale sammenhenger og økonomisk. Deltagelse i kvinnenettverk vil være et element hvor flyktningkvinnene har mulighet til utvikle seg selv i samhandling med andre kvinner. De deler opplevelser som Bakhtin kaller "sharedness" (1983). Han mener at man må være i relasjon med andre mennesker for å kunne ha, eller skape seg et "selv". I denne sammenheng vil Bakhtins adressivitet, det vil si måten kvinnene forholder seg til hverandre på, og hvordan kommunikasjonen foregår som en dialog mellom kvinnene skape forståelse for samhandlingen i kvinnegruppene (ibid.). Videre vil jeg trekke inn resiprositet i forhold til hjelpernes og deltagernes engasjement på disse arenaene og hvordan dette kan karakteriseres som "limet" i nettverkdannelse. Praktisk norsk og Internasjonal kvinnegruppe er arenaer hvor de deltagende kvinnene har mulighet til å knytte bekjentskap og eventuelt vennskap med andre kvinner for en kortere eller lengre periode. Kvinnene vil ha større eller mindre betydning i forhold til hverandres hverdagsliv. Noen knytter sterkere bånd til hverandre gjennom å etablere vennskap, mens andre bare treffes i kvinnegruppen og relasjonen er mer perifer i forhold til de det gjelder. Greta som er en av hjelperne på Praktisk norsk, har for eksempel etablert et nærere forhold eller bånd til Aisha idet hun har engasjert seg i lekselesingshjelp med en av hennes døtre. Dette innebærer at hun flere ganger har vært hjemme hos Aisha og at Aishas datter har vært hjemme hos Greta.

I forhold til integrering vil frivillige organisasjoner eller grupper være arenaer hvor samhandling skjer i en uformell atmosfære mellom mennesker med forskjellig kulturell bakgrunn. Mennesker møtes i et interessefellesskap til gjensidig glede og nytte. I dette handlingsrommet møtes mennesker på individnivå eller det Unni Wikan omtaler som handlingsplanet (1995) hvor muligheten for reell integrering skapes. Det er på de uformelle møteplassene hvor det legges til rette for samvær mellom mennesker med ulik bakgrunn at det gis tilgjengelighet til sosiale koder og mulighet til å føle seg inkludert i et fellesskap og dermed integrering i samfunnet.

Kvinnegrupper som Praktisk norsk og Internasjonal kvinnegruppe ble etablert av lokale kvinner for å bidra og tilrettelegge for aktiviteter rettet spesielt mot flyktningkvinner. I feltarbeidsperioden var det mellom 4 og 15 kvinner som deltok i de to gruppene. Flere av kvinnene deltok på begge arenaene. De deltagende flyktningkvinnene hadde alle hatt norsk språkopplæringstilbud, men de kunne ikke få opplæring gjennom Introduksjonsprogrammet fordi de hadde bosatt seg i Fjordbygda før denne ordningen kom i stand. De hadde således en begrenset tilgang til offentlig tilrettelagte arenaer for sosial og språklig læring. I denne forbindelse vil frivillig arbeid i forhold til etablering av arenaer med henblikk på integreringsfremmende aktiviteter for flyktninger være et viktig supplement til det offentlige tilbudet.

Kvinnegruppene var et gratis tilbud til alle interesserte kvinner i Fjordbygda. Gruppene fikk økonomisk støtte fra Sosialkontoret til leie av kommunale lokaler og til materialer som benyttes i aktivitetene. Grunnlaget for innholdet i kvinnegruppene var sosialpedagogisk tenkning hvor aktiviteter som kunne bidra til sosialisering og integrering er vesentlig. Dette perspektivet tok blant annet utgangspunkt i at læring kan skje gjennom alle sansene (Bø, 1993). I forhold til språkopplæring for mennesker med annen språkbakgrunn kan det være formålstjenelig å gjøre språket tilgjengelig gjennom andre sanser enn øyne og ører. Sansenes betydning for læring kan også forstås med utgangspunkt i en fenomenologisk tenkning i forhold til opplevelse av kommunikasjon mellom mennesker og omgivelser. Abram fremholder at vi må se mennesket som en del av en større helhet og således også mennesket som en helhet. Sansene har betydning for hvordan vi opplever oss selv i forhold til andre og våre omgivelser (Abram, 2005). For voksne mennesker som allerede har utviklet sitt språk og skal tilegne seg et nytt, kan det være en nyttig innfallsvinkel og benytte kroppslige erfaringer som innfallspunkt til dette nye språket. Et godt eksempel på dette vil være å lage

---

mat sammen. Et sosialpedagogisk utgangspunkt for læring vil også kunne åpne for andre læringsarenaer enn en tradisjonell klasseromsundervisning, og bidra til et større spenn i språkopplæringstilbudet som er en vesentlig forutsetning for integrering. Erfaring og gjenkjennelse i aktiviteter og samhandling vil kunne skape større trygghet og deltagelse fra elevene og bidra til bedre læringsutbytte ut i fra den enkeltes ståsted.

I den første delen av dette kapittelet vil jeg presentere Praktisk norsk. Her vil jeg ha fokus på kommunikasjonen mellom kvinnene og hvordan deltagelse danner mulighet for nettverkdannelse og inkludering i nye sosiale felleskap. I den andre delen vil jeg presentere Internasjonal kvinnegruppe med fokus på hjelpernes deltagelse og deres forventninger og engasjement som grunnlag for resiprositet og nettverksdannelse og gruppens betydning for integrering.

4.1 Praktisk norsk med duften av krydderurter og nybakt brød

Det var en varm vårdag i mai og deltagerne skulle lage italiensk focacciabrød og gresk salat. Jeg ble med Berit, en av hjelperne. Hun var ansvarlig for det som skulle lages denne dagen. Berit hadde laget deigen på forhånd slik at den var ferdig til bearbeiding på kjøkkenet. Før vi dro og handlet hadde hun også kuttet opp friske urter; basilikum, koriander og timian som var blandet med litt olivenolje og havsalt. Oljeblandingen skulle smøres på brødet før vi stekte det. Da vi kom til skolekjøkkenet satt to av hjelperne, Trude og Siri, utenfor og ventet. Kvinnene som deltok på Praktisk norsk kom sjelden i ”samlet flokk”. Noen var presise, andre kom litt senere og noen kom ikke i det hele tatt. Oppmøtet på Praktisk norsk var ikke lenger obligatorisk, men var definert av Sosialkontoret som en frivillig aktivitet.

Vi gikk inn på heimkunnskapsrommet og like etterpå kom Carmen. Hun fikk en hjertelig velkomst. Alle ble veldig glade for å se henne. Hun ville gjerne ha en oppgave og hun sa hun ville ordne med brødet. Hun fikk litt veiledning av en av hjelperne og så satte hun i gang. En av hjelperne skrev oppskriften på brødet på tavlen slik at de som vil kunne skrive av for å lage brødet hjemme. De andre kvinnene begynte å dekke bordet og lage i stand salaten. I mellomtiden kom Aisha og etter hvert dukket Rebecca opp. De ble også mottatt med store

smil og glede i stemmene. Alle ble hilst velkommen av de som allerede var der. Det ble utvekslet gode velkomstord, klemte og kysset på begge kinn. Jeg opplevde at det rådet en god og varm stemning i rommet. Det ble spurt etter noen som ikke hadde vært der på en stund, og det ble vist glede over å se noen som dukket opp etter lengre fravær. Kvinnene tok del i aktivitetene med å dekke bord og vaske opp kjøkkenredskap, og det ble pratet om det vi skulle spise. Flere av deltagerne ble oppmerksomme på oppskriften på tavlen og de skrev den av i løpet av den tiden vi var på kjøkkenet. En av hjelperne kommenterte hviskende til meg: ”Vi må lære dem å vaske opp på ”vår” måte. Det har vært litt problematisk noen ganger.” Kommentaren kom i forhold til at en av kvinnene skylte kjøkkenredskapet under springen uten at det var blitt vasket i oppvaskkummen. Denne gangen lot hjelperen være å rettlede henne.

Hjelperne tok oppgaven med å veilede og rettlede alvorlig, både i forhold til det norske språket og hvordan handlinger skulle utføres på skolekjøkkenet. Stadig spurte hjelperne om hva ting het, eller kommenterte språkutviklingen til en av deltagerne. Hjelperne ga mye ros og oppmuntrende ord i forhold til flyktningkvinnenes søken etter de rette norske ordene, eller hvordan de utførte matlagingen. Forholdet mellom hjelperne og deltagerne kan etter mitt skjønn ofte ligne på en mor-barn-relasjon. Hjelpernes måte å forholde seg til flyktningkvinnene på var ofte som omsorgspersoner og oppdragere. Dette forholdet gjorde at det i utgangspunktet ble gitt lite rom for flyktningkvinnene til å formidle sine egne kunnskaper blant annet om matlaging. I løpet av feltarbeidsperioden endret dette forholdet seg noe, og deltagerne vekslet på å være ansvarlig for matlagingen. Praktisk norsk inngår som en arena hvor det er mulig å skape et sosial fellesskap mellom kvinner fra både majoritets- og minoritetsbefolkningen. Unni Wikan er opptatt av at integrering i et samfunn skjer gjennom sosial omgang og samhandling slik at mennesker med annen kulturell bakgrunn kan bli gitt muligheten til å forstå og bli forstått i det nye samfunnet (1995). Kvinnegruppen kunne bidra til at flyktningkvinnene lettere kunne delta i lokalsamfunnet og på andre arenaer i forhold til deres barns hverdag på skole og barnehage. Gjennom samtaler og samhandling vil kvinnene få en mulighet til å bekrefte seg selv og utvikle seg selv slik blant annet Unni Wikan forteller om Umm Ali i ”Tomorrow God willing” (1996). Umm Ali sier: ”Talking together makes wise.” I dette legger Wikan en forståelse av at det å kunne snakke sammen og være sammen i en gruppe gir kvinnene en mulighet til å få utløp for sine følelser og skape en fellesskapsfølelse (ibid., s 23). Wikan er blant annet opptatt av at

---

integrasjon også handler om respekt for hverandre som individer (1995). Hun mener at vi blant annet skal anerkjenne vår forskjellighet, og tørre å undersøke hvordan menneskene vi møter er bak sin ytre fremtoning. På denne måten vil det være mulig å respektere den enkelte ut i fra personlige egenskaper og ikke i kraft av at man for eksempel tilhører en gruppe. Denne forståelsen kan bidra til å beskrive hvordan kvinnegruppene i Fjordbygda la til rette for å samtale om forhold kvinnene opplevde i sin hverdag. Gjennom deltagelse i de aktiviteter og samtaler som skjedde her kunne kvinnene etablere større forståelse og mulighet for å uttrykke seg på norsk. Den sosiale samhandlingen bidro dermed til læring gjennom forskjellige sanser slik Bø poengterer i forhold til sosialiseringprosessen som et dynamisk samspill (1993).

4.2 Samhandling mellom kvinnene

På kvinnegruppene deltok kvinner med forskjellig kulturell bakgrunn og med ulike årsaker til deltagelse. Et felles utgangspunkt for disse mener jeg var at de så en mulighet til å bli kjent med andre kvinner, som de kunne ha nytte og glede av i sitt hverdagsliv. I gruppene opplevde jeg at kvinnene nærmet seg hverandre forsiktig, og noen av flyktningkvinnene oppfattet jeg som litt sjenerte. Over tid utviklet forholdene seg og kvinnene ble mer åpne og virket tryggere på hverandre. Dette kom blant annet til uttrykk gjennom godmodig spøk med hverandre, og hvordan kvinnene håndterte manglende norsk ordkunnskap. Dersom en sto fast i et ord eller en formulering på norsk var de andre raskt engasjert i å finne det riktige ordet og kanskje forklare hva det betydde. Kommunikasjonen mellom kvinnene kan beskrives med bakgrunn i Bakhtins dialog hvor mottager og avsender innstiller seg i forhold til hverandre og hvor det er en oppmerksomhet i forhold til de andre (1983). Spøk, smil og latter er etter min mening med på å skape respekt og tillit mellom mennesker. At kvinnene kom tilbake hver uke og uttrykte glede over å delta i kvinnegruppen kan også understøtte denne forståelsen.

Et annet viktig aspekt var at flyktningkvinnene etter hvert benyttet disse kvinnefellesskapene til å gi uttrykk for sine bekymringer i forhold til egen eller barnas helse. Jeg opplevde at kvinnene som gruppe, ivaretok hverandre hensynsfullt og etablerte en trygghet for at

personlige forhold ble omsorgsfullt ivaretatt. Allikevel eksisterte det forskjeller i kommunikasjonen mellom kvinnene i forhold til om de var hjelpere eller flyktningkvinner. Utgangspunktet for etableringen av kvinnegruppene var at alle deltagerne var likeverdige og skulle være bidragsytere i forhold til erfaring, kunnskap og ha interesse for fellesskap med andre kvinner. I og med at kvinnegruppene ble organisert under Frivillighetssentralen og de fleste av de lokale kvinnene ble rekruttert som hjelpere gjennom sentralen, ble de fleste av flyktningkvinnene rekruttert gjennom sosialkontoret og språkundervisningen. Det var få flyktningkvinner eller andre kvinner som ble deltager på bakgrunn av annonsering i lokalpressen. Dette skapte i realiteten et skille mellom hjelperne og de andre deltagerne. De lokale, norsktalende kvinnene hadde status blant annet som kunnskapsbærere av det norske språk og det norske samfunn. De hadde også en annen rolle ved at de tilrettela, planla og i noen sammenhenger instruerte de andre deltagerne. Rollen som hjelper var gitt dem fra Frivillighetssentralen, og den synes for meg å bli akseptert av de andre deltagerne. Flyktningkvinnene hadde status som blant annet innflyttere med liten kunnskap om det norske samfunn og ofte med traumatisk fortid. De ble dermed plassert i rollen som hjelpetrengende. Når det ble snakk om plager og bekymringer var dette temaer som ble tatt opp av flyktningkvinnene hvor hjelperne og andre deltagere trådte omsorgsfullt til. Jeg hørte aldri at en hjelper tok opp personlige problemer for å få råd eller veiledning fra hele gruppen. I andre sammenhenger hvor vi snakket om bruk av sjal eller spørsmål i forbindelse med muslimsk tradisjon var flere av flyktningkvinnene de kunnskapsrike. Kvinnenes samtale foregikk da i en gjensidig utveksling av spørsmål og svar og rollefordelingen var ikke så synlig. Hjelpernes engasjement og ansvar for aktiviteten synes å være anerkjent og ønsket av flyktningkvinnene som deltok, idet rollefordelingen ble opprettholdt gjennom den tiden jeg var til stede.

4.3 Kvinnenes bekymringer

Forholdet mellom kvinnene utviklet seg gjennom samhandling og ga grunnlag for respekt for hverandres forskjellighet og sårbarhet. Jeg opplevde at flyktningkvinnene benyttet kvinnegruppene som arenaer hvor det var mulig og akseptert å gi uttrykk for det som plaget dem. Dette skjedde for eksempel ved at en av kvinnene ga uttrykk for at hun var sliten, eller at en følte seg dårlig og måtte legge seg ned litt. Andre kunne da komme bort til henne og

---

vise stor omsorg og deltagelse. Dette var kvinner som kom fra forskjellige land, og som av ulike årsaker hadde bosatt seg i Fjordbygda. Deres historie om hvorfor de hadde forlatt sitt hjemland varierte, men de bar alle på vonde opplevelser. Dette ble blant annet uttrykt gjennom små kommentarer i forbindelse med omsorg og forståelse overfor andre som viste at de var triste, slitne eller bekymret ved for eksempel å spørre om: ”Hvordan går det med ryggen din?”, eller ”er du litt sliten i dag?”

Deres håndtering av hverandres ”vondter” ga meg en assosiasjon til Margaret Locks artikkel om greske innvandrerkvinner i Canada (1990). Disse kvinnene hadde mange fysiske ”vondter” som de omtaler som Nevra. Ved å omtale sine bekymringer og fysiske plager gjennom uttrykket Nevra fant de utløp for sine plager. Lock har oversatt Nevra å forstå som en følelse av ”å ha utbrudd” (bursting out) eller ”å koke over (boiling over). Hun sier at Nevra som begrep innbefatter ”en følelse og erfaring av å krysse naturlige grenser mellom det indre og ytre liv; mellom den kontrollerbare og ukontrollerbare kroppen” (1990, s 238 - min oversettelse). Jeg opplever at Internasjonal kvinnegruppe var en arena hvor kvinnene kunne finne gehør for sine plager slik de greske kvinnene fant rom for i sine kvinnenettverk i Canada. I sin omsorg ga de blant annet uttrykk for gjenkjennelse i kroppen ved å ta på egne kroppsdeler. På lik linje med kvinnene i Canada ble de sendt til lege og undersøkt på alle mulige måter, men det var ikke noe fysisk galt med dem. Kvinnene fortalte om gjentatte besøk hos leger og røntgenbilder av rygger uten at noe ble funnet. Dette gjorde at kvinnene ble overlatt mer eller mindre til seg selv og fortsatte å oppleve å ha smerter. På Praktisk norsk fikk deltagerne oppmerksomhet og omsorg fra kvinner de hadde etablert et forhold til. De hadde etablert relasjoner av forventinger og forpliktelser overfor hverandre som knyttet dem sammen i et nettverk av svake bånd (Bø, 1995). Samtalen som følger kan beskrive noe av betydningen ved å være del av en kvinnegruppe hvor det var mulig ”koke over” med de bekymringene eller plagene de hadde.

4.4 Samtale ved bordet

Det duftet deilig av brødet og vi satte oss forventningsfullt til bordet. Kvinnene syntes at brødet var godt. Vi pratet om litt forskjellig, og Rebecca, en av flyktningkvinnene, kom inn

på sine bekymringer for barna. Hun fortalte at sønnen ble dyttet av bussen og hadde vondt. Hun var alltid bekymret for barna, og hun bekymret seg også for helsen sin. Rebecca fortalte om legebesøk og om undersøkelser hun måtte ta eller hadde tatt. Hun møtte mange forståelsesfulle blikk og små kommentarer som for eksempel: ”Jeg skjønner at du er bekymret”, eller ”det blir nok bedre nå som barna dine har fått nye venner”. Jeg så at ansiktet forandret farge. Da hun kom inn var hun blek og dratt i ansiktet. Etter hvert som vi hadde pratet og spist litt fikk hun mer farge i kinnene og blikket ble klarere.

Ut i samtalen kom vi etter hvert inn på hvem som er sunni og hvem som er shjia muslimer av de som pleier å komme til kvinnegruppen. Carmen sa at hun og Aisha er shija, mens Rosa er sunni muslim. Rebecca, som er muslim fra Tsjetsjenia, fortalte at hun ikke visste noe om shjia og sunni før hun kom til Norge. Jeg spurte henne: ”Er du europeisk muslim slik Thereza sier at hun er?” Hun svarte at hun er sunni-muslim. Carmen og Rebecca praktiserte sin tro på en annen måte enn Aisha. Hun fulgte blant annet faste bønnetider i løpet av dagen. Hun bar halvlång kappe som dekker håret og det meste av kroppen. Under kappen hadde hun et tørkle på hode. Carmen og Rebecca kledde seg vestlig, det vil si at de ikke brukte sjal eller kappe. Carmen gikk mye i langbukser mens Rebecca gikk i skjørt. De fortalte at de brukte sjal når de ba hjemme eller i andre religiøse sammenhenger. De tre damene viste en forståelse av hverandres praktisering idet de rettet et humoristisk blikk mot Aisha. Carmen fortalte meg hviskende at: ”Aisha synes ikke vi er muslimer”.

Kommunikasjonen som skjedde mellom kvinnene kan forstås som en dialog mellom omgivelser, ord, kroppsspråk og handling. Bakhtin påpeker hvordan mennesket ikke kan være noe i seg selv, men at vi først opplever oss selv i møte med andre mennesker og/eller ting (1983). Derfor legger han stor vekt på at vi som mennesker må være sam-værende for å ha et ”Jeg”. Denne forståelsen kan kombineres med Ingolds teori (2000) om omgivelsenes og hendelsenes betydning for menneskelig tilværelse. Han omtaler omgivelsene som ”landskap” hvor alt som oppleves er å forstå i et midlertidig perspektiv (dwelling perspective), og hvor omgivelsene til enhver tid endrer seg gjennom endeløse hendelser og bevegelser. Hendelser og mennesker setter sitt preg på omgivelsene gjennom sitt midlertidige nærvær og etterlater spor samtidig som omgivelsene hele tiden forandrer uttrykk i forhold til utgangspunktet for betraktningene. Denne forståelsen bringer han videre til begrepet ”taskscape”, hvor han mener at menneskelige handlinger skaper sanseintrykk som bidrar til vår opplevelse av situasjoner (ibid.). Med utgangspunkt i en fenomenologisk tenkning vil

---

samhandlingens form og innhold ha betydning for integrering gjennom dens vektlegging av de enkelte elementer i situasjonene. Omgivelsene hvor kommunikasjonen foregikk fikk dermed også betydning for relasjonen mellom kvinnene. Maten kvinnene laget sammen, og forberedelsene til et felles måltid hadde betydning for gruppens sosiale liv. Duften av god mat og den fysiske nærheten mellom kvinnene rundt bordet bidro til å skape en trygg atmosfære. Kvinnene samhandlet regelmessig ved å møtes annenhver eller hver uke. Dette var bare en liten del av deres hverdagsliv, men møtene var med på å sette noen spor i kvinnene som bidro til å forme deres kommunikasjon seg i mellom. Det var ikke bare det som ble sagt med ord og kropp, men også tingene rundt som hadde betydning for hvordan kommunikasjonen skjedde mellom kvinnene. Således vil tilberedelsen av mat, det felles ansvar for tilretteleggingen i forhold til å dekke på og rydde opp bidra til å skape en stemning for utviklingen i kommunikasjonen. Herunder vil også lukten av mat være med på å påvirke kvinnes samhandling. Kvinnes individuelle sansning av omgivelsene bidrar til en felles opplevelse i samhandlingssituasjonen.

En faktor som kan ha betydning i forhold til å skape trygghet var også rytmen i det som skjedde. Kvinnene visste hvordan timene i gruppen ville forløpe. Møteplassen foregikk på en fast ukedag og tidspunkt. De visste at de skulle lage mat, dekke bord, spise sammen og deretter rydde opp. Dette var gjenkjennelige oppgaver for kvinnene fra omsorgsfunksjoner de gjorde hjemme. I denne settingen viste de omsorg for hverandre og det var disse handlingene som preget kommunikasjonen mellom kvinnene. I sin samhandling skapte kvinnene en sosial setting hvor dialogen preget samtalen hvor budskapet beveger seg mellom avsender og mottager i en gjensidig prosess (Bakhtin, 1983). Dialogen skaper mulighet for partene til å være interaktive i sin ordutveksling gjennom å være bevisste i sitt utspill – hvilke ord, eller stemme avsender benytter i forhold til å være innrettet mot mottaker. Dette kaller Bakhtin adressivitet. Mottaker er på sin side aktiv i valg av sitt svar. På denne måten utvikler samtalen seg i en interaksjon mellom partene. Innenfor rammen av temaet er det en bevegelighet i ordvekslingen mellom partene som bærer samtalen fremover. Dette kan beskrives som en flyt av dialogiske interaksjoner hvor diskursen har sitt eget utviklingsløp. Med utgangspunkt i hans modell vil jeg beskrive den kommunikasjonen som skjedde mellom kvinnene som bølger som fløt mellom de enkelte aktørene. Temaene og kvinnes engasjement beveget seg i en jevn strøm. Noen var mer engasjert i et tema mens andre trakk seg litt tilbake eller kommenterte til sidemann. Samtalen gikk over i et annet tema som

engasjerte andre. Noen hjalp andre til å finne ord eller forstå hva den andre hadde sagt. Samtalene kan forstås som dialog idet det er en gjensidighet i forhold til budskapets bevegelse mellom avsender og mottaker. Dialogen var preget av nysgjerrighet og interesse for hverandre uten at eventuell uenighet ble brakt inn i samtalen. Kvinnene snakket for eksempel mye om maten de spiste, og hva de forskjellige ingrediensene het på norsk. De snakket også en del om hva de gjorde i hverdagen. Den småprat som foregikk rundt bordet skjedde i en trygg atmosfære som gjorde at kvinnene etter hvert turte å nærme seg hverandre. Dette gjorde de blant annet ved bruk av humor og selvironi. Carmen kunne for eksempel plutselig begynne å le av seg selv fordi hun ikke husket et norsk ord. På denne måten kunne de ta opp ting som engasjerte som for eksempel bruk av hijab, uten at dette medførte uenighet. Humoren bidro til å skape trivsel og virket således til å ufarliggjøre enkelte temaer.

Selvhjulpenhet og selvaktelse er viktige begreper i forhold til integreringsarbeid både i frivillige organisasjoner og i det offentlige tiltaksapparat. Besøket hjemme hos Aisha kan være et eksempel på en flyktningkvinne som innehadde mange av forutsetningene for å ha god livskvalitet, men hvor dette tilsynelatende ikke ble gjenkjent som ressurser i den kommunale administrasjonen. Praktisk norsk ble en arena hvor hennes kapasitet og styrke ble synliggjort og respektert. Flyktningkvinnene jeg møtte på Praktisk norsk og Internasjonal kvinnegruppe bar alle som sagt, på mer eller mindre preg av vonde opplevelser fra fortiden. De uttrykte psykisk utrygghet gjennom sine beklagelser om vondt i hodet og andre steder i kroppen. De hadde mistet sin tilhørighet i forhold til familie og venner og skulle etablere seg i for dem helt nye omgivelser. Deres erfaring og kompetanse opplevde de ble lite verdsatt i sitt nye hjemland og alt måtte læres på nytt, fra språk til kulturelle omgangsformer, lover og regler. Deres forståelse av seg selv som individ i forhold til å være kvinner og mødre ble utfordret i møte med kommunale systemer i Tiltaksavdelingen og språkopplæringen. Flyktningkvinnenes mulighet for egne valg i forhold til sin livssituasjon synes begrenset ut i fra deres manglende kunnskap om det norske samfunn. Flyktningkvinnene jeg møtte på de ulike arenaene var således i en situasjon hvor de enkelte elementene Norland nevner som viktige for å etablere selvaktelse var lite tilstede og derfor dårlig grunnlag for god livskvalitet hos den enkelte. Eva Nordlands teori om selvaktelse er basert på individets evne til å tro på egne muligheter. Det gjør også Unni Wikans begrep om selvhjelp, men hun trekker også inn omgivelsenes betydning for enkeltindividers mulighet til å lykkes. Det er i forhold til både språkutvikling og utdanning at kvinnegruppene kan fungere som viktige arenaer for

---

flyktningskvinnene. Wikan mener videre at økt livskvalitet og mulighet for å være selvhjulpne oppnås gjennom språk, utdanning og arbeid (1995). Jeg forstår Wikan dit hen at alle mennesker innehar stor evne til egenmestring, og at vi gjennom oppdragelsen av våre barn blant annet lærer dem til å skulle bli selvstendige individ med ressurser til å ta egne valg og beslutninger (ibid.).

Kvinnenes samhandling på Praktisk norsk og Internasjonal kvinnegruppe kan beskrives som deltagelse i hverandres nettverk gjennom de relasjonene de inngår i forhold til hverandre og hvilken betydning disse har for den enkelte. Bronfenbrenner bruker begrepet konsentriske sirkler og tar utgangspunkt i at individet er plassert i sentrum for relasjoner som knyttes med andre (i Bø, 1995). De konsentriske sirklene kan forklares som ringer i vannet hvor den innerste ringen for eksempel kan representere den nærmeste familie. Deretter følger andre som har betydning for personen som ringer som går utenpå hverandre i en stadig større avstand til individet. Kvinnene i kvinnegruppene vil være i en av de ytre ringene slik jeg tolker ham. Granovetter på sin side, benytter ideen om sterke og svake bånd som metafor for å forklare hvordan andre mennesker har betydning i forhold til individet (i Bø, 1995). De svake båndene kan representere mennesker individet knytter relasjoner til gjennom aktiviteter og som ikke nødvendigvis er av varig karakter. Relasjoner i de svake båndene kan bestå så lenge den felles aktiviteten foregår, og avsluttes når aktiviteten opphører. Forholdet kan også utvikle seg og bli et vennskap som innebærer en annen forpliktelse mellom partene som ligger i de sterke båndene. Disse båndene beskrives som de som blir knyttet mellom nære personer til individet. Dette kan være familie eller andre som man har sosiale og følelsesmessige bånd i forhold til.

I "All our kin" beskriver Carol Stack lignende prosesser gjennom hvordan kvinnene i bydelen The Flats har et utstrakt nettverk basert på gjensidige forpliktelser i forhold til blant annet barnepass, økonomisk hjelp og ellers bytteordninger innenfor alle deler av husholdsaktiviteter (1974). Nettverkene i The Flats er basert på et prinsipp om resiprositet hvor forpliktelser til gjenyttelse, lojalitet og tillit er viktige ingredienser. Beskrivelsene hun gir viser at de som står hverandre nærmest, ikke nødvendigvis er de man er i nærmeste slekt med, men at det skapes sterke bånd mellom personer som stiller opp for hverandre og som de kan stole på. Stack viser også hvordan relasjonene i de sterke båndene skaper store forventninger til gjenyttelse og rettigheter i andre menneskers liv gjennom for eksempel å ta del i oppdragelse av barn, og hvor det er stor grad av sanksjoner. I motsetning til nettverket i

The Flats viser samhandlingen mellom kvinnene på Praktisk norsk hvordan muligheten for relasjonsdannelse kan ligge i de svake båndene. Kvinnene hadde etablert et fellesskap gjennom deltagelse i aktiviteter som de opplevde å ha glede og interesse av. Forventningene og forpliktelsene i relasjonen var mer rettet inn mot aktiviteten og mindre i forhold til følelser. I dette ligger det at de svake båndene slik Granovetter forklarer det, gir mulighet for større fleksibilitet og utvikling for den enkelte enn de sterke båndene hvor det ligger forventning sterkere grad av lojalitet og forpliktelse. I et integreringsperspektiv blir denne formen for nettverk viktig i forhold til inkludering i et lokalsamfunn, og de bidrar til å imøtekomme myndighetenes oppfordring om at det legges til rette for integrerende tiltak i de enkelte kommunene. Kvinnegruppene blir arenaer for å utvikle selvaktelse og respekt for hverandre, og skaper trygghet for å tørre å nærme seg det ukjente og å åpne opp for nye impulser og muligheter.

4.5 Internasjonal Kvinnegruppe

De mest aktive av kvinnene på Praktisk norsk deltok også på Internasjonal kvinnegruppe. På denne frivillige arenaen er det fokus på aktiviteter knyttet til håndarbeid. Jeg vil her presentere en semesteroppstart for gruppen. Det ble stadig utprøvd nye steder å være fordi det ble uttrykt forskjellig type misnøye med steder hvor vi hadde vært. Det var også kommet et innspill fra lederen på asylmottaket om vi kunne legge noen aktivitetkvelder til mottaket slik at kvinnene som var der kunne være med. Dette ble imøtekommet av noen av hjelperne som var med i et planleggingsmøte for Internasjonal kvinnegruppe.

4.5.1 Bakgrunn for etablering av Internasjonal kvinnegruppe

Etableringen av Internasjonal kvinnegruppe skjedde gjennom et initiativ fra en gruppe sosialpedagogikkstudenter deriblant meg selv, som hadde dette som sin prosjektoppgave i 2000. Prosjektet hadde flere faser. I første fase inviterte vi nøkkelpersoner i kommunen som vi mente ville ha interesse og kompetanse til å bidra til opprettelsen av en kvinnegruppe med hovedhensikt å inkludere flyktningkvinner og andre innvandrere i Fjordbygda. Dette var blant annet politikere og ansatte i kommunen. Det ble gjennomført flere møter som resulterte

---

i et stort møte hvor alle kvinner som var interessert i et internasjonalt kvinnefelleskap ble invitert til å delta. Det var et stort oppmøte av kvinner og barn fra mange nasjoner og alle hadde med seg mat til felles bord. Det var underholdning med et dukketeater og magedans. Hensikten med dette møtet var å introdusere muligheten for å danne et sosialt fellesskap gjennom Internasjonal kvinnegruppe. Det viktigste i dette møtet var å kartlegge interessen og hva kvinnegruppen skulle gjøre. Kvinnene satt sammen rundt små bord og diskuterte og skrev ned ønsker om aktiviteter på lapper som ble samlet inn av sosialpedagogikkstudentene. Med utgangspunkt i de innmeldte ønskene i det første møtet ble det lagt vekt på å finne frem til aktiviteter og oppgaver som ikke krevde forkunnskaper eller norskkunnskaper, men som kunne gi læring og mestring ved bruk av andre sanser.

4.5.2 Videreføring av prosjektet

Da det sosialpedagogiske prosjektet ble avsluttet, ble Internasjonal kvinnegruppe videreført i Frivillighetssentralens regi og jeg var ikke deltagende i kvinnegruppen igjen før jeg startet på feltarbeidet, og da som deltagende observatør. Det pedagogiske opplegget på Internasjonal kvinnegruppe i forhold til aktiviteter var blitt opprettholdt, og ved oppstart av hvert semester ble deltagerne invitert til å bidra med forslag til hva de hadde lyst til å gjøre. I den tiden jeg deltok på arenaene kom det få forslag fra de deltagende kvinnene. I møter på Frivillighetssentralen ble det blant hjelperne diskutert hvordan kvinnene kunne komme frem med sine ønsker. Hjelperne spurte deltagerne ved oppstart av hvert semester om hva som skulle gjøres. Det ble også sendt ut spørreskjema for tilbakemelding om ønskede aktiviteter.

Det ble liten respons både på den skriftlige og de muntlige forespørlene. Det ble diskutert blant hjelperne om flyktningkvinnene ikke forsto hva det ble spurt om, eller at de mente at aktivitetene var noe som hjelperne skulle ta initiativet til. Noen aktiviteter var vanskelige å gjennomføre fordi det innebar et eget økonomisk bidrag eller ønsket ble ikke gjennomført på grunn av dårlig oppslutning. Et eksempel på dette var et ønske om å reise sammen på kino. Da det ble forklart at dette var noe deltagerne selv måtte finansiere i forhold til reise og kinobillett falt engasjementet bort. Det økonomiske forholdet ble således også en begrensning i forhold til hvilke tilbud som var aktuelle i Internasjonal kvinnegruppe. Aktivitetene på kvinnegruppene ble dermed i stor grad planlagt og tilrettelagt av hjelperne. På Internasjonal kvinnegruppe innebar det også at hjelperne arrangerte

håndarbeidsaktivitetene, og kjøpte inn eller tok med seg materialer hjemmefra til bruk i aktivitetene.

4.5.3 Et nytt semester med Internasjonal kvinnegruppe

I januar 2005 begynte en ny periode med Internasjonal Kvinnegruppe. Det skulle avholdes et oppstartsmøte hvor alle deltagere av kvinnegruppen ble invitert for å komme med innspill om hvilke aktiviteter og oppgaver de hadde lyst til å holde på med i det kommende semesteret. Dette kunne være idèer eller ønsker de hadde om noe de ville lage, eller at noen ønsket å lære bort en håndarbeidsteknikk som de kunne, til andre. En nylig innflyttet etnisk norsk kvinne, Ada som ønsket å være hjelper, ringte meg for å sitte på i bilen til asylmottaket. Hun hadde deltatt på et møte i kvinnegruppen før jul året før. Hun uttrykte at hun trodde det hadde vært ”fastere grupper” i den forstand at det var mer forpliktende for den enkelte å delta. Før jul hadde lederen for Frivillighetssentralen spurt henne om hun kunne ha opplæring i maskelaging, noe hun da stilte seg positivt til. Da jeg tok opp dette med henne i bilen på vei til mottaket sa hun at hun ikke ville lage masker da det krevde minst 2 kvelder å lage disse. Dessuten, forklarte hun, var materialet kostbart. Hun hadde derfor tatt med seg eksempler på noen typer håndarbeid vi kunne gjøre sammen uten at det kostet for mye i materialutgifter. Håndarbeidene kunne gjøres på kort tid og det var enkle oppgaver; makramè, lage kort, sy i filt, stofftrykk med potet/appelsin og pynt av ullgarn (edderkoppspinn). Disse tingene ønsket hun å presentere for de andre kvinnene i møtet. I møtet fortalt Berit om hensikten med sammenkomsten: ”Dette er det første møtet i Internasjonal Kvinnegruppe for vårsesongen 2005.” Etterpå ville Ada starte opp samtalen med å vise eksempler på hva vi kunne gjøre. Hun sa hun hadde lyst til å invitere de andre til å si hva de kunne ha lyst til å gjøre. Hun spurte om noen hadde noe forslag. Ingen sa noe. Så tok hun frem tingene hun selv hadde laget. Hun forklarte hva det var og hva hun hadde gjort. Vi sendte tingene rundt slik at alle fikk sett nøyere på det og tatt på det. Flere ting vekket gjenkjennelse hos noen. Ada lurte på om noen visste hva ”pynten med ullgarn” kaltes for noe. De visste ikke, men pynten var kjent for både de fra afrikanske land og kvinnen fra Iran. Gjenkjennelsen skapte engasjement og deltagelse og kvinnene begynte å fortelle om gjenstandene. De fortalte at større utgaver ble brukt til pynt på vegger eller i vinduer der de

---

kom fra. Kvinnen fra Iran sa at noen av de tingene som ble vist, hadde hun laget på skolen i sitt hjemland. Kvinnene sa at de ikke var vant til håndarbeid slik det ble presentert her. Allikevel uttrykte flere at de hadde drevet med håndarbeid av forskjellig slag på skolen – spesielt den unge kvinnen fra Iran fortalte dette. Mot slutten av møtet ga flere av kvinnene uttrykk for at de ville komme neste gang. Vi avtalte at pynt med ullgarn var det vi skulle starte opp med neste gang vi skulle møtes på formingsrommet. Ada skulle ha ansvaret for materialene og vise oss hvordan vi skulle gjøre det. På hjemveien sa Ada: ”Hvis jeg ikke hadde hatt med meg noe å vise frem ville det ikke blitt noe.” Hun uttrykker igjen skuffelse over at Internasjonal kvinnegruppe ikke var som hun hadde trodd den skulle være. Inge Bø påpeker at alle har forhåndsoppfatninger av hverandre og av situasjoner vi kommer opp i. Mange frustrasjoner kommer av at disse forventningene ikke går i oppfyllelse (1993). Ada hadde lagt ned mye tid for å finne ut hva hun skulle presentere av aktivitetsmuligheter og finne frem ting til møtet. Hun uttrykte en forventning i forhold til engasjement fra de andre som deltok på møtet, og hun ble skuffet da hennes forventninger ikke ble innfridd. Allikevel ønsket hun å delta på de neste møtene i Internasjonal kvinnegruppe fordi som hun sa: ”Jeg har sagt at jeg skal stå for håndarbeidsaktivitetene noen ganger fremover.”

Selv om hun var ny som hjelper i kvinnegruppen, ga hun uttrykk for frustrasjon over at deltagerne virket så lite engasjerte. Dette hadde flere av hjelperne også kommentert i samtaler med meg. De hadde et sterkt ønske om å bidra til at flyktningskvinner skulle finne seg til rette i vårt lokalsamfunn. Hjelperne fortalte i en samtale at de følte at de hadde noe å gi, ønsket å være til nytte og at de hadde tid. På kvinnearenaene la jeg merke til at hjelperne ikke alltid var så bevisste på å involvere flyktningskvinnene i planlegging av aktiviteter fremover. Jeg spurte hjelperne om dette, og det ble tatt initiativ fra Lena i Frivillighetssentralen om å få innspill fra deltagerne om hva de ønsket å gjøre på kvinnegruppene. Det ble gjort forespørsler om type aktiviteter både skriftlig og muntlig, men det var få tilbakemeldinger. Hjelperne og deltagerne falt derfor fort tilbake i vante rutiner i forhold til at det var hjelperne som hadde ansvar for innholdet i aktivitetene. Det kan synes som om alle parter var inneforstått med den etablerte samhandlingsformen. Forklart med bakgrunn i Bakhtins dialog kan aksepten for det asymmetriske samværet forstås ved den åpenhet og genuine interesse hjelperne viste i forhold til de andre deltagerne. Adressiviteten i møtene skapte en forståelse av at kvinnegruppen var basert på felles glede og interesse. Hjelperne viste et stort engasjement, vilje og tro på at kvinnegruppene var viktige arenaer for

integrering, og de var usikre på å slippe ansvaret. Det ble også uttrykt bekymring blant hjelperne i tilretteleggingsmøtene på Frivillighetssentralen i forhold til at kvinnegruppene ville forsvinne dersom det ikke var en plan for aktiviteter og gjennomføring. I de vel to årene jeg var til stede på kvinnegruppene forble det en kjerne av de samme hjelperne og deltagerne. Dette tolker jeg som et uttrykk for at alle deltagerne hadde et utbytte av å være med på aktivitetene som ble tilbudt.

Utfordringen lå i rekruttering og opprettholdelse av deltagelse fra andre kvinner i Fjordbygda. Flere flyktningkvinner og potensielle hjelpere hadde vært innom kvinnearenaene én eller noen ganger, men dukket senere ikke opp.

Kvinnegruppens aktiviteter var til enhver tid avhengig av hjelpernes kunnskap og engasjement. Dette kunne oppleves som en begrensning i tilbudet i forhold til hvilke kvinner som følte at aktivitetene var noe for dem. En annen årsak til uteblivelse kunne også være at det ikke lå en økonomisk binding til gruppen i form av medlemskontingent eller annen type innbetaling.

En grunn til at det var lite rekruttering av nye helpere kan belyses med et eksempel fra et tilfeldig møte med en kvinne jeg kjente fra politisk utvalgsarbeid. Hun hadde vist stor interesse for mitt feltarbeid, og hun hadde uttrykt at hun var interessert i å bidra i integreringsarbeid i Fjordbygda. Hun deltok derfor på en filmkveld hvor det var fem stykker til stede. Hun uttrykte skuffelse over at det var så få deltagere og at de som var til stede var så ”dårlige i norsk”. Flyktningkvinnene hun møtte var blant de med dårligst norsk språkforståelse og var blitt ”hengende igjen” i forhold til andre flyktningkvinner som blant annet hadde bestått norsk språktest og var ute i jobb. Hun var veldig interessert i å bidra i en integreringsprosess som hun uttrykte det, men samtidig ønsket hun å ha utbytte av møtet selv også. Som politisk aktiv hadde hun forespeilet seg at Internasjonal kvinnegruppe var en arena hvor det var mer debatter og diskusjoner i forhold til blant annet kvinnepolitiske spørsmål. Hun uttrykte at hun skjønte ut i fra deltagerne at dette ikke ville være mulig, og hun selv hadde ikke tålmodighet til å være med i en kvinnegruppe hvor språkforståelsen var så svak. Eksempelet kan tolkes i forhold til at deltagelse i integrerende tiltak vil være med utgangspunkt i hva den enkelte har forventning om å bidra med og selv kunne ha nytte av. I forhold til integrering vil det i en kommune være behov for et mangfold av tiltak slik at kvinner uansett bakgrunn kan finne en arena hvor de får mulighet til å dele sitt interessefelt

---

med andre. Slike arenaer vil bidra til gjensidig respekt og anerkjennelse basert på likeverdig deltagelse.

Hjelpernes engasjement var ikke en altruistisk handling slik jeg tolker kvinnesamhandling. Kvinnearenaene var etablert både for hjelperne og andre deltagere til felles nytte og glede. Hjelperne hadde forventning om en gjenytelse i form av at flyktningkvinnene skulle komme og være deltagere på arenaene hvor hjelperne hadde lagt til rette for samhandling. På denne bakgrunn kan hjelpernes engasjement og tilstedeværelse forstås som en gave de ga til flyktningkvinnene. Mauss viser i "Gaven" (1995) betydningen av det å gi, det å motta og det å kunne gi tilbake. Han påpeker at det ligger en forpliktelse i det og motta en gave, og at det også ligger en forventning hos den som gir en gave til hvordan den blir mottatt (ibid.). I dette perspektivet kan hjelpernes engasjement tolkes slik at de hadde en forventning om at deltagerne viste takknemlighet og anerkjennelse for det som ble lagt til rette for dem. På kvinnearenaene ga ikke hjelperne konkrete ting som gaver, men de ga av seg selv. Deres deltagelse på kvinnearenaene kunne slik jeg oppfattet deres engasjement bli beskrevet ut fra Frivillighetssentralens motto om: "Å gi er å få". Mottoet gir uttrykk om en forventning om resiprositet i samhandlingssituasjoner, og hjelperne var således ikke altruistiske i sitt engasjement. Deres frivillige innsats ved å gi av sine ressurser i forhold til erfaring, kunnskap og tid var forbundet med deres egen opplevelse av å få noe tilbake i form av at de menneskene de hjalp viste gjengjeld i form av aktiv deltagelse. Dette var holdninger som kom frem i samtaler vi hadde i løpet av den tiden jeg deltok på kvinnearenaene. Noen av hjelperne ga også uttrykk for at det ga en god følelse dersom noen av flyktningkvinnene hadde bakt en kake eller kjøpt en kake til det sosiale samværet. Da opplevde hjelperne at det de hadde prøvd å formidle av deltagelse og ansvar hadde blitt oppfattet av flyktningkvinnene. Gjennom den sosiale samhandlingen i gruppen hadde disse flyktningkvinnene dermed fått tilgang til uskrevne regler og "knekt" den uuttalte, kulturelle koden. Dette ble nærmest omtalt som "en seier" blant hjelperne. Fra hjelpernes side kan dette være en type gode sirkler slik Vike hevder i forhold til å ta del i ansvaret for gruppens sosiale liv (2004).

I Introduksjonsordningen legges det stor vekt på kunnskapsformidling gjennom formell språkundervisning i form av lesing og skriving. Kvinnegruppene jeg deltok på, var etter min mening, basert på en pedagogisk tenkning om at alle sanser er nødvendige for læring, og at tilgjengeligheten til samfunnet bør skapes gjennom ulike tilnæringsmetoder. I dette

perspektivet var Internasjonal Kvinnegruppe og Praktisk norsk et supplement til andre sosialisering- og integreringstiltak.

4.6 Avslutning

Praktisk norsk og Internasjonal Kvinnegruppe er arenaer hvor kvinnene kan praktisere norsk språk. Å lære et fremmed språk blir å lære å tenke på nytt hevder Inge Bø (1995).

Kvinnegruppene kan være et viktig ledd i en slik sosialiseringprosess. I gruppene har aktivitetene en stor betydning for samhandlingen. Språket læres gjennom handling og i en sosial setting som gjør språket lettere tilgjengelig. Bø fremholder at to språk representerer to delvis ulike tanke-systemer (ibid.). Nettopp fordi tanke-systemene kan være forskjellige er det nødvendig å ta tak i oppgaver som kan skape gjenkjennelse og stimulere til nysgjerrighet.

Kvinnegruppene kan bidra til dette gjennom sosial samhandling. Inge Bø skriver:

”Språket uttrykker en felles referanseramme og en kollektiv kunnskap. Tenkemåten påvirker måten å oppføre seg på og snakke på. Det finnes ingen allmenngyldig korrekt måte å uttrykke en tanke, en følelse eller en viljeshandling på, men det finnes måter som er riktige eller feil i en gitt situasjon, og det finnes normer for språk og handling i ethvert samfunn og innenfor enhver språkgruppe [Wellros 1988:77]. I samspillet med andre forhandler vi stadig om nye koder og lærer andre måter å se verden på” (1995).

Det tar lang tid å opparbeide en språklig ferdighet, og kvinnegruppene er arenaer hvor flyktningkvinnene har mulighet gjennom handling, å utprøve og etablere en større forståelse for det norske språk. Wikan skriver om å komme bak ordenes betydning ved å kroppsliggjøre ordene som et metodisk verktøy (1992). Denne forståelsen kan også benyttes i forhold til flyktningkvinnenes tilgang til det norske språk. Ved å gjøre forskjellige oppgaver som for eksempel å lage mat eller å strikke kan det oppstå en gjenkjennelighet eller gjenklang (resonance) i deres kropp som gjør at de nye ordene blir lettere å lære og å huske (ibid.). Begrepet ”taskscape” kan her benyttes til å forstå sansningen av handlingenes betydning i kommunikasjon mellom mennesker og deres forståelse av situasjonen (Ingold, 2000). Ingold viser hvor stor betydning sansning av handling som utføres av andre og som vi ikke kan se, men som vi oppfatter gjennom andre sanser og bidrar til hvordan vi opplever vår egen

---

situasjon (ibid.). I kvinnegruppene gjør kvinnene aktiviteter sammen, men betydningen av deres handlinger i situasjonen blir en individuell opplevelse. Hver kvinne vil for eksempel sanse lydene, bevegeligheten og stoffligheten i materialene ulikt, og dermed ha hver sin opplevelse av den samme situasjonen. Handlingene har betydning ikke bare i det praktiske som skjer, men også den sanselige opplevelsen av disse handlingene. Samværet kvinnene deler på disse arenaene er en dimensjon i deres relasjonsbygging til hverandre men også et mulig bånd videre ut i samfunnet. I henhold til Granovetters nettverksteori (i Bø 1995) kan den gjensidige nytten og gleden i kvinnefelleskapet også forstås som limet i nettverksbyggingen i de svake båndene som etableres mellom kvinnene. Det er i disse svake båndene muligheten for utvikling og sosialisering ligger. For å bli god i språk kreves det språkpraksis på forskjellige arenaer, ikke minst i uformelle settinger for å få tak i de underliggende kodene som eksisterer i kommunikasjonen mellom mennesker. I et sosialiseringsperspektiv må denne språkpraktiseringen foregå ved bruk av alle sanser og være både fysisk og verbal.

I møte med norsktalende kvinner blir flyktningkvinnene gitt en mulighet til blant annet å få tilgang til sosiale koder. Gjennom latter og smil, men også ansikt med linjer som viste bekymringer og smerte, opplevde jeg at de ga av seg selv og at deres bekymringer ble tatt på alvor og respektert. Jeg opplevde at latter, smil og litt selvironi bidro til at noen av kvinnene endret sitt kroppslige uttrykk. De fikk mykere linjer i ansiktet eller rettet opp kroppen etter to timer i et kvinnefelleskap hvor de tydelig viste trygghet og tillit. Dette kan for den enkelte innebære en mulighet for bedre mestring av tilstedeværelsen i nye omgivelser.

Det jeg har ønsket å få frem ved disse empiriske eksemplene, er at kvinnegruppene er arenaer hvor mennesker møtes som likeverdige individ, og hvor det er mulig å benytte sine ressurser i den grad man ønsker det. Utgangspunktet for kvinnegruppene er at det skal være en gjensidig utveksling av kunnskap og erfaring slik at alle parter har glede og nytte av å delta. Gruppene gir mulighet for sosialisering og læring i uformelle omgivelser, det vil si at det i utgangspunktet ikke stilles krav til prestasjoner. Flyktningkvinnene blir gitt en mulighet til å lære gjennom alle sanser, og de får muligheten til å bidra på sine egne premisser. Dermed kan slike arenaer bidra til økt selvaktelse og selvhjulpenhet slik Unni Wikan er opptatt av (1995). Det å gjøre enkle og gjenkjennelige aktiviteter sammen vil kunne legge grunnlag for gode relasjoner mellom kvinnene, og det blir gitt en mulighet til å inngå i hverandres nettverk. Kvinnegruppene er arenaer som kan inngå i en større helhet i forhold til å få økt

kompetanse og kunnskap om det norske samfunn og det norske språk. I denne sammenheng påpeker Vike at drivkraften bak frivillig arbeid handler om å ta del i fellesskapets forpliktelser gjennom å fremme saken, verdiene og fellesinteressen (2004). Deres engasjement og deltagelse kan oppfattes slik Vike uttrykker det som en dyd og et adelsmerke. Hjelperne i kvinnegruppene har en fellesinteresse og i å skape arenaer for flyktningkvinner slik at de kan bli integrert i et lokalmiljø. På disse to arenaene er det integreringsoppgaven de samler seg om.

Mestring over egen tilværelse og det å bli selvhjulpen i det norske samfunn synes å være målsettingen for myndighetenes satsning innenfor opplæring og integrering gjennom innføringen av Introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger. I denne sammenheng har myndighetene blant annet lagt vekt på samarbeid mellom det frivillige apparat og administrasjonen i de enkelte kommuner. I det neste kapitlet vil jeg vise noen mulige arenaer for samarbeid mellom Introsenteret og Frivillighetscentralen i Fjordbygda.

5. Samarbeid mellom Introsenteret og Frivillighetssentralen

I Norge som i mange andre land har mye arbeid blitt utført på dugnad. Det vil si at mennesker bidrar til utviklingen i sitt lokalsamfunn ved å gjøre oppgaver til gagn for fellesskapet uten å ta betalt for det arbeidet som utføres. Dette kan være i nærmiljøet innenfor et vel hvor for eksempel veier og lys skal vedlikeholdes. Andre frivillige oppgaver vil være innenfor forskjellige sportsorganisasjoner hvor mennesker deltar som ledere eller arrangører i forhold til aktiviteter. En del politisk arbeid gjøres også som en dugnadsinnsats for fellesskapet. Gjennom frivillig arbeid er dermed lokalpolitikere med på å utforme kommunens strategier for videreutvikling og legger rammer for kommunale tjenester.

Frivillighetssentralene i kommunene er en annen typisk dugnadsarena hvor mennesker gjør ulønnet arbeid for å være til nytte for andre. Vike hevder at det i Norge er en forestilling om at det er en sterk arbeidsetikk, innsatsvilje og opplevelse av forpliktelse til å bidra i fellesskapet. Ved en gjensidig opplevelse av at alle vil bidra for felles goder vil dette skape gode sirkler av samhandling for mange mennesker (Vike 2004: 68). I forhold til integrering av flyktninger vil frivillige organisasjoner ha betydning for deltagelse der verdier og fellesskap etableres i lokalsamfunn. På slike arenaer mener Vike at det bygges opp tillit og moralsk fellesskap. Han mener at det frivillige arbeidet har en politisk forankring i forhold til forpliktelse og ansvar for fellesskapet. Videre sier han at frivillig deltagelse vil være motivert ut i fra en kulturell moral for å kunne realisere felles interesser på lang sikt. Han skriver: "alle som gjør en ekstra innsats, blir belønnet, ikke med penger, men med anerkjennelse og godt rykte" (ibid.).

De som bidrar i frivillig arbeid blir ofte omtalt som slitere og ildsjeler. I kvinnegruppene er Berit en slik ildsjel som alltid stiller opp og som sjelden setter grenser for hva hun kan bidra med. De frivillige organisasjonene er avhengig av disse ildsjelene for at ikke aktivitetene skal smuldre bort (Sørhaug 1989, Berkaak 1995, Vike 1998). De som arbeider frivillig kan ikke sies å være altruistiske i sin handling, men de bruker av sin tid og sine ressurser for andre, og kan samtidig oppleve anerkjennelse fra omgivelsene for sitt engasjement. Som tidligere nevnt kan forholdet forstås i et gaveperspektiv hvor gaven har en betydning for å etablere og videreføre en relasjon mellom mennesker (Mauss 1995). I denne sammenhengen

gir de frivillige av sin tid og sine ressurser og det de får tilbake er takknemlighet og anerkjennelse. Vike mener derfor at egeninteresse og fellesinteresse kan kombineres. Det gir en mulighetene for å realisere egne verdier gjennom andre, og i den prosessen gjøre det mulig for andre å gjøre det samme (2004). I en økonomisk forståelse kan man beskrive frivillighetsarbeidet ved å si at de økonomiske innsatsmidlene er små i forhold til de resultatene som blir oppnådd. I en sosial forståelse gir frivillige organisasjoner mulighet for sosialitet og samhandling mellom mennesker.

Myndighetene legger stadig større vekt på samarbeid mellom det offentlige og frivillige apparatet i forhold til integreringstiltak for flyktninger. I Stortingsmelding 39 vedrørende frivillig arbeid påpekes viktigheten av en fungerende frivillig sektor i kommunene blant annet i forebyggende helsearbeid, men også i forhold til integreringsarbeid for nyankomne flyktninger. Dette kommer også til uttrykk gjennom Introduksjonsloven og forskriftene til gjennomføringen av introduksjonsprogrammet i det norske samfunn. Det legges opp til at det skal være en lokal tilpasning i forhold til de aktivitetene som legges inn i programmet på bakgrunn av de retningslinjer som er gitt. Dette innebærer at den kompetanse og de ressurser som er til disposisjon i den enkelte kommune vil være med å forme det tilbudet som gis den enkelte elev i hennes eller hans individuelle plan. I Fjordbygda la Introsenteret stor vekt på å tilpasse undervisningen til arbeidslivet eller videre utdanning. De hadde fokus på at elevene skulle delta på skolen på dagtid innenfor normal arbeidstidsrammer som var fra klokken 08.00 til klokken 16.00. Frivillighetssentralen hadde et ønske om å bidra til at det i kommunen var et bredere spekter av aktiviteter spesielt rettet mot flyktninger som et supplement til kommunens egne tiltak. Sentralen tok initiativ til å samarbeide med Introsenteret for å etablere flere mulige uformelle arenaer.

I dette kapittelet vil jeg trekke frem empiri som synliggjør ulike muligheter for å realisere intensjonen i Integreringsloven, og som ligger til rette for samarbeid mellom lærerne på Introsenteret og hjelperne på Frivillighetssentralen. Kapittelet viser hvilken glede og nytte flyktningkvinnene har av å være deltagere på disse arenaene, og hvilke ressurser som ligger i hjelpenes engasjement. Disse kvinnearenaene vil kunne være et utgangspunkt for å utvikle andre arenaer hvor det blir tilrettelagt for integrerende aktiviteter rettet mot flyktninger og folk med annen kulturell bakgrunn i Fjordbygda.

5.1 Introduksjon av InKafè-prosjektet på Praktisk norsk

Lena, lederen for Frivillighetssentralen ankom til Praktisk norsk for å invitere kvinnegruppen til å være med å bake kaker til et nytt frivillig integreringsprosjekt hvor idèen var at det skulle opprettes en kafè. Noen av de frivillige påpekte at de ikke hadde så mye tid til rådighet. Noen ble også litt usikre på om dette ville gå utover det sosiale samværet. Lena foreslo da muligheten for å utvide tiden med en halv time og at deltagerne kunne dele seg i to grupper. Noen kunne produsere til kafèen, mens andre kunne lage mat og dekke bord til dagens samvær. Videre foreslo hun at deltagerne kunne rullere på oppgavene dersom det var ønskelig. Det var god stemning i gruppen, og de som var til stede sa at de ville være med på å prøve. Dette innebar at produksjonen av bakervarer skulle skje i uken før kafèen var åpen, og at kakene måtte fryses ned. Dette medførte et behov for et kjøl- og frysskap, mikrobølgeovn og ekstra tørrvareskap. Frivillighetssentralens hjelpere deltok i anskaffelse av utstyret.

Lena hadde hatt flere samtaler og møter med Introsenteret i forhold til å etablere et samarbeid rundt kafèprosjektet. Videre hadde hjelperne og andre deltagere på Praktisk norsk sagt seg villige til å være med på bakerproduksjonen til kafèen. Skolen og Frivillighetssentralen ble enige om at det skulle være et prøveprosjekt på to ganger i skolens åpningstid slik at man kunne vurdere om det skulle satses på dette videre fra høsten av.

Det ble vist stort engasjement fra deltagerne på Praktisk norsk i å bidra til det nye prosjektet. På Praktisk norsk ble det produsert sjokoladecake og gulrotkake til prøvekafèen. Det ble avholdt to prøvekafèer i foajeen på Samfunnshuset i språkskolens åpningstid. Kvinnene i språkopplæringen tok entusiastisk del i å rigge til kafèen med stoler og bord, samt gjøre salgsdisken klar med kaker, kaffe/te og papptallerkener, pappkrus og servietter. Dette skjedde med smil og latter. Noen elever ga uttrykk for at det var spennende at det skjedde noe annet enn det pleide å gjøre i deres skolehverdag. Alle skulle prøve seg i de forskjellige rollene, og alle tok aktivt del i å fordele hvem som skulle gjøre hva. Elevene passet på at alle hadde vært bak disken. Lærerne tok del som ”gjester”. De uttrykte at de syntes dette var et fint tiltak.

I evalueringsmøtet på Frivillighetssentralen, hvor representanter fra skolen og de frivillige var til stede, ble det enighet om å gjennomføre kafèprosjektet fra høsten av. Lena hadde kommet i kontakt med en kvinne som ønsket å være ansvarlig for gjennomføringen av kafèen. En kvinnelig elev på språkskolen sa seg villig til å sette opp vaktlister blant elevene. Med utgangspunkt i at det hadde vært to prøve kafèer ble det uttrykt fra både elever, lærere og hjelpere en positiv holdning rundt prosjektet. I evalueringsmøtet ble det enighet om at prosjektet skulle videreføres.

I Introduksjonsloven står det blant annet at opplæringen som blir tilbudt nyankomne flyktninger skal gi dem grunnleggende ferdigheter i norsk, gi innsikt i norsk samfunnsliv og forberede for deltagelse i yrkeslivet (2001). Kafèen var ment å være et samarbeidsprosjekt mellom språkopplæringen og Frivillighetssentralen som kunne bidra i denne målsettingen. Frivillighetssentralen ville bringe inn ressurser i forhold til hjelpere og også økonomisk i forhold til prosjektmidler som kunne gjøre det mulig å etablere en arena for samhandling og tilgang til lokalsamfunnet som skolen ikke ville ha samme mulighet til. Idéen for kafèen var at den skulle være et samlingspunkt på tvers av alder, kjønn og kulturell bakgrunn, og gi en mulighet for å knytte nye kontakter. Det var tatt utgangspunkt i at arenaen skulle ha en integrerende og sosialiserende funksjon i forhold til mennesker med flyktningbakgrunn. Det var derfor viktig at kafèen var plassert i nærheten av språkskolen og at det var tilpasset elevenes skolegang slik at de kunne benytte arenaen som språkpraksisplass i en fase av sitt skoleopplegg. Videre ville de få en tilnærming til sitt nærmiljø ved å treffe andre sambygdinger på en uformell arena. Dette prosjektet ville kunne fremme etablering av sosiale nettverk i samarbeid mellom kommune og frivillige organisasjoner slik det fremkommer i veiledningen til Introduksjonsloven (s 32).

5.2 InKafèen ble åpnet

Etableringen av kafèen var blitt forhåndsomtalt i lokalavisen, og den første kafèdagen ble åpnet med ”brask og bram”. Kultursjefen sto for den offisielle åpningen og det var innkjøpt en stor bløtekake for anledningen. Det var ca 30 – 40 personer til stede blant annet fra Frivillighetssentralen og språkskolen.

Rimelig raskt etter oppstart oppdaget ansvarlig for kafèen at tidspunktet på onsdagene var dårlig. Det viste seg at språkskolen hadde forandret undervisningstidspunktet slik at elevene slutter hver dag klokken 11.30. Dette var ikke blitt meddelt Frivillighetssentralen, og det ble uttrykt: ”Det kunne de godt ha fortalt oss!” fra flere av hjelperne. I Frivillighetssentralen ble det raskt besluttet at tidspunktet skulle flyttes til oppstart klokken 17.00 for å tilpasse dette til elevenes hverdag og i forhold til mulige gjester til kafèen. Det viste seg etter hvert at det ble vanskelig å skaffe folk fra språkskolen til å stå i kafèen. Fra skolens side ble det uttrykt at dette var et frivillig tiltak som foregikk i elevenes fritid. Lærerne mente at de ikke kunne pålegge elevene å delta i kafèvirksomheten. De anså blant annet ikke kafèdriften som en aktuell språkpraksisarena.

Det ble i enkelte sammenhenger uttrykt fra Språkskolens side at de frivillige kvinnearenaene ikke var ”seriøse nok”. Det var vanskelig for meg å forstå hva Marianne som er Introduksjonskoordinator, mente med dette utsagnet i og med at hun ikke utdypet sitt standpunkt. I feltperioden var hun aldri til stede på noen av kvinnearenaene, og hennes forståelse av aktivitetene er således ikke hentet på bakgrunn av egenerfaring. Hun åpnet heller ikke for å diskutere utviklingsmuligheter og alternative opplegg som det kunne være aktuelt å samarbeide om. Jeg tolker Mariannes holdning som utøvelse av definisjonsmakt i forhold til hennes posisjon som Introduksjonskoordinator. Hun hadde myndighet til å avise et integreringstilbud ved å definere dette som ”ikke seriøst nok”, og hun var ikke forpliktet til å begrunne sitt standpunkt overfor representanter for kvinnegruppene (Weber i Nustad, 2003).

I et integreringsperspektiv var det et poeng fra Frivillighetssentralens side at det skulle stå en norsktalende og en fremmedspråklig fra språkskolen bak disken. Resultatet av aktiviteten ble i stedet at det flere ganger sto to norsktalende bak disken. Noen av de norsktalende hjelperne uttrykte skuffelse over at de ble stående sammen med en annen norsktalende. De hadde ønsket å bidra og bli kjent med kvinner (og menn) med bakgrunn fra andre land. Trude som var ansvarlig for kafèen fortalte i et møte på Frivillighetssentralen hvor jeg var til stede, at ”ballettforeldrene” var veldig fornøyde med kafètilbudet. De hadde fått et hyggelig innslag mens de ventet på sine små dansebarn, men det kom ingen fra språkopplæringen som gjester i kafèen. Denne situasjonen uttrykte hun skuffelse i forhold til. Hun sa at hun ville bruke tiden sin i forhold til å hjelpe fremmedspråklige til å bli bedre i norsk. Hun hadde også en forventning om at det skulle være flere fremmedspråklige som kom innom. Trude fortalte

videre at det hadde vært flaut da det hadde vært kulturelle innslag av forskjellig karakter og nesten ingen tilhørere. Barn og ungdom fra Kulturskolen hadde kommet for å underholde, og det krevde en del tilrettelegging i forkant av en opptreden. Det var også tydelig at Kulturskoleelevene hadde forberedt seg på at de skulle fremføre for et publikum fortalte Trude som flere ganger hadde opplevd at det var tomt i kafèen når elevene kom.

Et samarbeidsprosjekt krever innsats, engasjement og forpliktelse fra de berørte parter. Det krever også enighet om hva som skal gjøres og hvem som skal ha ansvaret for utførelsen av de enkelte oppgaver. I denne sammenheng er det vesentlig at aktørene anerkjenner den innsats de forskjellige bidrar med slik at prosjektet kan bli en suksess. I dette prosjektet ble det tidlig en brist i samarbeidet i forhold til at språkskolen ikke informerte

Frivillighetssentralen om endret skoletid. Argumentet om at kafèen var å anse som fritidssysselet og dermed ikke kunne defineres som skoletid av lærerne var heller ikke blitt kommunisert til andre deltakere på evalueringsmøtet hvor det var enighet om å videreføre prosjektet. Bristen i samarbeidet kan gjennom Goffmans argument om at mennesker utfører et sett roller i en fasadesituasjon hvor man fremfører sitt reportoar i forhold til en offentlig versjon av synspunkter og virkemidler, og et annet sett av roller i en kulissesituasjon som innebærer at personlige og uformelle tanker og meninger kommer frem (1992).

Kommunikasjonen på evalueringsmøte formidlet enighet om videre aktivitet på InKafèen. Marianne Gullestad mener at i det norske samfunn kommuniseres det likhet og underkommuniseres uenighet (1995). Det kan synes som om dette møtet ble definert som en frontstagesituasjon og at forventningene til rolleutførelsen fra de ansatte på språkskolen følte at det var forventet å kommunisere enighet om kafèdriften. Handlingen som senere skjedde ved at informasjon om omlegging av skoletiden uteble, kan indikere at de i en backstagesituasjon mente noe annet. Mangel på informasjonsflyt fra Introcenteret til Frivillighetssentralen kan også tolkes som maktutøvelse i forhold til ulik posisjonering mellom de to partene. Marianne hadde jo som tidligere nevnt at kvinnegruppene ikke var ”seriøse nok”.

Med pådriv fra lederen for Frivillighetssentralen fortsatte InKafèprosjektet videre denne høsten. Lena engasjerte hjelpere til å få med andre venninner til å bidra i kafèdriften på en eller annen måte. En ettermiddag hvor det ikke var underholdning stilte hun selv opp for å lese dikt. Hun viste et stort ansvar for at prosjektet skulle lykkes. Initiativet og søknad om prosjektmidler var iverksatt fra Frivillighetssentralen. Således kan Lenas engasjement

---

forklares ut i fra en forpliktelse og et eierforhold til prosjektet. Ledelsen ved Språkskolen viste ikke det samme eierforholdet. Deres forståelse av hvilken oppgave de skulle ha i forhold til kafèen var blant annet ikke blitt forankret i deres skoleopplegg. Dette resulterte i et ujevnt bidrag i forhold til innsats for å drive kafèen. Denne situasjonen kan beskrives med utgangspunkt i Bakhtins dialogbegrep. Han fremhever at i en dialog skapes muligheter for utvikling og endring i takt med interaksjonen mellom partene (1983). En slik forståelse innebærer etter mitt skjønn, at det er kontakt mellom partene og at det er åpenhet om virkemidler og målsetting. I dette prosjektet forelå det på den ene siden, slik jeg oppfattet det, ingen åpenhet fra Introsenteret om hvilket syn de hadde på kafèens mulighet som integrerende tiltak. På den annen side hadde ikke Frivillighetssentralen som var initiativtaker, klart å skape et felles engasjement og forståelse for kafèens mulighet verken i forhold til lærerne på Introsenteret, elevene eller flyktningkvinnene på Praktisk norsk. Introsenteret og Frivillighetssentralen hadde hatt møter for å klarlegge kafèen og gjennomført to prøvekafèer med en opplevelse av suksess. Når Introsenteret som den ene part trakk seg ut av prosjektet uten at dette ble formidlet med åpenhet overfor Frivillighetssentralen, var ikke forutsetningen for dialog til stede og muligheten for samarbeid ble vanskelig. I etableringsfasen av InKafèen ble det synliggjort en stor forskjell i forhold til synet på integreringsarbeid mellom velferdsstatens utøvere og de frivillige arenaene.

5.3 Kafèprosjektet raknet

For at et prosjekt skal være vellykket er man avhengig av at alle de involverte partene ønsker å delta i prosjektet, og at alle er inneforstått med hvilke oppgaver som skal løses og hvordan disse er fordelt mellom de enkelte. Dette prosjektet ble satt i gang av lederen for Frivillighetssentralen og en av hjelperne på Internasjonal kvinnegruppe. Idèen ble presentert for flyktningkvinnene og hjelperne på Praktisk norsk og det ble presentert for lærerne på Introsenteret som en ny integreringsaktivitet for elever på Introsenteret og andre med fremmedspråklig bakgrunn. Dette var således ikke en idè som hadde sitt utspring i et ønske fra noen av flyktningkvinnene eller elevene på språkundervisningen. Initiativtakerne hadde tatt utgangspunkt i de reaksjonene de hadde opplevd ved presentasjonene og på prøvekafèene, men hadde ikke i tilstrekkelig grad forsikret seg om at deres idè var akseptert

og ønsket blant de som var forventet å drive kafèen. Dette var en svakhet i organiseringen av prosjektet som bidro til at det ble vanskelig å håndtere de utfordringene som oppsto.

Elevene fra Introduksjonsprogrammet gikk over i en ny fase på sin opplæring etter jul, og de ville derfor ikke kunne delta videre med bakingen. Koordinatoren meddelte at hun heller ikke hadde noen nye elever til å tre inn i en bakergruppe. Ansvarlig for vaktlisten ville ikke ha denne oppgaven lenger fordi hun ikke klarte å få folk fra språkundervisningen til å delta. Trude ville ikke være med i kafèdriften lenger da det ikke kom fremmedspråklige verken for å stå i kafèen eller være der som gjester. Hun hadde en forventning om at dette skulle være en arena hvor mennesker med bakgrunn fra forskjellige land i tillegg til de norske skulle delta. Hun hadde forestilt seg å være en bidragsyter i forhold til et integrering av ”de andre”. Disse synspunktene ble presentert i et evalueringsmøte og det ble besluttet at prosjektet ikke hadde innfridd de forventninger og mål som ble lagt til grunn ved oppstart av kafèen. På bakgrunn av dette vedtok leder for Frivillighetssentralen beslutningen inn til Fylkeskommunen.

Ovenfor har jeg beskrevet muligheten for samarbeid om et nytt integreringstiltak mellom kommunal instans og Frivillighetssentralen og beveggrunner for at prosjektet ikke ble videreført. I neste sekvens vil jeg vise muligheten for samarbeid om eksisterende integreringsarenaer mellom Introsenteret og Frivillighetssentralen.

5.4 Samarbeidsformen utfordres

På den ene siden er det kommunens ansvar å legge til rette for elevene på Språkskolen og Introsenteret i forhold til formell språkopplæring og sosialisering inn i et nytt samfunn. I denne sammenheng er introduksjonskoordinator blant annet ansvarlig for etablering av samarbeid mellom frivillige organisasjoner og Introsenteret i Fjordbygda. Lærerne og koordinator skal i sitt undervisningsopplegg bringe inn aktiviteter og opplæring som vil gjøre elevene i stand til å bli selvhjulpne sosialt og økonomisk i løpet av to år. Tiltaksavdelingen er økonomisk ansvarlig for flyktninger som kom til bygda før Introduksjonsordningen trådte i kraft. Tidsperspektivet for denne gruppen i forhold til å bli selvhjulpne er ikke like klart definert. Flyktningkvinnene jeg møtte på de to kvinnearenaene tilhørte den siste gruppen. På

---

den andre siden er det Frivillighetssentralen som kan bringe inn menneskelige ressurser og tid i forhold integreringstiltak for flyktningkvinner.

Samarbeid mellom det kommunale apparatet og frivillige organisasjoner vil trolig kunne oppleves som utfordrende for de ulike partene. De kommuneansatte er ressurspersoner i kraft av sin profesjon. De skal utføre arbeidsoppgaver i tråd med lover og regler. Hjelperne er der i kraft av frivillighet og har ingen forpliktelser annet enn at de har ”lyst til å hjelpe andre”. Hjelperne er ikke på arenaene av økonomiske årsaker. Idéen bak frivillighetsarbeidet er at det skal være gøy, og at den enkelte skal kunne føle at de har noe igjen for det. Samarbeid mellom disse ulike instansene finner sted i spennet mellom det offentlige apparat og de frivillig innsats. Muligheten for fleksible løsninger og økonomiske prosjektmidler kan skaffes til veie gjennom Frivillighetssentralen, og forutsigbarhet og forankring i det kommunale system formidles gjennom Introsenteret. Utfordringene for de involverte partene ligger blant annet i anerkjennelsen av de enkelte aktørers kompetanse, kunnskap og faglige tyngde. I denne sammenhengen utøvet introduksjonskoordinatoren definisjonsmakt ved å definere kompetansen på de frivillige kvinnearenaene som ”ikke god nok” i forhold til sosialisering og integrering. Ved å definere hjelpernes kompetanse på denne måten, skapes også en makteffekt i forhold til at tilgjengelige ressurser blir holdt tilbake fra elever på språkopplæringen. Introduksjonskoordinatorens forestilling om hva det offentlige skal bidra med i forhold til integrering og forestillingen om elevenes behov som de samme gjør at alternative forestillinger som formidles fra Frivillighetssentralen blir fortrent (Nustad, 2003). Fra myndighetenes side er det et sterkt ønske om medvirkning fra frivillige organisasjoner i integreringsarbeidet, og det blir derfor nødvendig å trekke på de lokale ressurser som er tilgjengelig til enhver tid og videreutvikle disse. Dette innebærer etter min mening blant annet en forpliktelse fra Introsenterets side til å bidra til et godt samarbeidsklima basert på anerkjennelse og respekt for de frivilliges arbeid.

Sosialisering og integrering skjer gjennom samhandling mellom mennesker på flere forskjellige arenaer både formelle og uformelle. Ruth Benedict påpeker at individer og grupper som flytter inn i for dem nye samfunn vil ta opp i seg dette samfunnets kultur gjennom de sosialiseringprosesser som foregår på individnivå (1989). I et lokalsamfunn vil det således være nødvendig å legge til rette for et mangfold av møteplasser.

Kommunikasjonen må etableres på bakgrunn av gjensidig nytte og glede, og med en felles målsetting for de som er involvert.

På bakgrunn av at kafèprosjektet ble lagt ned, ble det invitert til et nytt samarbeidsmøte mellom aktører som kunne inngå i integreringsprosesser i bygda. Initiativet ble tatt av lederen for Frivillighetssentralen som inviterte representanter for skolekontoret, sosialkontoret, kulturavdelingen og kvinnegruppene samt lederen for asylmottaket. Møtet foregikk på kontoret til lederen for Frivillighetssentralen. Hun hadde ordnet med kaffe, te, kjeks og appelsiner. Tilstede var koordinator for introduksjonsprogrammet, Marianne og saksbehandler fra Tiltaksavdelingen, Bengt, lederen for Tiltaksavdelingen og Emma som er saksbehandler ved samme avdeling. Av de som ikke kom var kultursjefen, pedagogisk leder og koordinator for Praktisk norsk.

Hensikten med møtet var å diskutere muligheter og utfordringer for samarbeid, og finne konkrete tiltak partene ville prioritere sammen. I denne sammenheng ønsket Lena å etablere rutiner for et forpliktende samarbeid i forhold til integrerende tiltak. Disse punktene sto oppført i invitasjonen slik at alle hadde muligheten til å tenke igjennom punktene og forberede seg i forhold til dette. De fremmøtte virket avventende til hva som skulle skje i møtet. Lena innledet og henviste til invitasjonen om hensikten med møtet. Hun ønsket at vi skulle snakke uformelt og komme med det vi hadde på hjertet i forhold til tema.

Det ble snakket om hvor viktig det var med informasjonsflyt. Dette gjaldt både mellom de forskjellige etatene i kommunen, mellom disse og Frivillighetssentralen, og på hvilken måte det burde informeres i forhold til de som gikk på språkopplæring eller som deltok på Praktisk norsk og/eller Internasjonal kvinnegruppe.

Emma sa at det ikke var nok å sende brev eller sette annonse i lokalavisen eller foreningsbladet. De som var klienter hos henne kunne ikke lese, eller leste ikke denne informasjonen. Hun sa hun ville ringe rundt og informere om hva som skjedde og snakke om dette i møter hun hadde med den enkelte. Skriftlig informasjon fra Frivillighetssentralen ble levert til Språkopplæringen hvor den ble hengt opp på en oppslagstavle. Skolens ansatte informerte ikke muntlig om innholdet eller minnet om aktivitetene. Dette anså de som elevenes eget ansvar forklarte de. Marianne, fortalte at de som gikk på introduksjonsordningen var så ”sultne” på kunnskap slik at de fort kunne komme ut i arbeid og bli selvhjulpne. ”De har ikke tid eller overskudd til å være med på aktiviteter utenom skoletiden” mente hun. Videre ga hun uttrykk for at skolens ledelse anså aktivitetene som foregikk i kvinnegruppene som fritidsaktiviteter. ”Elevene eller deltagerne på programmet er

---

seriøst arbeidende og de har et tett program de skal igjennom i løpet av to år” fortalte Marianne. Hun gjentok og understreket at elevene ble veldig slitne, og at skolen ikke kunne pålegge dem å gjøre noe utover skoletiden. Lena spurte, som hun hadde spurt før: ”Må de aktivitetene de gjør bare være på dagtid, dvs. innenfor rammen av klokken 08.30 til 15.30?” Marianne svarte: ”Ja, det skal de være.”

I sin aktørmodell hevder Barth at alle aktører velger sitt handlingsmønster innenfor de valgmuligheter som den enkelte opplever (1981). For at et samarbeid skal lykkes må den enkelte aktør gjøre valg som gjennom en kommunikasjonsprosess blir sammenfallende med de andre aktørene. Dette krever i henhold til Barth bevisstgjøring av hvilke valgmuligheter som er til rådighet og at det ligger en vilje og evne til å vurdere disse valgene (ibid.). I dette møtet fremkom det at Marianne og Lena hadde forskjellig forståelse av hva innholdet i en individuell plan kunne være, og hvilke aktiviteter Frivillighetssentralen kunne bidra med i forhold til integrering. Marianne syntes å ha en bevisst holdning til hva hun ville tilby elevene på Introsenteret i forhold til deres individuelle planer. Hun syntes ikke villig til å endre denne holdningen i forhold til å se på mulighetene for å inngå et samarbeid med Frivillighetssentralen for etableringen av arenaer som kunne defineres inn i et opplæringstilbud. Marianne syntes ikke å legge stor vilje og evne til å vurdere samarbeidsmuligheten som ble initiert fra Frivillighetssentralens side.

Det kunne også anes en ulik oppfatning av hva integrering innebærer av engasjement fra de enkelte aktører. I et formelt intervju jeg hadde med Marianne i en annen sammenheng spurte jeg om hennes forståelse av integrering. Marianne ga uttrykk for at hun mente integrering handlet om bosetting, språkkunnskap og arbeid, og at hun gjennom sitt arbeid bidro til dette. Det hun definerte som fritidsaktiviteter var, slik jeg oppfattet henne, ikke hennes arbeidsområde som Introduksjonskoordinator. Lenas forståelse av integrering var basert på en tenkning om at det i tillegg var nødvendig å praktisere språk og tilegne seg samfunnskunnskap gjennom uformelle møter mellom flyktninger og lokalbefolkningen. I møtet opplevde jeg at partene argumenterte ut i fra sitt ståsted og at det var liten villighet til å vurdere alternative løsninger og muligheter for samarbeid fra Introduksjonskoordinatorens side. Marianne hadde imidlertid tro på et frivillig prosjekt i regi av Norges Røde kors som kalles Flyktningguide.

5.5 Oppsummerende kommentar

Da Bengt, lederen for Tiltaksavdelingen på Sosialkontoret, kom inn og satte seg ned med en kopp kaffe ble det gitt rom for at han kunne informere om Flyktningguideprosjektet. Dette var et prosjekt som de kommunalt ansatte hadde stor tro på fortalte han. Tanken var at man skulle ”matche” mennesker som har felles interesser og som sosialt kan synes å ha glede av hverandre. Hensikten var at flyktningguiden skal være en veiviser inn i det norske samfunn ved å ta med folk på forskjellig type aktiviteter, vise dem nyttige institusjoner, og dra på sightseeing til forskjellige steder som de har lyst til å oppleve sammen. Fra administrasjonens side ble det uttrykt at de visste om flere som kunne tenke seg å være flyktningguider. Lena viste til en prosjektoppgave i sosialpedagogikk for 4 år siden som nettopp hadde jobbet med å etablere en flyktningguide i Fjordbygda. De beskrev blant annet hvor vanskelig det var å finne folk som ville forplikte seg til å ha denne funksjonen over tre måneder. Det nye prosjektet tok sikte på at folk skal forplikte seg til å være guider i et år med møter ca. en gang i måneden. Allikevel mente Marianne at: ”Dette er et prosjekt som kan legges inn i Introduksjonsprogrammet.” Hun fortalte at hun snakket så mye om denne ordningen til deltagerne på Introduksjonsprogrammet at det var skapt en forventning til dette prosjektet. Hun håpet derfor at det snart vil komme i gang.

Jeg kjørte Marianne tilbake til jobben. Vi kom inn på hvorfor ikke deltagerne på Introduksjonsprogrammet var med på Praktisk norsk eller Internasjonal kvinnegruppe. Hun sa igjen at de var så ”sultne” på å komme videre og skaffe seg kunnskap som kan gjøre dem selvhjulpne i det norske samfunnet. ”De er seriøst arbeidende” sa hun. De to arenaene jeg har deltatt i definerte hun som fritidsaktiviteter og var dermed en aktivitet som det var opp til hver enkelt å delta på. Praktisk norsk var eventuelt en aktivitet for de som ikke var på introduksjonsprogrammet syntes hun. Jeg sa at jeg var uenig med henne med bakgrunn i hva jeg hadde opplevd i kvinnegruppene. I forrige kapittel beskrev jeg hvordan flyktningkvinnene uttrykte at de var slitne og slet med fysiske og psykiske plager. Elever jeg snakket med på Introduksjonsordningen beskrev de samme problemene. De fleste flyktningene fremsto for meg med vilje og ønske om å bli økonomisk selvhjulpne, men de hadde redusert kapasitet til å mestre sin nye tilværelse.

Da vi hadde parkert utenfor jobben hennes, sa jeg at sist vi var i møte snakket vi om at det kunne være mulig å legge inn i introduksjonsprogrammet at den enkelte skulle velge en fritidsaktivitet som de ønsket å være med på. Da kunne Internasjonal kvinnegruppe kanskje være en av de valgmulighetene mente hun. I perioden jeg gjorde feltarbeid kom det ingen elever fra Introduksjonsprogrammet på gruppene. Introduksjonskoordinatoren fortalte flere ganger om hvor slitne deltagerne var. Jeg spurte om det var lagt inn fysisk aktivitet i løpet av uken deres, men det var det ikke tid til svarte hun. Jeg undret meg over hennes uttalelse, men jeg uttrykte ikke dette overfor henne i denne sammenhengen fordi vi hadde snakket om dette tidligere.

Det forundret meg at språkskolen ikke tok imot muligheten til å samarbeide med Frivillighetssentralen slik at de kunne trekke på de ressursene som lå i Internasjonal kvinnegruppe og Praktisk norsk som en del av undervisningen til å utvide skolens tilbud i tilretteleggingen av individuelle planer for elevene. Roald Nygård påpeker at mennesker opplever virkeligheten forskjellig og at dette medvirker til at vi ”erfarer” de samme ”realiteter” på ulik måte (1993). Dette innebar at skoleopplegget på Introsenteret ble basert på et opplegg som la vekt på kunnskapsbasert kompetanse gjennom klasseromsundervisning i en forståelse om at det er dette som gjør at elevene kommer så raskt som mulig ut i selvstendig arbeid. Frivillighetssentralens leder har sin virkelighetsoppfatning blant annet på bakgrunn av de etablerte kvinnearenaene og opplevelsen av hvilken sosialisering og mulighet for integrering som ligger i disse gruppene. Elevenes uttrykte opplevelse av at det å lære norsk var vanskelig, de ble slitne og hadde så mye tanker i hode som de ikke fikk bearbeidet ble også en dimensjon i hvordan ressursene på de enkelte arenaer kunne benyttes til elevenes mulighet for livskvalitet og mestring. Fjordbygda hadde i integreringssammenheng forpliktet seg til å ta imot flyktninger, og må derfor etter min mening trekke på alle aspekter ved den menneskelige tilværelse. I min samtale med Marianne opplevde jeg at skolen hadde lite fokus på hvordan Introduksjonsprogrammet kunne ivareta selvaktelsen hos den enkelte flyktning gjennom tilrettelegging av aktiviteter som kunne bidra til god livskvalitet (Norland i forelesning 27.10.2000). Introduksjonsprogrammet har, slik jeg forstår det, til hensikt å skape ansvarsbevisste og selvhjulpne samfunnsborgere. Dette impliserer blant annet at det legges vekt på å gjøre lokalsamfunnet tilgjengelig gjennom flere ulike læringsarenaer. I Fjordbygda opplevde jeg at Introsenteret hadde for stort fokus på læring gjennom ordinær

klasseromsundervisning og rask utplassering i arbeidspraksisplasser, og for liten fokus på en variert undervisningsform for å ivareta ”hele mennesket”.

6. Avslutning

Empirisk har jeg vist noen eksempler på hvordan integrering som velferdspolitisk tiltak kan foregå i et lokalsamfunn. Gjennom byråkratiets forståelse av likebehandling i forhold til de tjenester som tilbys flyktninger, via uformelle samhandlingsarenaer som er etablert for flyktningkvinner, til samarbeidsområder mellom det frivillige og offentlige apparatet i forhold til integrerende tiltak.

Å bli integrert og føle seg som en del av det norske samfunnet vil slik jeg opplevde flyktningkvinnene på kvinnegruppene, være en individuell prosess. Noen ønsket å bli ”norske”, mens andre var mer opptatt av å ivareta sin egen kulturidentitet. Rebecca, en av kvinnene fra Praktisk norsk, fortalte at hun var tsjetsjensk og at hennes barn også var det selv om hun ønsket at de skulle vokse opp i Norge. Hun hadde fått norsk statsborgerskap men hun mente at hun alltid ville være tsjetsjensk. Flyktningkvinnenes utsagn om at det er viktig for dem å delta på kvinnegruppene for å kunne snakke norsk med andre norsktalende, viser etter min mening, hvor viktig det er å delta på tilrettelagte arenaer for flyktninger.

Praktisk norsk og Internasjonal kvinnegruppe har etter min mening vist at de fyller et behov og en funksjon for de deltagende flyktningkvinnene i deres integreringsprosess. Aktivitetene i kvinnegruppene er eksempler på hvordan frivillige arenaene kan benyttes til å gi flyktninger en mulighet til å inngå i sammenhenger som gjorde at de kunne utprøve sin forståelse av spillereglene i det norske samfunnet. Hensikten med arenaene var også å bidra til at flyktningkvinnene skulle kunne oppleve økt livskvalitet og opprettholde sin selvaktelse i sine nye omgivelser. Dette er i henhold til Eva Norland en forutsetning for å bli selvhjulpne i det norske samfunn. Økt livskvalitet er i følge Norland fysisk og psykisk tilhørighet, kompetanse, individualitet, og valgmuligheter i forhold til eget liv (2000). Hvordan ivaretas perspektivet om livskvalitet og mestring i forhold til elevenes opplevelse av å bli så slitne på skolen? Det at de ikke har overskudd til å delta på noe utenom skolen kan etter min mening være et insitament for å se på muligheten til å legge inn andre aktiviteter enn de som allerede finnes der. Da jeg møtte noen elever på Språkskolen, uttrykte de at de tenkte så mye og ble slitne og trette i hodet. De ga uttrykk for mange av de samme plagene som flyktningkvinnene jeg møtte på kvinnegruppene hadde fortalt meg. I en helsemessig og pedagogisk

sammenheng for å ivareta elevenes selvaktelse, vil det være nyttig å tilby læring gjennom alle sansene slik at elevene blir engasjert og stimulert i stedet for å bli utmattede.

I samarbeidsmøtet mellom Frivillighetssentralen og administrasjonen kunne det synes som kommunikasjonen mellom partene tok form av det Bateson omtaler som schismogenese (1986). Utgangspunktet for møtet var å etablere samarbeid i forhold til aktiviteter og arenaer rettet mot flyktninger. Det partene var opptatt av var å presentere sine områder uten at dette syntes å bli mottatt av den andre part. I den forstand kan kommunikasjonen forstås som monologer fra begge parter. I dette perspektivet ligger det ikke noe grunnlag for samarbeid. Et samarbeid må basere seg på dialog hvor det er en gjensidig enighet om hva man skal samarbeide om og evne og vilje til å arbeide frem en felles løsning. Det må være uttrykt et behov og en målsetting og et bevisst ønske om å løse oppgaven sammen. En slik handling vil kunne betraktes som et tredje, formidlende element for å overskride schismogenesen slik Hylland Eriksen påpeker i "Det nye fiendebildet" (1995, s 23). Med utgangspunkt i Bakhtins dialogmodell (1983) manglet det også etter min mening, en adressivitet hos representantene fra administrasjonen som kunne muliggjøre et samarbeid om etablering og utvikling av integreringstiltak gjennom de ulike arenaene.

Det har gått tre år siden jeg gjorde mitt feltarbeid i Fjordbygda. I forståelsen av at jeg bare deltok på noen aktiviteter på et gitt tidspunkt, og at det hele tiden skjer endringer i pågående prosesser, vendte jeg tilbake til noen av arenaene. Lena, lederen for Frivillighetssentralen, hadde hatt en intensjon med møtet som var blitt uttrykt både i invitasjonen og gjennom hennes innledning til møtet, men dette vant ikke gehør hos Introduksjonskoordinatoren eller lederen for Tiltaksavdelingen på Sosialkontoret. Konklusjonen i samarbeidsmøtet i 2005 ble at man skulle ha denne typen møte fire ganger i året hvor man utveksler informasjon for å se på mulige samarbeidsområder. Lena skulle ha ansvaret for å innkalle til møtene. På spørsmål til Lena på Frivillighetssentralen i 2008 om hvordan det har gått med samarbeidet med Introsenteret fortalte hun at dette er et "ikke-tema". Hun opplever at det mangler likeverdig deltagelse i forhold til forpliktelse og ansvar for samarbeid mellom de to partene. Verken Frivillighetssentralen eller Introsenteret har tatt initiativ til å endre denne situasjonen. I det siste møtet mellom Frivillighetssentralen og Introsenteret ble det introdusert et integreringsprosjekt med flyktingguide som administrasjonen uttrykte at de hadde stor tro på. Til tross for at det ble etablert en koordinator for gjennomføringen av dette prosjektet i samarbeid med nabokommunene, har flyktingguideprosjektet ennå ikke kommet i gang.

Dette prosjektet krever engasjerte frivillige, og de må ønske å forplikte seg overfor en flyktningfamilie over en tidsperiode på et år. Da det i år 2000 ble forsøkt å etablere flyktningguide i kommunen som et sosialpedagogisk prosjekt, fremkom det tydelig at det var vanskelig å få folk til å forplikte seg i forhold til andre mennesker for en tremåneders periode. Dette eksempelet viser hvor vanskelig det kan være å få tak i personer som vil engasjere seg i forhold til andre uten at de har en opplevelse at de selv vil ha utbytte av forholdet. Frivillig innsats er avhengig av det Vike omtaler som slitere og ildsjeler som opplever at belønningen ligger i selve anerkjennelsen av deres innsats (2004, s 68).

Som tidligere påpekt i oppgaven legger Introduksjonsloven og Introduksjonsprogrammet opp til at flyktningene i løpet av to års skolegang skal bli selvhjulpne i forhold til å mestre det norske språket. De skal også bli økonomisk selvstendige slik at de kan forsørge seg selv og eventuelt sin familie. Dette skal oppnås gjennom å legge individuelle planer i samarbeid mellom eleven, læreren og Introduksjonskoordinatoren på skolen. Det er koordinatorens oppgave å kartlegge hvilke kvalifikasjoner elevene har i utgangspunktet og hvilke ønsker og mål de har for sitt videre liv og muligheten for å realisere dette. Planen skal også ivareta Introduksjonsordningens intensjon om at eleven skal få innføring i det norske språk og samfunnsstruktur. I henhold til Introduksjonsloven skal det legges til rette for lokale tilpasninger slik at den enkelte elev får rask tilgjengelighet til lokalsamfunnet. Det hviler således et stort ansvar på introduksjonskoordinatoren til å kartlegge og presentere hvilke valgmuligheter den enkelte elev har i forhold til sin individuelle plan. Valgmulighetene skal foreligge både i forhold til elevens eget ståsted når det gjelder kunnskap og kompetanse, og omgivelsenes mulighet til å tilby arenaer for språklig og sosial tilpasning. For språkelevne og elevene på Introduksjonsprogrammet foregikk og foregår det meste av undervisningen i klasserom.

I 2007 viste det seg at målsettingen om at mer enn halvparten av de som går på Introduksjonsprogrammet skal være i jobb etter to år, ikke har blitt realisert (lokalavisen, 07.05.2008). Kommuneadministrasjonen satser allikevel på at de skal øke bosetting av antall flyktninger fra 10 til 15 stykker pr. år. Ansatte fra Tiltaksavdelingen på Sosialkontoret uttaler til avisen at de er godt fornøyd med bosetting av familier i Fjordbygda og at de vil prioritere barn av flyktninger til barnehageplass slik at foreldrene så raskt som mulig kan delta på fulltid i introduksjonsordningen (ibid.). Dette synliggjør at Introsenteret i Fjordbygda fortsatt legger vekt på formelle rammer i forhold til at skoledagen skal oppleves som en arbeidsdag,

og at det er et skille mellom det som defineres som arbeidstid og fritid. Definisjonen av hva som tilhører en fritidsaktivitet var en administrativ beslutning, og det var Introduksjonskoordinatoren som presenterte valgmulighetene for den enkelte elev. Førstelinjetjenesten, det vil si de ansatte i kommunen som har direkte kontakt med brukerne av en kommunal tjeneste, har fullmakt til å utføre de lover og regler som er gitt av myndighetene. Vike påpeker i denne sammenheng at det er i dette spenningsfeltet førstelinjetjenesten utfører sitt arbeid i. I vårt samfunn er det stadig flere valgmuligheter i forhold til individuelle løsninger for brukerne på den ene siden, og byråkratiets håndhevelse av likhet som et rettferdighetsprinsipp i forhold til problemløsning på den andre siden (2004). I et maktperspektiv vil førstelinjetjenestens utførelse av oppdragene blant annet gi seg uttrykk i hvilke valgmuligheter som blir forelagt brukeren. I utførelsen av dette oppdraget blir den enkelte ansatte en aktør i forhold til å velge hva som er relevant og hva som ikke er det, i utførelsen av arbeidet (Barth, 1981). I stillingsinstruksen til introduksjonskoordinator sto det blant annet at det skulle være et samarbeid med Frivillighetssentralen om aktiviteter og administrativt ansvar for å tilrettelegge skoleløpet. Administrasjonens beveggrunn for hvorfor de anså en aktivitet som mer aktuell å samarbeide om enn andre fremkom ikke tydelig i kommunikasjonen mellom partene. Denne mangelen på åpenhet har, etter min mening, bidratt til at det ikke har blitt etablert et samarbeidsforhold mellom Frivillighetssentralen og Introsenteret.

Ved å fokusere på flyktningsenes mangler i møtet med administrasjonen skapes det en makteffekt som Nustad kaller patologisering (2003, s 141). Dette innebærer at ansatte i kommunen som utfører de lovmessige tjenestene tar utgangspunkt i en type ”sykliggjøring” eller klientifisering når de definerer hva som skal ytes overfor den enkelte flyktning i forhold til språkopplæring og arbeidstrening. I en kommune som for eksempel Fjordbygda, hvor de ansatte ikke hadde fokus på uformelle sosiale arenaer som en del av tilgjengelige integreringstiltak, ble makteffekter utviklet. Resultatet ble at mulighetene for å etablere et samarbeid rundt et mangfold av tiltak ble fortrent til fordel for en forestilling om hva Introsenteret og Sosialkontoret skulle bidra med i forhold til integrering (ibid.). Fra administrasjonens side ble det foretrukket et sentralstyrt, enhetlig tilbud, istedenfor et bredt tilbud som ville gi flyktningkvinnene og elevene på Introsenteret læring gjennom ulike sanser som kunne bidra til et bedre grunnlag for integrering.

Internasjonal kvinnegruppe har vært i aktivitet siden 2000 og Praktisk norsk med matlaging startet flere år tidligere. Kvinnearenaene har vært et viktig ledd i nettverksdannelse og tilgjengelighet til lokalsamfunnet for flyktningkvinnene, gjennom blant annet å etablerte nye bekjentskap og venner på tvers av alder og kulturell bakgrunn. I forhold til psykisk helse er nettverksdannelse av stor betydning i et flerkulturelt samfunn fremgår det blant annet i en rapport fra Rådet for psykisk helse (februar 2007). Kvinnene som inngikk på disse arenaene dannet svake bånd seg i mellom som ga mulighet for utvikling og sosialisering, og kunne således bidra til økt mestring i flyktningkvinnenes hverdagsliv. Fortsatt eksisterer kvinnegruppene med matlaging og håndarbeid annenhver uke på ettermiddagen. I dag holder håndarbeidsgruppen til i en stue i et mindre offentlig hus, hvor kvinnene trives godt i følge dem selv. Til tross for annonser i lokalavisen og lokalbladet blir det rekruttert få nye deltagere, og kvinnegruppene består fortsatt med de samme flyktningkvinnene og hjelperne. I forhold til at alle mennesker skal ha mulighet til å gjøre individuelle valg ut i fra kapasitet og ressurser bør det sosiale perspektivet i integreringsprosesser vektlegges i større grad enn det ble gjort i Fjordbygda. Kvinnegruppene eksisterer fortsatt med matlaging og håndarbeid annenhver uke på ettermiddagen. I dag holder håndarbeidsgruppen til i en stue i et mindre offentlig hus, hvor kvinnene trives godt i følge dem selv. Til tross for annonser i lokalavisen og lokalbladet blir det rekruttert få nye deltagere, og kvinnegruppene består fortsatt med de samme flyktningkvinnene og hjelperne. I samarbeid mellom Introsenteret og Frivillighetssentralen kunne det vært etablert ulike grupper med forskjellig aktivitetsinnhold og kunnskapsnivå i forhold til norsk språkforståelse slik at det var mulig å vekke interessen for flere flyktninger og Fjordbygdinge til å delta.

Samhandlingsformen i Praktisk norsk beveget seg i et ”læringsrom” i løpet av de to årene jeg var til stede. Hjelperne ga uttrykk for at de opplevde Praktisk norsk som en arena for læring, men også en arena hvor alle skulle ha det hyggelig sammen. De hadde vært opptatt av at det skulle være en uformell arena hvor kvinner som ikke snakket norsk i utgangspunktet kunne få praktisere det norske språket. Jeg opplevde en gjensidig nysgjerrighet og interesse fra alle de deltagende kvinnene, og en stor omsorg for hvordan alle kvinnene hadde det i sitt hverdagsliv. I denne sammenheng hadde de mulighet til å vise hverandre respekt både som mødre og kvinner til tross for at de også var ulike. Gjennom kommunikasjon ved bruk av flere sanser ble det skapt et samhold som kunne bidra til at kvinnene fikk lettere tilgang til samfunnet for øvrig. I denne sammenheng vil jeg gjengi Rosas spørsmål i Internasjonal kvinnegruppe: ”Hvorfor ikke alle kvinnene komme på kvinnegruppe? Hvorfor alle kvinner hijab å gjemme seg bort?” Hun fortsatte: ”Veldig bra med kvinnegruppe – jeg vondt i hodet, tenke mye, jeg gå på kvinnegruppe, snakke norsk, må komme på kvinnegruppe!”

Introduksjonsloven legger til rette for at kommunene skal tilby et Introduksjonsprogram som gjennom sitt innhold legger til grunn hvilken kunnskap flyktninger og innvandrere har behov for i forhold til det norske samfunnet. Brochmann, Rogstad og Borchgrevink påpeker at i Webersk forstand utøver majoritetsbefolkningen hegemonisk makt gjennom de tre sfærene: økonomi, politikk og kultur (2002). Forfatterne hevder at det er majoritetsbefolkningen som utøver normalitetsforståelsen innenfor disse sfærene, og således ”forvalter gjeldende konsensus” (2002, s 16-17). For mennesker som inngår i minoriteter vil integrering være en utfordring i et samfunn hvor likhet blir presentert som et portvaksbegrep av antropologer slik det fremkommer i ”Likhets paradokser” (2001, s 12). I den norske kulturen formidles en forståelse av likhetsbegrepet som oppbevares av majoritetssamfunnet.

I et flerkulturelt samfunn vil således minoriteter utfordre majoritetsbefolkningens posisjon eller hegemoniske makt i integreringsprosesser, men de vil alltid stå i en underordnet posisjon når det gjelder maktforholdet. Makten til å definere hvordan integreringen skal foregå vil skje på majoritetsbefolkningens premisser gjennom demokratiske prosesser. Forfatterne påpeker at: ”Det i ethvert demokratisk samfunn må råde over noen sosialiseringsmekanismer som opprettholder og videreutvikler grunnlaget for samfunnet selv. Dette er nødvendigvis et normativt ståsted, der maktutøvelse sees i relasjon til demokratisk deltagelse og forpliktende ansvar” (Brochmann, Rogstad og Borchgrevink, 2002, s 17). I en integreringsprosess i et lokalsamfunn kan dette forstås i forhold til hvordan den enkelte

---

person, i denne sammenheng en flyktningkvinne, kan bidra aktivt i sin egen integrering gjennom å delta på forskjellige arenaer hvor samhandling og sosialisering skjer.

Stortingsmelding 49 har som tittel: ”Mangfold gjennom inkludering og deltakelse – ansvar og frihet” (2003-2004). Tittelen viser til ansvar både i forhold til majoritetssamfunnet når det gjelder en inkluderende holdning, og til minoriteters ansvar om å være deltagende i sitt nye samfunn. I meldingen kommer det tydelig frem at frivillig arbeid er viktig for integrering i forhold til at:

”regjeringen er opptatt av å sikre et levende og aktivt sivilt samfunn. Derfor ønsker regjeringen både å ha en politikk som styrker frivilligheten i seg selv, samtidig som frivillige organisasjoner i større grad bør benyttes som aktører når det gjelder arbeid for å fremme integrering, inkludering og deltakelse” (ibid., s 125).

I denne sammenheng vil jeg benytte Vikes spørsmål om hvordan ambisjonen i et velferdspolitisk tiltak om integrering av flyktninger skal utføres (2004, s 39).

Lokalpolitikkerne i Fjordbygda har et ansvar for å legge politiske føringer for hvordan de ønsker at blant annet innholdet i integrerende tiltak skal være. Dette krever kompetanse, interesse og vilje i det politiske apparat slik at intensjonen i Stortingsmelding 49 kan bli utført i praksis. De fleste lokalpolitikere tar utgangspunkt i administrasjonens saksfremlegg når de skal gjøre vedtak om blant annet bosetting av flyktninger. Dersom det ikke blir satt fokus på den frivillige sektorens betydning for integrering fra administrasjonens side, blir det avgjørende hvilken kompetanse det politiske miljøet besitter for at betimelige spørsmål blir stilt. Dette gjelder blant annet spørsmål som omhandler de frivillige arenaenes betydning i forhold til mestring av egen tilværelse og dermed selvrespekt (ibid., s 124). Denne forståelsen samsvarer med Eva Norlands formidling av individets behov for selvaktelse (2000), og Unni Wikans forståelse av sosiale relasjoner som viktig for individets selvhjulpenhet (1995). Kvinnegruppene er etter min oppfatning slike arenaer som kan bidra til integrering i lokalsamfunn. Introduksjonsloven legger opp til at det kan og skal gjøres lokale tilpasninger. Dette tolker jeg slik at enhver kommune skal ta i bruk de ressurser de til enhver tid mener å ha tilgjengelig. Myndighetens føringer legger opp til differensierte løsninger i forhold til kommunenes økonomi, politikk og kultur som er Webers maktssfærer (Brochmann, Rogstad og Borchgrevink, 2002). Forvaltningen av disse retningslinjene ligger i administrasjonen og deres tolkning av mandatet. For å kunne skape et mangfold av arenaer med ulike tilbud som integrerende tiltak, er det viktig med et samarbeid mellom offentlige og

frivillige arenaer. På bakgrunn av den empirien jeg har beskrevet er det avstand mellom myndighetenes intensjoner og det som det legges til rette for i Fjordbygda.

Representanter for majoritetssamfunnet har i et integreringsperspektiv, slik jeg tolker det, ansvaret for å vise hvilke valgmuligheter som finnes for den enkelte til å finne frem til aktiviteter og handlinger som kan bidra til at de blir deltagere i samfunnet (Eriksen og Sørheim 1994). I Fjordbygda hadde administrasjonen og lokalpolitikere fokus på å etablere ”bærebjelkene” i integreringsprosessen gjennom bolig, språk og arbeid (Wikan, 1995). Jeg har vist gjennom empiriske eksempler at det i denne bygda synes å være mindre fokus på uformelle arenaer som kan bidra i forhold til flyktingenes livskvalitet og selvaktelse i deres hverdagsliv. Uformelle sosialiseringarenaer hvor det ikke stilles krav til spesiell kompetanse, men til deltakelse gjennom engasjement i aktivitetene, kan bidra til selvhjelpenhet og mestring i andre deler av samfunnet (Wikan, 1995). I dette lokalsamfunnet var det frivillige ressurser til stede som kunne bidra i å oppfylle integrering som en velferdspolitisk suksess. Omgivelsene i bygda blir beskrevet fra eiendomsmeglernes side som ”sjenerøst, inkluderende og frodig”. Utfordringen ligger i hva den søreuropeiske sosialantropologen ga uttrykk for i lokalavisen om at kommunen var ”kulturelt død for innvandrere”. Mellom disse utsagnene ligger det et potensial for utvikling og nyskapning av integreringsprosesser i Fjordbygda. Ressursene som er tilgjengelige unnlater administrasjonen å benytte, og med bakgrunn i det empiriske materiale vil jeg hevde at kommunen vanskelig kan nå den statlige målsettingen.

Kildeliste

Abram, David: Sansenes magi, Flux Forlag 2005

Barth, Fredrik: "Models reconsidered" i F. Barth: Process and Form in Social Life, i serie Selected Essays of Fredrik Barth, London: Routledge & Kegan Paul, 1981, ss 76-104

Brochmann, Grete, Borchgrevink, Tordis og Rogstad, Jon: Sand I maskineriet, Gyldendal Norsk Forlag AS, 2002

Bø, Inge: Folks sosiale landskap, Tano A/S, 1993

Engebrigtsen, Ada, Bakken, Anders og Fuglerud, Øivind: Somalisk og tamilsk ungdom, i Andre bilder av "de andre", Pax Forlag A/S, Oslo, 2004

Eriksen, Thomas Hylland (red.): Flerkulturell forståelse, Tano Aschehoug, 1997

Eriksen, Thomas Hylland: Det nye fiendebildet, JW Cappelens Forlag a.s., 1995

Eriksen, Thomas Hylland og Sørheim, Torunn Arntsen: Kulturforskjeller i praksis perspektiver på det flerkulturelle Norge, AD Notam Gyldendal A/S, 1994

Fuglerud, Øivind (red.): Andre bilder av "de andre" – transnasjonale liv i Norge, Pax Forlag A/S, Oslo, 2004

Goffman, Erving: Vårt rollespill til daglig, Dreyers Forlag, 1974

Gullestad, Marianne: Kultur og hverdagsliv, Universitetsforlaget, Oslo, 1989

Holquist, Michael: The Dialogic Imagination Four Essays by M.M. Bakhtin, University of Texas Press, Austin, 1981

Høgmo, Asle: Fremmed I det norske hus, innvandreres møte med bygdesamfunn, småby og storby, Gyldendal, 2000

Ingold, Tim: The temporality of the landscape, kap. 11 I The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill, London:Routledge, ss 189-208, 2000

Kalland, Arne og Rønnow Tarjei (red.): Miljøkonflikter om bruk og vern av naturressurser, GCSM AS, Oslo, 2001

Lien, Marianne, Lidèn, Hilde og Vike, Halvard: Likhetens paradokser – antropologiske undersøkelser I det moderne Norge, Universitetsforlaget, 2001

Loch, M.: On being ethnic: The politics of identity braking and making in Canada, or, Nevra on Sunday, Cultur, Medicine and psychiatry, dordrecht:Kluwer Academic publishers 1990, ss 237-254

Mauss, Marcel: Gaven, Cappelen Akademisk Forlag AS, 1995

Nordland, Eva: Livskvalitet, forelesning i sosialpedagogikk ved folkeuniversitetet i Oslo, 27.-28.10.2000

Nustad, Knut: Gavens makt, Pax Forlag A/S, Oslo, 2003

Nygård, Roald: Aktør eller brikke? – om menneskers selvforståelse, Gyldendal Forlag AS, 1993

Stack, Carol: All our Kin, Basic Books, a member of the Perseus Books Group, New York, 1997

Strandbu, Åse: To jenters fortellinger om trening, og problemer med noen rådende syn på kjønnsidentitet, i Andre bilder av ”de andre”, Pax Forlag A/S, Oslo 2004

Vike, Halvard: Velferd uten grenser, Akribe AS, 2004

Wadel, Cato: Feltarbeid i egen kultur, SEEK A/S, Flekkefjord, 1991

Weber, Max: Makt og byråkrati, Gyldendal, 1997

Wikan, Unni: Artikkel: Beyond the words: The power of resonance, American Ethnologist vol 19, no 3, August 1992

Wikan, Unni: Tomorrow, God Willing, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1996

Wikan, Unni: Mot en ny norsk underklasse, Gyldendal Norsk Forlag, 1995

Ølgaard, Bent: Kommunikasjon og økomentale systemer – ifølge Gregory Bateson, forlaget Ask, Åbyhøj, 1986

Det kongelige kommunal- og regionaldepartement: Stortingsmelding nr 49 Mangfold gjennom inkludering og deltakelse, ansvar og frihet, 2003 – 2004

Norges offentlige utredninger: Lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere, 2001:20

Rådet for psykisk helse: Rapport: Kapittel 2: Psykisk helse i et flerkulturelt samfunn, februar 2007